

T.C.

Ek-2

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

KASTAMONU ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE YER ALAN
HELLENİSTİK ÇAĞ BITYHΝΙΑ – PAPHLAGONIA – PONTOS
VE BOSPOROS SİKKELERİ İŞİĞİNDA
PAPHLAGONIA BÖLGESİ'NE BAKIŞ

HAKAN KUŞCU

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. FEYZULLAH ERAY DÖKÜ

BURDUR – 2016

T.C.

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

**KASTAMONU ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE YER ALAN
HELLENİSTİK ÇAĞ BITYHNA – PAPHLAGONIA– PONTOS**

**VE BOSPOROS SİKKELERİ IŞIĞINDA
PAPHLAGONIA BÖLGESİ'NE BAKIŞ**

HAKAN KUŞCU

YÜKSEK LİSANS

JÜRİ ÜYELERİ

YRD. DOÇ. DR. FEYZULLAH ERAY DÖKÜ (DANIŞMAN)

YRD. DOÇ. DR. ŞÜKRÜ ÖZÜDOĞRU

YRD. DOÇ. DR. HÜSEYİN KÖKER

BURDUR – 2016

**MAKÜ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 15.12.2016 tarih ve 2016/27 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 29.12.2016 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Hakan KUŞCU'nun Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Hellenistik Çağ Bithynia – Paphlagonia - Pontos ve Bosporos Sikkeleri Işığında Paphlagonia Bölgesine Bakış konulu tez çalışması Arkeoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : Yrd. Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ

ÜYE

: Yrd. Doç. Dr. Şükrü ÖZÜDOĞRU

ÜYE

: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KÖKER

ONAY

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

Ek 3. Etik Beyan Metni

T.C.

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYAN

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Kastamonu Arkeoloji Müzesinde yer alan Hellenistik Çağ Bithynia – Paphlagonia - Pontos ve Bosporos Sikkeleri Işığında Paphlagonia Bölgesine Bakış” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik etik ilkeleri ihlal etmediğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılabilir.

Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Adı Soyadı

Hakan KUŞCU

Tarih ve İmza

29.12.2016

TEŞEKKÜR METNİ

Arkeoloji öğrenimim süresince ve çalışmamın tüm aşamalarında benden desteğini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Feyzullah Eray DÖKÜ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim süresince vermiş olduğu katkılardan dolayı Yrd. Doç. Dr. Şükrü ÖZÜDOĞRU'ya teşekkür ederim. Tez çalışmamdaki yardımlarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KÖKER'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamda verdikleri destekten dolayı Kastamonu Arkeoloji Müze Müdürü Nimet BAL, Arkeolog Erol KALE ve Selma KALE'ye, benden hiçbir desteği esirgemeyen Kastamonu Kent Tarih Müzesi, Arkeolog Murat KARASALİHOĞLU'na, Uzman Mustafa ŞİMŞEK'e ve Arkeolog Fadime ÖZCAN'a teşekkür ederim.

.... Ve en değerli varlığım olan Aileme teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

(KUŞCU, Hakan, *Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Hellenistik Çağ Bithynia – Paphlagonia – Pontos ve Bosporos sikkeleri ışığında Paphlagonia Bölgesi'ne bakış*, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2016)

Paphlagonia Bölgesi antik anlatımlar ışığında; doğuda Halys (Kızılırmak) ile Pontos Bölgesi, batıda Parthenios (Bartınsu) veya Billaios (Filyos Çayı) ile Bithynia, güneyde ise Gangra (Çankırı) ve Galatia ile sınırlanmaktadır. Bölge coğrafyasının sahip olduğu engebeli karakterden dolayı güçlü bir siyasi birlik kurulamamıştır. Antik yazılı kaynaklara göre kıyı yerleşimlerini öğrenmeye başladığımız Paphlagonia halkının M.Ö. 8. yy. ortalarında başlayan kolonizasyonla birlikte iç kesimlerde hala dağınık kabileler şeklinde yaşadıkları düşünülebilir.

Eldeki Antik Çağ yazılı kaynakları ve az sayıdaki arkeolojik bulgulara göre Hellenistik Çağ'da Paphlagonia Bölgesi'ndeki yerleşimlerin kıyı kesimlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dönemde İon kolonisi olan Amastris ve Sinope bölgede iki önemli kent konumdadır. Paphlagonia Bölgesi'nin Hellenistik Çağ'ı yerel kralların el değiştirilmeleriyle geçmiş ve bu sebepten dolayı bölgede merkezi bir yönetim kurulamamıştır. Kıyı kesimlerde “koinon” olarak adlandırabileceğimiz yerleşimler görülsede bölgedeki merkezi idarenin olmayışından kaynaklı ekonomik ve siyasi hayatta önem arz etmemiştir.

Çalışmada yer alan sikkeler yoğun olarak VI. Mithradates dönemi bronz sikkeleridir. Bu sikkelerin Paphlagonia Bölgesi ile olan bağına baktığımızda, Mithradates, Roma'ya karşı yaptığı savaşlarında yoğun askeri harcamalar yapmıştır. Bu savaşların bir kısmının yaşandığı yer ve aynı zamanda süre gelen savaşlarda stratejik bir konumda olmasından kaynaklı, Paphlagonia Bölgesi'nde de askeri harcamalara bağlı olarak yoğun sikke dolaşımı olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Anahtar Kelimeler: *Paphlagonia Bölgesi, Hellenistik Çağ, Sikke*

ABSTRACT

(KUŞÇU, Hakan, *Retrospectto Paphlagonia Region in the light of Hellenistic Age Bithynia – Paphlagonia – Pontos and Bosporos coins in Kastamonu Archaeology Museum*, Master Thesis, Burdur, 2016)

Paphlagonia Region in the light of ancient narrations, arebounded with Halys (Kızılırmak) and Pontos Region in the East with Parthenios (Bartınsu) or Billaios (Filyos stream) with Bithynia in the west, Gangra (Çankırı) with Galatia in the south. According to ancient written sources we started to learn cost settlements, due to rough of region geography, a strong political union could not be established with the colonization that started in the middle of 8th century B.C. It can be thought that Paphlagonia folk stil lived in regions as untidy tribes.

According to Ancient Age written sources on handand a few numbers of archeological findings, in Hellenistik Age it is seen that the settlements in Paphlagonia Region center in coastal regions. İn that period Amastris and Sinope from İon colonyare as two important cities. Hellenistic Age of Paphlagonia Region passed with changing hands of local kings and due to this reason a centralized management could not be established in the region. Although in coastal regions there seemed settleents that can be named as “koinon”, they did not appear important in economi caland political life due to absence of central management in the region.

The coins in the study are mostly bronze coins of VI. Mithradates period. When we examined the connection of these coins with Paphlagonia region, Mithradates made great military expenditures in wars he made against Rome. Since this place was in a strategic location and par of these wars occured there, we can reach a conclusion that there was high coin circulation in Paphlagonia region due to milltary expenditures.

Keywords: *Paphlagonia Region, Hellenistik Age, Coin*

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK.....	i
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
TEŞEKKÜR METNİ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xii
HARİTALAR DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PAPHLAGONIA BÖLGESİ

1.1. Antik Kaynaklar Işığında Paphlagonia Bölgesi.....	2
1.2. Prehistorik Çağlarda Paphlagonia Bölgesi.....	3
1.3. Tunç Çağları.....	3
1.4. Arkaik Çağ.....	4
1.5. Klasik Çağ.....	6
1.6. Hellenistik Çağ.....	9
1.6.1. Birinci Mithradates Savaşı (M.Ö. 89-85).....	22
1.6.2. İkinci Mithradates Savaşı (M.Ö. 83-81).....	33
1.6.3. Üçüncü Mithradates Savaşı (M.Ö. 74-63).....	37

İKİNCİ BÖLÜM

2. HELLENİSTİK ÇAĞDA PAPHLAGONIA EKONOMİSİ.....51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BITHYNIA – PAPHLAGONIA - PONTOS VE BOSPOROS SİKKELERİ

3.1. Bithynia Krallığı Sikkeleri.....	57
3.2. Paphlagonia Bölgesi Sikkeleri.....	59
3.2.1. Amastris.....	59
3.2.2. Sinope.....	59
3.3. Pontos Bölgesi Sikkeleri.....	60
3.3.1. Amisos.....	60
3.3.2. Amaseia.....	62
3.3.3. Xhabakta.....	62
3.3.4. Komana.....	62
3.4. Bosporos Krallığı Sikkeleri.....	63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. VI. MITHRADATES DÖNEMİ SİKKELERİ

4.1. Bronz sikkeler.....	65

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. KASTAMONU ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ BITHYNIA – PAPHLAGONIA – PONTOS VE BOSPOROS SİKKELERİ

5.1. Bithynia Krallığı Sikkeleri.....	66
5.2. Paphlagonia Bölgesi Sikkeleri.....	66
5.2.1. Amastris.....	66
5.2.2. Sinope.....	67
5.3. Pontos Bölgesi Sikkeleri.....	68
5.3.1. Amisos.....	68
5.3.2. Amaseia.....	69
5.3.3. Xhabakta.....	69

5.3.4. Komana.....	69
5.4. Bosporos Krallığı Sikkeleri.....	70
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	76
EKLER.....	83
KATALOG.....	84
HARİTALAR.....	112
LEVHALAR.....	115
TABLOLAR.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	142

KISALTMALAR DİZİNİ

AE	: Bronz
A.D.	: Anna Domini
AR	: Gümüş
Ay.	: Arka yüzü
BAR	: British Series River
BCH	: Bulletin de correspondance hellénique
B.C.	: Before Christmas
BSS	: Black Sea Studies
BMC	: Catalogue of the Greek Coins in the British Museum
Env.	: Envanter
FGrHist.	: Die Fragmente der Griechischen Historiker
frg.	: Fragman
g.	: Gram
HSPh	: Harvard Studies in Classical Philology.
JDAI	: Jahrbuck des Archaologischen Instituts
Kat. No.	: Katalog numarası
mm.	: Milimetre
M.Ö.	: Milattan önce
n.	: Numara
NC	: Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society
Öy.	: Ön yüzü
Ref.	: Referans
RE	: Real Ansiklopedi
Res.	: Resim

SNG : Sylloge Nummorum Graecorum

S. : Sayı

s. : Sayfa

yy. : Yüzyıl

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1: Bithynia Krallığı'na ait sikkelerin sayısal veriler ile gösterildiği tablo.

Tablo 2: Paphlagonia ve Pontos kentlerine ait sikkelerin sayısal veriler ile gösterildiği tablo.

Tablo 3: Paphlagonia ve Pontos kentlerine ait sikke tiplerinin sayısal veriler ile gösterildiği tablo.

Tablo 4: Paphlagonia ve Pontos kentlerine ait sikke birimlerinin sayısal veriler ile gösterildiği tablo.

Tablo 5: Bosporos Krallığı'na ait sikke sayıları ve tiplerinin sayısal veriler ile gösterildiği tablo.

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Homeros'un anlatımlarına göre Paphlagonia Bölgesi sınırları.

Harita 2: Herodotos'un anlatımlarına göre Paphlagonia Bölgesi sınırları.

Harita 3: Ksenophon'un anlatımlarına göre Paphlagonia Bölgesi sınırları.

Harita 4: Strabon'un anlatımlarına göre Paphlagonia Bölgesi sınırları.

Harita 5: Paphlagonia Bölgesi kıyı kentlerini gösteren harita.

GİRİŞ

Paphlagonia Bölgesi'nde Hellenistik Çağ'a ilişkin yeterli arkeolojik araştırma ve kazıların olmaması, antik yazılı kaynakların bölge üzerine fazla bilgi vermemesinden dolayı bölge kronolojisini tam olarak saptayabilmek zordur. Bu sebeple Paphlagonia Hellenistik tarihçesi için Murat ARSLAN'ın *Mithradates VI Eupator Roma'nın büyük düşmanı* kitabından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada Kastamonu Arkeoloji Müzesi'ndeki Hellenistik Çağ'a (M.Ö. 330-30) tarihlendirilen sikkeler aracılığıyla bölgenin ekonomik ve siyasi durumunu anlamının yanında dönemin Anadolu tarihçesi ve siyasal olaylarıyla ne kadar örtüştüğüne de bakılmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında Bithynia Krallığı, Paphlagonia Bölgesi, Pontos Bölgesi ve Bosporos Krallığı'na ait gümüş ve bronz toplam 322 sikke yer almaktadır. Bu sikkelerin Kastamonu Arkeoloji Müzesi'ne gelişi hibe ve satın alma yöntemiyledir.

Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nden alınan gerekli izinler ile müze envanteri içerisinde yer alan Hellenistik Çağ'a tarihlendirilen sikkeler ayrılmış ancak tezimizde yer alan coğrafi sınırlara göre Bithynia, Paphlagonia, Pontos, Bosporos sikkeleri ile sınırlandırılmıştır. Bu sikkeler tezde katalog yapılmak amacıyla fotoğraflanmış ve envanter bilgileri alınmıştır. Sikkeler, diğer bilimsel nümismatik katalog ve çalışmalar yardımıyla ayrıntılı bir katalog yapılarak teze yerleştirilmiştir. Katalog çalışmasında Oğuz TEKİN'in *Sivas Definesi* kitabı referans alınmıştır. Ayrıca çalışmada bölgenin Hellenistik Çağı'na ilişkin bilgi veren diğer bilimsel kaynaklarda taranarak bölgenin durumu tespit edilmeye çalışılmıştır ve tezde yer alan katalogdaki sikkeler ışığında ve bölgenin mevcut siyasi ekonomik bilgileri ile Hellenistik Çağ Paphlagoniası yorumlanmıştır.

1. PAPHLAGONIA BÖLGESİ

1.1. Antik Kaynaklar Işığında Paphlagonia Bölgesi

Paphlagonia Bölgesi'nin coğrafyası hakkında antik dönem yazarlarından ilk olarak Homeros bahsetmektedir. Homeros İliada'da "Paphlagonialılar Parthenios'un (Bartınsu) iki yakasında otururlar" der (Harita.1) ¹. Bu anlatıma göre Paphlagonia Bölgesi'nin batı sınırını, Parthenios (Bartınsu) ya da Billaios (Filyos çayı) olarak çizmektedir. Homeros'un anlatımlarından sonra bölgenin batısı için Apollonios Rhodios, Parthenios'u Paphlagonia Bölgesi nehri olarak belirtmektedir². Anonymous Periplus, Marcianus Herakleitos ve Plinius da Billaios'u Paphlagonia ve Bithynia Bölgeleri'nin sınırı olarak kabul etmektedirler³.

Paphlagonia'nın doğu sınırına ilişkin ilk verimiz Herodotos'un Historiası'dır. Herodotos Halys (Kızılırmak) nehrinin Kappadokia Suriyeliler'i ve Paphlagonia arasından aktığını bildirmekle birlikte batı sınırını da doğal bir sınır olarak yine Halys ile çizer (Harita.2) ⁴. Ksenophon ise Anabasis'deki aktarımlarına göre, Sinope (Sinop) kolonisi olan Kotyra'ya (Ordu) geldiğinde Thermedon (İris) ile bölge sınırını doğuya kadar genişletmektedir (Harita.3) ⁵. Strabon da yine aynı şekilde Paphlagonia'nın doğu sınırı olarak Halys'ü ifade etmektedir (Harita.4) ⁶. Dionysios Periegetes de anlatımlarında Halys'ten sonra Paphlagonia'ya geçmektedir⁷. Bölgenin güney sınırları kesin olarak bilinmemekle birlikte Galatia Bölgesi'ne kadar uzanır⁸. Paphlagonia'nın en güneyinde ise Gangra (Çankırı) yer almaktadır.

"Bütün bu antik kaynaklar ışığında Paphlagonia Bölgesi'nin, doğu sınırını Halys (Kızılırmak) ile Pontos Bölgesi, batı sınırını Parthenios (Bartınsu) veya Billaios (Filyos Çayı) ile Bithynia, güney sınırı ise Gangra (Çankırı) ile Galatia Bölgesi oluşturmaktadır"⁹.

¹ Homeros:II, 854; XIII, 639, 660.

² William Ruge ve Kurt Bittel. , "Paphlagonie", *R.E, Band XVIII*, Stuttgart, 1949, s.2516.

³ Ruge vd. , 1949: 2516 vd.

⁴ Herodotos: I, 6.

⁵ Ksenophon, *Anabasis*: V,V, 8, 24.

⁶ Strabon: XII, I, 1. ; XIII, I, 3. ; XIII, III, 9.

⁷ Ruge vd. , 1949: 2516 vd.

⁸ Strabon: XII, V, 1.

⁹ Eray Dökü, *Paphlagonia Kaya mezarları ve Kaya tapınakları*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008, Antalya, 2008, s.6.

1.2. Prehistorik Çağlar'da Paphlagonia Bölgesi

Paphlagonia Bölgesi'nin tarihsel olarak ilk izleri Paleolitik Dönem'e kadar geri giderken, yapılan yüzey araştırmalarında Neolitik ve Kalkolitik Dönemler'e dair kalıntılarda ele geçirilmiştir¹⁰.

1941 yılında Gököy Enstitüsü yakınında, çakmak taşından Paleolitik Çağ'a ait bir alet bulunmuş ve bu alet Muzaffer Şenyürek tarafından Lövalvaziyen olarak teşhis edilmiştir¹¹. 1951 yılında bölgede çalışmalar başlatan Enver Yaşar Bostancı Devrekani Dağları'nın Amnias Vadisi'ne bakan güney etekleri üzerinde yaptığı çalışmalarda Kızılcacören Mevkii'nde Tablak ve Malak isimli yerlerin güneyinde akarca sekilerinde Paleolitik aletler bulmuştur¹².

2009 yılında Cide İlçesi'nde yürütülen çalışmalarda Mezolitik Dönem'den, Kalkolitik Dönem'e kadar tarihlenebilen buluntular elde edilmiştir¹³. Bölgede yapılan yüzey araştırmaları, yerleşimlerin Paleolitik Çağ'dan itibaren başladığını göstermektedir.

1.3. Tunç Çağları

Tunç Çağı'nda bölgeye, Hint Avrupa dili konuşan Hititler ve Luviler'le akraba Palalar'ın yerleşmiş olduğu Hitit dini metinlerindeki Palaca anlatımlarla kanıtlanmaktadır¹⁴. Ancak sadece Palalar değil, doğu komşuları olan Kaşka kabilelerinin de yer yer bu bölge sınırları içinde de yaşadıkları düşünülmektedir. Paphlagonia'da M.Ö. 2. binde Hitit kültürel ve siyasi izlerinin de görmek mümkündür. Yapılan lokalizasyon denemelerinde Hititlerin bir kolu olan Palalar, Osmancık ve Saraycık yerleşimleri çevresine, Tum(m)ana ülkesini ise Saraycık yabanlı dağ batı etekleri ile Taşköprü arasında kalan bölgeye yerleştirilir¹⁵.

¹⁰ Ahmet Gökoğlu, *Paphlagonia Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*, 1955,s.10. ; Roger Matthews "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı Province 1997" *AST. XVI*, 1998, s.245; Roger Matthews "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces 1998", *AST.XVII*, 1999,s.175; Roger Matthews "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces 1999" *AST.XVIII*,2000,s.249; Roger Matthews "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces 2000" *AST. XIX*,2001,s.9.

¹¹ Enver yaşar Bostancı, "Gökırmak vadisinde prehistuvar araştırmalar yeni paleolitik buluntular" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih coğrafya fakültesi*,1952,s.137.

¹² Bostancı:1952.138.

¹³ Bleda S.Düring, Claudia Glatz, "The cide Archaeological Project 2009" *Anatolian Archaeology*, 2009, S.15, 2009, s.15,16.

¹⁴ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak yayınları, Ankara, 1997, s. 15-51.

¹⁵ Akurgal, 1997: 57, 51.

Paphlagonia Bölgesi'nde Tunç Çağları'na dair en önemli veriler Kastamonu İli, Devrekani İlçesi, Kınık Mahallesi yakınlarındaki Delibeyoğlu Sırtı ören yerinden gelmektedir. Delibeyoğlu Sırtı'nın en eski yerleşimi olan I. tabakanın çanak-çömlek buluntuları, Geç Kalkolitik/Erken Tunç Çağ I çanak-çömlekleri ile teknik ve form bakımından benzerlik göstermektedir¹⁶.

Kınık II. Tabaka I. Mimari evre buluntularından çanak-çömlek buluntularına bakıldığında, “Tip 1 olarak nitelendirilen, tek dikey ilmek kulplu çanakların benzerlerine Sinop (Kocagöz Höyüğü), Ahlatlıbel Bakır Çağ ve Aharköy Erken Tunç Çağı III tabakalarında rastlanılmıştır. Tip 2 olarak nitelendirilen at nalı kabartma kulplu çanakların ilk örnekleri, Eskişehir Ovası'nda Erken Tunç Çağı I Dönemi'nden itibaren görülmektedir. Tip 3 olarak nitelendirilen kulpsuz çanaklardan 8 numaralı çanağın ağız kenarında karşılıklı dört adet küçük çıkıntı bulunmaktadır. Bu çanağın bir benzerine Kastamonu-Maltepe'de rastlanılmıştır¹⁷. Delibeyoğlu Sırtı ören yeri buluntuları arasında en çok görülen formlar maşrapalar ve çanaklardır. Kınık'ta en çok tercih edilen kap formlarından birisi de at nalı kabartma kulplu çanaklardır. Kınık yerleşimindeki çanak çömleklerin teknik özellikleri Kınık yerleşiminin Orta Anadolu'da özellikle Kızılırmak Bölgesi içinde yer alan Erken Tunç çağı yerleşimleriyle benzer kültüre sahip olduğunu göstermektedir.¹⁸. Yerleşimin II. mimari evre buluntularının benzerlerine ise Erken Hitit yerleşimlerinde sıkça rastlanılmaktadır”¹⁹. Bu durum bizlere Kınık M.Ö. 2.binde Paphlagonia Bölgesi üzerinde Hitit kültürel izlerini göstermektedir.

1.4. Arkaik Çağ

Paphlagonia Bölgesi Demir Çağı'nda Phrygia etkileri oldukça güçlüdür. M.Ö. 8.yy'da büyük bir güç olan Phrygler'in Paphlagonia Bölgesi'ndeki faaliyetleri ve etkileri konusunda Paphlagonia kaya mezarları ve kaya anıtları Phrygia ile olan kültürel ve sanatsal ilişkiyi arkeolojik açıdan göstermeye yeterlidir²⁰. M.Ö. 5. yy başlarında özellikle bölgenin merkezi olan Amnias Vadisi'nde Phrygia kaya mezarlarının düşünce ve mimaride Paphlagonia kaya mezarlarına etkisini izleyebilmek mümkündür. Ancak kaya

¹⁶ Elif Genç, *Yeni buluntular ışığında Kastamonu-Kınık kazıları sonuçları*, Akdeniz üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış Doktora Tezi, Antalya, s.199.

¹⁷ Genç,2005: 149.

¹⁸ Genç, 2005: 203.

¹⁹ Genç, 2005: 154.

²⁰ Dökü,2008: 6.

mezarlarında asıl, yerel ahşap konut mimarisinin kayaya cephesi ve planına yansıtılmıştır²¹. Kastamonu Taşköprü İlçesi'nde yer alan Donalar Kale Kapı kaya mezarı gerek mimarisi gerekse cephesinde yer alan ikonografik ile anlatımlar bu etkiyi kanıtlar niteliktedir.

Paphlagonia Bölgesi Phryg varlığına dair en erken mimari Kastamonu Şehinşah kayası üzerinde görülen kaya mihrabıdır. Bu mihrap Phryg Midaskent kayalığında görülen kaya mihrabı yanında, Küçük Kapıkaya kaya mihrabı, Keskaya kaya mihrabı ile neredeyse aynı mimariye sahiptir. Dolayısıyla bu durum Phryg ana tanrıça dininin Paphlagonia Bölgesi'ne mimari biçimiyle de yansıdığını göstermektedir²².

Bölgede Phryg varlığına dair diğer önemli veriler ise Devrekani (Kınık) Delibe-yoğlu Sırtı ören yerinin III. tabakasından gelmektedir. Yapılan çalışmalarda elde edilen buluntular arasında çanaklar üç tipe ayrılmaktadır. Bunlar: “ I. tip çanak keskin karınlı, II. tip çanak keskin omuzlu, III. tip çanaklar ise omuzsuz çanak olarak sınıflanmaktadır. I. tip olarak belirlenen keskin karınlı çanağın yakın benzerine, Alishar'da, Boğazköy Büyükkale Ila ve iç tabakalarında, Maşat Höyük, Gordion Erken ve Geç Phryg, Yüklütepe ve Samsun Akalan'da M.Ö.6.yy'a tarihlenen buluntular içinde rastlanmıştır. II. tip çanağın benzerine, Boğazköy Büyükkale, Kaman-Kalehöyük II. kültür katı Erken ve Geç Phryg Dönemleri'nde, Gordion Erken Phryg ve Orta Phryg tabakalarında, Eskişehir Yazılıkaya Geç Phryg tabakalarında bulunmaktadır²³. III. tip çanağın benzerine, Gordion C Tümülüsü, Midas Kenti, Alishar, Boğazköy, Kaman-Kalehöyük II. kat ve Eskişehir Yazılıkaya kazılarında rastlanmıştır”²⁴.

Seramik buluntuların yanı sıra “Gordion yangın tabakasından benzerlerine rastlanılan bıçak²⁵, Gordion ve Boğazköy Phryg tabakasından benzerlerine rastlanılan cımbız, Kerkenes Dağ Demir Çağ tabakalarında benzerleri ele geçmiş olan çivi, Boğazköy Büyükkale Ib-a Phryg tabakalarında ele geçirilmiş delicilere benzer olan ve tamamı demirden olan delici, Gordion, Yassı Höyük, Boğazköy fibulaları ile benzer tipte olan fibula-

²¹ Dökü,2008:17.

²² Dökü,2008:125.

²³ Genç, 2005: 162.

²⁴ Genç, 2005: 163.

²⁵ Genç, 2005: 173.

lar ele geçmiştir.”²⁶ Kınık yerleşimdeki bu veriler Tunç Çağ’ından Demir Çağ’a kadar bölge yerleşimi hakkında önemli veriler sunmaktadır.

M.Ö. 7. yy’da Kimmerler, Phryg Devleti’ni zayıflatarak Paphlagonia Bölgesi’nde önemli derecede tehdit oluşturmuştur²⁷. Aynı zamanda Paphlagonia kıyılarında İon kolonizasyonu da başlamıştır²⁸. M.Ö.7. yy’ın sonuna gelindiğinde Kimmer gücü, Lydia kralları tarafından zayıflatılır ve sonunda Kral Alyattes tarafından Küçük Asya’dan gönderilirler²⁹. Böylelikle Lydialılar Paphlagonia Bölgesi’nde hakimiyet sağlar. Bununla birlikte Halys, Lydia ve Medler arasında bir sınır oluşturmuştur. Sonunda Med Devleti’nin yerini alan ve hızla büyüyen Akhaemenid gücü tüm Anadolu’ya dolayısıyla Paphlagonia’ya da hakim olmuştur³⁰.

1.5. Klasik Çağ

Paphlagonia Bölgesi’nde Pers egemenliğinden ilk olarak bahseden Herodotos’a göre “Darius hakimiyeti altında olan toprakları yirmi vergi bölgesine ayırdığı düzenlemesinde Paphlagonia’yı Phrygia, Asya Trakları, Mariandyn ve Suriye (Kappadokia) ile beraber üçüncü bölgeye dahil etmiş ve onları 360 talent gümüş vergi vermekle yükümlü tutmuştur”³¹. Yine Herodotos, Kserxes’in Hellenistan’a gerçekleştirdiği seferde kralın müttefiki olan Paphlagonialılar’ın silahları ve giyimlerine dair önemli bilgi verir³².

Buna göre Darius Dönemi ile Kserxes’in Hellenistan seferine kadar geçen zamanda Paphlagonia Bölgesi’nin krala tam bağımlı bir politika izlediği sonucu çıkarılabilir³³. Herodotos’un ardından, Pers hakimiyetinde Paphlagonia Bölgesi’ne ait bilgileri Ksenophon’dan alıyoruz “Onbinlerin Dönüşü” sırasında Tirabenler’in topraklarındaki Sinope (Sinop) kolonisi Kotyra’ya (Ordu) ulaşan ordunun yaşadıklarını içeren V. ve VI. kitabında Paphlagonia Bölgesi’nden bahsetmektedir. Kotyra’ya gelen ordunun ihtiyaçlarının karşılanmaması nedeniyle yağmalama başlamıştır. Ksenophon “*Yunanlıların bir kısmı pazardan satın aldıklarıyla, öbürleri Paphlagonia’dan yağmaladıklarıyla geçindi-*

²⁶ Genç, 2005: 174.

²⁷ Ruge, 1949: 2516 vd.

²⁸ Herodotos: 1, 6.

²⁹ Herodotos: 1, 6.

³⁰ Dökü,2008:7.

³¹ Herodotos: III,90.

³² Herodotos: VIII,72.

³³ Dökü,2008: 7.

ler'' der³⁴. Böylece Paphlagonialılar'ın da ordugahtan uzaklaşan askerlere zarar verme-ye çalıştıklarını yazar³⁵.

Sinopeliler, kolonileri olan Kotyra'ya verdikleri zarardan dolayı Hellen ordusunu iyi karşılamamıştır.³⁶ Sinopeliler Hellen ordusu'nun, kentte fazla tahribat yaratmadan bölgeden uzaklaştırılmasını istemektedir. Ancak Ksenophon'un da savunduğu Kotyra'da Hellen ordusu bir koloni oluşturmayı düşünmektedir; eğer ülkeye geri dönecekse bu geri dönüş sırasında kara yolunun mu yoksa deniz yolunun mu seçilmesi gerektiği hakkında tartışmalar başlamıştır. Sinopeliler ise bölgelerinde güçlü bir koloni oluşturulmasından hoşnut değildir ve bu sebeple temsilcileri Hekatonymos ile Hellenler'e bölgeyi terk etmeleri için baskı yapmaktadırlar. Sinopeliler'e göre ordu bölgeyi en kısa sürede ancak deniz yoluyla terk edebilirdi³⁷. Bu sebeple Hekatonymos, "*Paphlagonialılar'ın ülkesinde hem güzel ovalar hem yüksek dağlar var. Ülkeye nerden girmek zorunda olduğumuzu da biliyorum: İki yanında yüksek ve sivri tepeler yükselen bir boğazdan başka yol yok. Barbarların (Paphlagonialılar'ın) kralın tüm süvari gücünden üstün tuttıkları bir süvari gücünün varlığını biliyorum. Bu insanlar eskiden kalın çağrısına cevap vermemişlerdi: Önderleri buna yanaşmayacak kadar kibirlidir. Onlardan önce bu tepeleri ele geçirirseniz bile hem süvarileri hem de yüzyirmi bini bulan piyadeleri yenebileceğimizi varsayarsak bile ırmaklara varacaksınız. Üçüncü olarak da genişliği iki stadiondan az olmayan Halys'ü geçerseniz ulaşacağınız Parthenios aşılması imkansızdır*"³⁸ diyerek karayolunun tehlikelerinden bahsederek ordunun deniz yolunu kullanarak topraklardan ayrılmasını sağlamaya çalışır.

Ksenophon bu anlatımlarında M.Ö 5.yy. sonunda Paphlagonia Bölgesi'nin sınırlarını Kotyra'ya kadar uzatarak Thermedon ve Iris Irmakları'nı Paphlagonialılar'ın sınırları içinde tutmuştur. Aynı zamanda Paphlagonia lideri olan Korylas'ın ya da önce-esindeki liderlerin askeri gücüne güvenerek Pers kralının çağrısını cevapsız bırakacak denli ileri gittiğini öğrenmekteyiz. Ksenophon, Genç Kyros'un seferinden dönüşünde Peloponnesos Savaşı'nın sona ermekte olduğu yıllarda düşmanları Sparta yanında ve

³⁴ Ksenophon, *Anabasis*: V,VI, 3, 10.

³⁵ Dökü,2008: 8.

³⁶ Ksenophon, *Anabasis*: V,V, 8, 24.

³⁷ Dökü,2008: 8.

³⁸ Ksenophon, *Anabasis*: V,VI, 3, 10.

parasal desteği ile Sparta'nın Atina karşısındaki üstünlüğünü sağlayan Genç Kyros'la birlikte sefere gittiği için M.Ö. 399 yılında Atinalılar tarafından sürgüne yollanmıştır³⁹.

Böylece artık Sparta'da yaşamaya başlar ve Sparta Kralı Agesilaos'un Anadolu seferini de (M.Ö. 396-394) anlattığı "Hellenika" adlı eserini de bu dönemde yazar. Hellenika M.Ö. 4.yy Paphlagonia tarihi için önemli bilgiler aktarmaktadır.

Sparta Kralı Agesilaos, Paktalos Muharebesi'nde Tissaphernes'in birliklerini yener. Bu sırada Sardes'te olan Tissaphernes ihanetle suçlanıp idam edilir. Yerine geçen Tithraustes ise Agesilaos'dan anlaşmak için zaman ister ve kışı Pharnabazos'un ülkesinde geçirmesini sağlayacak parayı Agesilaos'a verir⁴⁰. Böylece Agesilaos askerleri ile birlikte Phrygia'ya ilerler. Kyzikos'da küçük bir feodal olan ve Sparta tarafına geçen Spithridates, Agesilaos'u Paphlagonia kralı ile görüştürerek onun Persler'e karşı ittifak yapmasını sağlar. Bunun sonucunda Paphlagonia lideri Otys ve kabilelerinin bir bölümü Sparta tarafına geçer⁴¹. Kral Otys Persler ile yapılacak savaş dolayısıyla Agesilaos'a bin süvari ve iki bin peltast verir. Güçlü ordusuyla birlikte Agesilaos Pharnabazos'un ülkesine ilerler ve kış ayını Daskyleion'da geçirir. Pharnabazos'la ile yapılan savaş sonucunda Spartalı komutan Herippidas, Spithridates ve Paphlagonialılar'ın da gücünü alarak Pharnabazos'u mağlup ederler. Fakat Paphlagonialılar ve Spithridates, Herippidas'ın kendilerine hakaret etmeleri sonucu Agesilaos'un yanından ayrılırlar. Ksenophon'a göre Agesilaos'un bu mücadelede aldığı en büyük darbe Spithridates ve Paphlagonialılar'ın kendisini yarı yolda bırakmalarıdır⁴².

Ksenophon Hellenika'da Paphlagonia kabilelerinin krala olan bağlılıklarından kurtulmak istediğini anlatır. Kral Otys de süvarileri ile birlikte Pers kralının davetini reddederek bu istemi ortaya koymuştur. Muhtemelen Agesilaos Anadolu seferinden sonra Sparta'ya geri geldiğinde, Otys ayaklanmayı devam ettirmiştir. Böylece M.Ö. 378 yılında II. Artaxerxes'in ordusunun başına getirilen Kappadokia Satrabı Datames bu ayaklanmayı bastırması ve bunun sonucunda Anadolu'daki en güçlü Pers yöneticilerinden biri haline gelmiştir. Ksenophon Anabasis'te Perslere karşı gelen Paphlagonia Kralı Korylas ve sonrasında Hellenika'da Otys'in ayaklanmasından bahsederek M.Ö. 5.yy'ın

³⁹ Ksenophon, *Anabasis*: V,VI, 3, 10.

⁴⁰ Ksenophon, *Hellenika*: III,IV, 22, 27.

⁴¹ Ksenophon, *Hellenika*: IV, I, 1,2.

⁴² Ksenophon,*Hellenika*: IV, I, 16, 28.

sonundan M.Ö.4.yy'ın ilk başlarına kadar Paphlagonia Bölgesi'nde Perslerin hakimiyet kuramadığını göstermektedir⁴³.

Paphlagonia Kralı Otys'in çıkardığı ayaklanmayı bastırarak burayı kontrol altına alan Datames hakimiyet sağladığı coğrafyanın da kendisine verdiği güç ile M.Ö. 373 yılında başlayan ve "Büyük Satrap Ayaklanması" olarak adlandırılan bu isyanın öncüsü olmuştur⁴⁴. M.Ö. 360 yılında bu ayaklanmayı kontrol altına alarak bölgeyi tekrar ele geçiren kral ve ardılları İskender'in bölgeye gelişiyle kazandıkları hakimiyeti kaybetmişlerdir. Fakat yaşanan bu gelişmelerin Paphlagonia Bölgesi'ne olan etkileri bilinmemektedir⁴⁵.

1.6. Hellenistik Çağ

Paphlagonia Bölgesi'nin Hellenistik Çağı üzerine veriler Pontos hanedanlığı çevresinde ve VI. Mithradates Savaşları'yla gelişir.

Polybios'a göre⁴⁶, Pontos hanedanlığının kurucularından Mariandynia ve Mysia hakimi Ariobarzanes'in (M.Ö.363/362-337) oğlu II. Mithradates (M.Ö.337-302) atalarının Pers İmparatorluğu'nun kurucu yedi soyundan birine dayandığını ve hakimiyetinde bulunan bu toprakların atalarına I. Dareios tarafından bağışlandığını savunmaktadır⁴⁷. Diodoros, II. Mithradates'in, Büyük İskender'in ölümünün ardından generalleri arasında meydana gelen savaşta Seleukos, Ptolemaios, Kassandros ve Lysimakhos'un katıldığı koalisyona karşı Antigonos I. Monophtlamos ile birlikte hareket ettiğinden söz etmektedir. Fakat M.Ö. 302 yılında Antigonos, II. Mithradates'in Makedonia'nın hakimi Kassandros ile birlikte hareket etmesinden dolayı ondan şüphelenmiştir. Bu sebeple II. Mithradates'in kendisine karşı ihanet içerisinde olduğunu düşünerek onu Kios civarında öldürtmüştür⁴⁸. Böylece hükümdarlık III. Mithradates ya da I. Mithradates Ktistes olarak bilinen II. Mithradates'in oğluna kalmıştır. Ancak o da Antigonos'un elinden Demetrios Poliorketes'in yardımına kurtulabilmiştir⁴⁹.

⁴³ Dökü,2008:10.

⁴⁴ Ksenophon,*Hellenika*: IV, I, 16, 28.

⁴⁵ Dökü,2008:10.

⁴⁶ Polybios,*Historia*: V, 43, 2.

⁴⁷ Murat Arslan,*Mithradates VI Eupator Roma'nın büyük düşmanı*, Odin yayıncılık, 2007, İstanbul, s.50.

⁴⁸ Diodorus, *Siculus*: XVI, 90, 2. ; XX, 111, 4.

⁴⁹ Arslan,2007:49

Demetrios, arkadaşı olan III. Mithradates'in babası tarafından öldürülmesini istemediğinden Mithradates'i uyarmıştır⁵⁰. Babasına verdiği sessizlik sözü nedeniyle yakın dostu Mithradates'in ölmesini istemeyen Demetrios, onunla karşılaştığı zaman yaşça Mithradates'i arkadaşlarının yanından uzaklaştırmış ve yalnız kaldıklarında mızrağının ucuyla toprağa “ - Kaç Mithridates” yazmıştır⁵¹. Bunun üzerine Mithradates, o akşam adamlarıyla birlikte Antigonos'un kampını terk ederek Paphlagonia'ya kaçmıştır⁵². Antigonos Monophthalmos'un Thrakia'nın hakimi Lysimakhos ile Syria ve Doğu'nun hakimi I. Seleukos Nikator'un birleşmiş kuvvetlerine karşı M.Ö. 301 yılında Afyon dolaylarında Ipsos Ovası'nda giriştiği savaşta yenilip öldürülmüştür.⁵³

Bu gelişmeden sonra Mithradates'in Paphlagonia Bölgesi'ndeki hakimiyeti daha da sağlamlaşmıştır. Bunun sonunda Lysimakhos, Thrakia'dan Halys (Kızılırmak) Irmağı'na kadar olan bölgenin tek hakimi olmuş ve Mithradates'in Paphlagonia'daki hakimiyetine karşı herhangi bir yaptırım uygulamamıştır⁵⁴. Böylece M.Ö. 301 yılında Ktistes (Kurucu) lakabı alan Mithradates Olgassys (Ilgaz) Dağları'nın eteklerinde yer alan “Kimiata Kalesi'nin”⁵⁵ de içinde yer aldığı Kimiatane'de kendi hakimiyet alanını kurarak Paphlagonia Bölgesi'nde krallığını sağlam bir temele oturtmuştur⁵⁶. Ardından bu kaleyi ordusunun hareket üssü olarak kullanmış ve krallığını Paphlagonia'nın iç bölgeleri ile Kappadokia'ya doğru genişletmeye başlamıştır. M.Ö. 301 yılından M.Ö. 281 yılına kadar ekonomik ve askeri anlamda oldukça güçlenen I. Mithradates Ktistes kendini Pontos Kralı kabul ettirdikten sonra İris (Yeşilirmak) kenarında bulunan Amasia kentini ele geçirerek burayı krallığının başkenti yapmıştır. Bu dönemden itibaren Pontos hükümdarları Paphlagonia'yı tehdit etmeye başlamışlardır⁵⁷. M.Ö.302 yılında Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi) Kenti'nin dul kraliçesi Amastris ile evlenen Lysimakhos'un hakimiyet alanı Amastris kenti (Amasra) ve Herakleia'ya kadar uzanıyordu. I. Mithradates'in Paphlagonia Bölgesi'ndeki hakimiyet alanı ise kesin sınırlar ile bilinmemekle birlikte muhtemelen Karambis'e (Kerempe Burnu) kadar ulaşıyordu. Ancak

⁵⁰ Appianus, *Mithridateios*: 9.

⁵¹ Arslan,2007:50.

⁵² Appianus, *Mithridateios*: 9.

⁵³ Pausanias: I, 6, 7.

⁵⁴ Arslan,2007:51.

⁵⁵ Cristian Marek, *Stadt, Ara und Territorium in Pontos-Bithynia und Nord-Galatia*, Tübingen,1993,s.122.

⁵⁶ Ernst Meyer, *Die Grenzen der hellenistischen staaten in Kleinasienn*, Zürich, Leipzig, 1925, s.116 vd.

⁵⁷ Arslan,2007:52.

Sinope buna dahil değildir. Bu sırada Paphlagonia'nın iç bölgelerinin batı kısmı yerel bir hükümdarın elinde olmalıydı⁵⁸.

Böylece Lysimakhos'un eski müttefiki Seleukos tarafından M.Ö. 281 yılında, Kurupedion Savaşı'nda mağlup edilmesinden sonra, Seleukos, Phrygia ve Paphlagonia'yı hakimiyet altına almak için generallerinden Aphrodisios'u buraya göndermiştir. Aphrodisias ve Phrygia kentlerini hiçbir direnişle karşılaşmadan ele geçirmiştir. Ancak Karadeniz'in güney sahilinde yer alan kentler Herakleis Pontike halkının önderliğinde Seleukos egemenliğine karşı koymuşlardır⁵⁹. Herakleia halkının gösterdiği direncin yeterli olmamasından dolayı Seleukos ordusu tarafından toprakları işgal edilmesi ile birlikte Byzantion ve Khalkedon I. Mithradates Ktistes'ten yardım talebinde bulunmuşlardır⁶⁰.

Memnon söz konusu kentlerin ve Mithradates'in bu çağrıya ne yanıt verdiğini bildirmemekle birlikte Seleukos'un Kappadokia'ya gönderdiği generali Diodoros'un kimin tarafından yenildiğini açıklamasada savaşın galibinin I. Mithradates Ktistes olduğu konusunda genel bir görüş yer almaktadır⁶¹. I. Mithradates Ktistes'in Diodoros'u yenildiğiye uğratıp ardından Seleukos'un suikaste uğramasından sonra M.Ö. 280 yılında kendisini Pontos Kralı ilan ettiği düşünülmektedir. I. Mithradates Ktistes bağımsızlığını ve krallığını temsil eden altın sikkeler bastırmıştır. İskenderin staterlerinden esinlenen bu sikkelerin ön yüzünde Tanrıça Athena'nın başı, arka yüzünde ise, ayakta duran bir Nike figürü ile Kral Mithradates'in lejandı yer almaktadır⁶².

M.Ö. 278-277 yılında Küçük Asya'ya gelen Galatlar, Pontos Kralı I. Mithradates Ktistes'in ordusunda paralı asker olarak Mısır Kralı II. Ptolemaios Philadelphos'a karşı Paphlagonia topraklarında savaşmışlardır. Savaşta yenilgiye uğrayan Mısır ordusunu denize kadar kovalamışlardır.⁶³ 36 yıl boyunca Amaseia çevresinde Lykos ve Iris Vadileri ve onların yan kollarından oluşan bölgeyle Paphlagonia'nın bir kısmının krallığını yapan I. Mithradates Ktistes'in ölümünden sonra yerine oğlu Ariobarzanes

⁵⁸ Ruge vd., 1965: 2523; Arslan, 2007: 52.

⁵⁹ Arslan, 2007: 54.

⁶⁰ Memnon: 11, 2.

⁶¹ David Maggie, *Roma Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ I-II*, Princeton, 1950, s.1087.

⁶² William Henry vd, *et th Reinach. Recueil general des monnaies grecques et romaines de l'Asie Mineure*, Paris, 1925, 10. ; Warrick Wroth, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum: Pontus, Paphlagonia, Bithynia*, 1964, s. xxii

⁶³ Arslan, 2007: 58.

(M.Ö.266-265) geçmiştir⁶⁴. Ariobarzanes'in Pontos'taki hakimiyeti hakkında fazla bilgi yoktur fakat önceleri Galatlar ile olan ittifakını devam ettirmiştir⁶⁵. Krallığın sınırlarını Orta Karadeniz'e doğru genişleterek bölgenin en önemli limanlarından olan Amisos'u hakimiyet altına almıştır. Kralın M.Ö. 250 yılındaki ölümünden sonra yerine oğlu II. Mithradates geçmiştir. Bu dönemde krallığın sınırlarının ne kadar genişlediği konusunda kesin bilgilere sahip değiliz. II. Mithradates M.Ö. 220 yılında öldükten sonra yerine varisi III. Mithradaes (M.Ö.220-197) Pontos Krallığı'nın tahtına çıkmıştır⁶⁶.

III. Mithradates'in yaklaşık 23 yıllık hakimiyetine dair antik kaynaklarda geçen bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak onun döneminde basılan sikkelerin ön yüzünde III. Mithradates gerçekçi bir şekilde kısa saçları üzerine yerleştirilmiş tacıyla yaşlı bir adam olarak temsil edilmiştir⁶⁷. Sikkelerin arka yüzünde, elinde kartal tutan, oturan bir Zeus betimlemesi, Kral Mithradates'in lejandı ile Mithradates'ten sonra Pontos kralı standartlarından biri olan hilal ve yıldız sembolleri resmedilmiştir⁶⁸.

Pontos Kralı I. Pharnakes'in (M.Ö. 197-160/159) hükümdarlığı sırasında seleflerinden daha sistematik, saldırgan ve yayılımcı politika izlediğine tanık oluyoruz⁶⁹. Pharnakes her ne kadar bastırdığı sikkeler üzerindeki realist portrelerinden zayıf karakterli; hatta moron gibi görünse de son derece keskin bir zekaya ve hırsa sahipti⁷⁰. Kral, M.Ö. 188 yılında Bithynia Kralı I. Prusias ve Ortiagon komutasındaki Galatlar ile ittifak oluşturarak Pergamon Kralı II. Eumenes'e karşı mücadele etmiştir. Makedonia Kralı VI. Philippos'un da Pergamonlular'a karşı Prusias'ı desteklemesine rağmen II. Eumenes M.Ö.184 yılında, Lypedron Dağı yakınlarında Bithynialılar ve Galatlar'dan oluşan koalisyon kuvvetlerini yenmeye muvaffak olmuştur. Böylece M.Ö. 183 yılında Romalılar'ın araya girmesiyle T.Quinctius Flaminius'un önderliğinde bir barış konferansı toplanmıştır⁷¹. Bu toplantı II. Eumenes'in M.Ö.188 yılındaki Apameia Antlaşması uya-

⁶⁴ Diodorus, *Sicilus*, XX, 111, 4.

⁶⁵ Apollon, frg. XVII, 13; Arslan, 2007: 58.

⁶⁶ Arslan, 2007: 58, 62.

⁶⁷ Henry, 1925: 10vd.

⁶⁸ David Sear, *Greek Coins and their Values*, London vol. II, 1979, s. 679, n 7239. ; BMC Pontos: n. 42, 1. , Levha. VII/2. ; Jhon T. Ramsay, "Mithridates, the Banner of Ch'ih-Yu, and the Comet Coin". *HSPH*99, 1999, s. 216. François de Callatay, "The First Royal Coinages of Pontos: from Mithradates III to Mithradates V" *BSS* 9,2009, s.68.

⁶⁹ Arslan, 2007: 62.

⁷⁰ Henry, 1925: 11 n. 4. Otto Morkholm, "Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri" Çev. Oğuz Tekin, Edt: Philip Grierson ve Ulla, 2000, s.190 n.623.

⁷¹ Arslan, 2007: 63.

rınca kendisine verilen bölgeler üzerindeki haklarını aynen geçerli kılmış ve Bithynia Kralı I.Prusias ile Ortiagon'un bu karara uymalarını zorunlu hale getirmiştir⁷². Pharnakes'in Bithynia ve müttefikleriyle Pergamon kuvvetleri arasında meydana gelen savaş-tane derece rol aldığı belli değildir⁷³.

Pharnakes M.Ö. 183 yılında Pergamonlular'a karşı kışkırttığı Galat şefleri ve Armenia Kralı Mithradates'le oluşturduğu Doğu ittifakı ile II. Eumenes'e karşı savaşmaya başlamıştır⁷⁴. Pharnakes ilk girişiminde Paphlagonia ve Güney Karadeniz sahili-nin en önemli ticaret merkezi Sinope ve onun Sinopis/Sinopitis olarak adlandırılan geniş territorium'unu ele geçirmiştir⁷⁵. Bununla birlikte bu kentin kolonileri olan Kotyra (Or-du) ve Kerasos (Giresun) kentlerini hakimiyet altına almıştır. Akabinde, İç Anadolu Bölgesi'ni ele geçirmek üzere girişimlere başlatmıştır. Bir yandan Paphlagonia Bölge-si'nin içlerine yaptığı akınlarla buranın büyük bir kısmını işgal ederken, diğer yandan Galatları Pergamon arazisine hücumu teşvik etmiştir. Romalılar'ın savaşı durdurma gi-rişimlerine rağmen Pharnakes önce Kappadokia üzerine ilerlemiş daha sonra ise Bithy-nia topraklarını hakimiyet altına almak üzere harekete geçmiştir. Sonunda II. Eumenes ile müttefikleri, Bithynia Kralı II. Prusias ve Kappadokia Kralı IV. Ariarathes ile girdiği mücadelede bütün cephelerde yenilgiye uğramış ve Pergamon Kralı Eumenes II. So-ter'le barış anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır⁷⁶.

Böylece Pharnakes'in, Galatia topraklarına girmesi yasaklanarak Galatlarla daha önceden yaptığı tüm anlaşmalar geçersiz sayılmış ve Paphlagonia gibi savaş tazminatı ödemek zorunda kalmıştır⁷⁷. Pharnakes'den sonra IV. Mithradates Philopator Phila-delphos (M.Ö.160/150) hükümdarlığı süresince daha sakin bir dış politika izlemiştir. IV. Mithradates, atalarından kalma Seleukoslar'la evlilik bağına bozarak kız kardeşi Laodike ile evlenmiştir⁷⁸. Kral bastırdığı sikkelerin ön yüzünde kendisi ve Kraliçe Lao-dike Philadelphos; arka yüzünde, ayakta duran Zeus ve Hera betimlenmiştir⁷⁹. IV. Mith-radates'den sonra yerine V. Mithradates Eurgetes (M.Ö. 150-120) geçmiş ve Roma ile

⁷² Maggie, 1950: 758, vd.

⁷³ Arslan, 2007: 63.

⁷⁴ Polybios, *Historia*:XXIV, 14, 6. ; XXV, 2, 1, 12.

⁷⁵ Polybios, *Historia*:XXIII, 9, 2, 3. ; XXIV, 1, 1, 3.

⁷⁶ Arslan, 2007: 64.

⁷⁷ Polybios, *Historia*: XXV, 2, 1, 15; Arslan, 2007: 63.

⁷⁸ Arslan, 2007: 68.

⁷⁹ Theodore Reinach, "Notes sur une inscription de Delos en l'honneur de Laodice (Philadelphie) princesse de Pont." *BCH* 34, 1910, s.430.

iyi ilişkiler geliştirmeye başlamıştır⁸⁰. M.Ö. 149 yılındaki Üçüncü Kartaca Savaşı sırasında Roma kuvvetlerine yardımcı bir deniz filosu göndermiştir⁸¹. Pergamon Kralı III. Attalos'un M.Ö. 133 yılında hastalanıp ölmesiyle krallık dışında kalan kendine ait yerleri Roma'ya vasiyet olarak bıraktığı ortaya çıkmıştır⁸².

Böylece Hellenistik Çağ'ın güçlü krallıklarından biri III. Attalos'un vasiyeti üzerine tarihten silinmiştir. Bu olumsuz gelişmeler ile birlikte III. Attalos'un kardeşi ve II. Eumenes'in gayri meşru oğlu olduğunu söyleyen Aristonikos (III. Eumenes) Pergamon tahtı'nın varisi kendisi olduğunu iddia ederek, tahta çıkabilmek için Smyrna (İzmir) yakınlarında isyan etmiştir. Romalılar bu isyanın bastırılması için Küçük Asya'daki müttefik krallıklardan yardım talebinde bulunmuşlardır. Fakat Bithynia Kralı II. Nikomedes, Kappadokia Kralı V. Ariarathes Eusebes Philopator, Paphlagonia prensleri ve Pontos Kralı V. Mithradates Eurgetes'in isyana karşı müdahaleleri zayıf kalmıştır. Bunun üzerine Roma, Perperna komutasındaki bir orduyu Küçük Asya'ya göndermek zorunda kalmıştır. Perperna oluşturduğu ordu ile Aristonikos'u, Stratonikeia'da (Eskihisar) mağlup ederek esir almıştır⁸³.

Perperna'nın bu görevi tamamlayamadan ölmesi üzerine M.Ö. 129 yılı consul'ü Manius Aquillius göreve gelmiş ve beraberinde getirdiği heyetle iki yıl içinde Pergamon'un "Roma Eyaleti" statüsü kazanması için gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Böylece Roma, Küçük Asya'daki ilk eyaleti olan *Province Asia*'yı kurmuştur. Bu durum ile birlikte yönetsel olarak güçlük çıkarabilecek bölgeleri Aristonikos ile yapılacak olan savaşta Roma'yı destekleyen müttefik krallıklara dağıtmıştır⁸⁴. Phrygia Epiktetos'undan bazı bölümleri, Bithynia Kralı II. Nikomedes ile Paphlagonia prenslerine; Lykaonia'yı, savaş sırasında ölen Kappadokia kralının oğullarına ve Büyük Phrygia ile Galatia'yı Pontos Kralı V. Mithradates'e vermiştir⁸⁵. V. Mithradates krallığı döneminde Paphlagonia Bölgesi üzerinde önemli derecede söz sahibi olmuş gibi görünmektedir. V. Mithradates'in varisi VI. Mithradates, Bithynia Kralı III. Nikomedes'le birlikte M.Ö. 108 yılında Paphlagonia'yı işgal ettikten sonra, Romalılar'ın kendisinden bölgeyi boşaltmasını

⁸⁰ Arslan, 2007: 68.

⁸¹ Appianus, *Mithridateios*:10.

⁸² Strabon, XII, 4, 2, 624.

⁸³ Arslan, 2007: 69.

⁸⁴ Strabon, XII, 3, 7, 543. ; 1, 563; 8. 1, 571.

⁸⁵ Appianus, *Mithridateios*: 11, 13, 15, 56, 57.

istediklerinde Romalılar'a, Paphlagonia'nın kendisine babasından miras kaldığını iddia etmiştir⁸⁶.

V. Mithradates Euergetes'in M.Ö. 120 yılında Sinope'de yakın arkadaşları tarafından öldürülmesiyle Pontos Krallığı'nın başına VI. Mithradates Eupator geçmiştir. Kuşkusuz Paphlagonia Bölgesi en hareketli zamanlarını VI. Mithradates Eupator döneminde yaşamıştır. VI. Mithradates ve kardeşi Mithradates Khrestos henüz 13 yaşında olmasından dolayı Kraliçe Laodike'nin Pontos Krallığı'nı yönetmeye başlamıştır. Kral, Laodike'nin hırslı karakterinden çekiniyordu ve kendi sonunun da babası gibi olmasından korktuğu için Paryadres Dağları'nın ormanlarına kaçmıştır. Mithradates M.Ö. 119/116 yılında krallığına döndüğünde ilk iş olarak Laodikea'nın iktidarına son vermiş ve onu hapse attırarak cezalandırmıştır⁸⁷.

Böylece VI. Mithradates Pontos Krallığı'nı kardeşi ile birlikte yönetmeye başladı fakat bir süre sonra Khrestos'un davranışlarından şüphelenerek onu öldürmüştür. Böylece Pontos Krallığı'nı tek başına yönetmeye başlamıştır. Bununla birlikte Romalılar M.Ö 116 yılında Aristonikos Ayaklanması'nın bastırılmasında kendilerini destekleyen V. Mithradates'e M.Ö. 129 yılında bağışladıkları Phrygia Bölgesi'ni işgal ederek bu toprakları Asia Eyaleti'ne bağladılar⁸⁸. Kral bu işgale itirazlarda bulunsada bir sonuç alamadı ve bu durum VI. Mithradates'in çocukluğundan itibaren Romalılar'dan nefret etmesine neden olmuştur. Bu sebepten dolayı Mithradates Pontos Kralı olduktan sonra krallığını yönetmek yerine saldırgan bir politika izleyerek sınırlarını genişletmeye çalışmıştır. Kral bu saldırgan politikasından dolayı ordusal faaliyetlere daha fazla önem vererek genç nüfusu askere almış ve onları sıkı bir eğitimden geçirmiştir. Bu sırada Romalılar kendi iç meseleleriyle uğraşmakta, Anadolu'daki Hellenistik Krallıklar ise, bütün dikkatlerini kendi aralarındaki çekişmelere vermiş durumdadır. Bu yüzden Mithradates krallığının ilk dönemlerinde diplomasi ve istila yoluyla doğu ve kuzey Karadeniz havzasındaki birçok kavmin kontrolünü ele geçirip buraları hakimiyet altına almak üzere ilerlemiştir⁸⁹.

M.Ö. 115-114 yıllarında Kırım Yarımadası'nın güneyinde yer alan Khersonesos Kenti ve Bosporos Krallığı gittikçe artan Skythia baskısına karşı Mithradates'ten yar-

⁸⁶ Iustinus: XXXVII, 4, 4, 5.

⁸⁷ Arslan, 2007: 74, 77, 78.

⁸⁸ Appianus, *Mithridateios*: 11, 12, 13.

⁸⁹ Iustinus: XXXVII, 3, 1; Arslan, 2007: 80.

dım talebinde bulunmuştur⁹⁰. Kralın büyük dedesi/amcası (?) Pontos Kralı I. Pharnakes, yaklaşık 60 sene önce Skythialılar'ı olası bir barbar saldırısı karşısında koruyacağına yemin etmiştir. Kral bir yandan daha önce verilmiş bu sözü yerine getirmek istiyor, diğer yandan ise bu gelişmeyi geleceği açısından olumlu görüyordu ve bu sebeple barbarlara karşı Karadeniz havzasındaki kentlerin koruyucusu ve kurtarıcısı sıfatıyla ortaya atılmıştır. Komutanlarından Sinopeli Diophantos'u Khersonesos'a geri göndermiştir⁹¹. Bunun üzerine Diophantos Khersonesos'dan aldığı destekle Skythia üzerine sefer düzenlemiş ve neredeyse tüm Skythialılar'ı VI. Mithradates'in hakimiyet altına almıştır⁹².

Bu başarılarından sonra Bosporos Kralı Parisades kendi isteğiyle krallığını Mithradates'e hediye olarak vermek istemesi üzerine, ülke üzerinde çeşitli düzenlemeleri yapan Diophantos Pontos'a geri dönmüştür⁹³. Fakat onun bölgeden ayrılmasını fırsat bilen bazı Skythia kabileleri Palakhos'un önderliğinde Mithradates'e karşı isyan hareketi başlatmışlardı. Bu yüzden Diophantos coğrafi zorluklara aldırılmadan Krimeia Yarımadası'na dönmek zorunda kaldı⁹⁴. Skythia, Roksolani ve diğer Sarmatia kabilelerinin oluşturduğu orduyu yenerek onları büyük kayıplara uğrattı⁹⁵. Böylece VI. Mithradates başarılı politikaları sonucunda Karadeniz'in kuzey bölgelerini hakimiyet altına almayı başarmış ve Anadolu'da hakimiyet sınırlarını genişletebilmek adına hazırlık yapmaya başlamıştır. Kral bu sebeple başka bir kılığa girerek Anadolu'yu dolaşmaya başlamış ve böylelikle bölgenin tarihi, coğrafyası, kentleri ile yol güzergahları hakkında ayrıntılı bilgi edinmiştir⁹⁶.

Kral askeri gücünü geliştirerek tüm Pontos Bölgesi'ni ele geçirdikten sonra "Kappadokia"⁹⁷ ve "Kolkhis"⁹⁸ bölgelerini hakimiyet altına almıştır⁹⁹. Böylelikle Trapezus ve Armenia'ya kadar Halys Irmağı'nın sınırladığı ülkeye egemen olmuştur¹⁰⁰. Pharnakeia ve Trapezus Bölgeleri'nin üst tarafında, ülkeleri Armenia Minor'a kadar

⁹⁰ Strabon: VII, 4, 3.

⁹¹ Arslan, 2007: 81.

⁹² Iustinus: XXXVII, 3, 2. ; XXXVIII, 7, 4, 5..

⁹³ Strabon: VII, 4, 3;.

⁹⁴ Arslan, 2007: 84.

⁹⁵ Strabon: VII, 3, 17.

⁹⁶ Arslan, 2007: 88.

⁹⁷ Iustinus: XXXVII, 3, 3.

⁹⁸ Appianus, *Mithridateios*:15.

⁹⁹ Arslan, 2007: 89.

¹⁰⁰ Strabon: XII, 3, 1, 541.

uzanan ve dağlık bir topoğrafyaya sahip olmasına rağmen oldukça bereketli toprakları olan Tibaranoi ve Khaldaioi kavimlerini egemenlik altına almıştır¹⁰¹.

Ayrıca Halys'ün beri tarafındaki Paphlagonia'nın belirli bir kısmına kadar uzanan bölgeyi de işgal etmiştir¹⁰². Batı'da sadece Platonik filozof Herakleides'in anavatanı olan Herakleia Pontike'ye kadar batıya doğru uzanan deniz kıyısını ele geçirmekle kalmayıp; Kolkhisve Armenia Minor'a kadar uzanan kıyıları da işgal etmiştir¹⁰³. Böylece M.Ö. 2. yy'ın son çeyreği ve M.Ö. 1. yy'ın başlarından M.Ö. 63 yılına kadar Karadeniz havzası içinde yer alan kentlerin nümismatik buluntularında Pontos etkisi görülmektedir¹⁰⁴. Pontos sikkelerinin yaygın olarak bulunduğu Gorgippia'dan (Anapa) Tyras'ın (Tira/Tiras) kuzeyine kadar uzanan Bosporos Krallığı'na bağlı kentlerden¹⁰⁵ başka bugün Romanya ve Bulgaristan sınırları içinde yer alan "Istria"¹⁰⁶, "Tomis"¹⁰⁷, "Kallatis"¹⁰⁸, "Odessos"¹⁰⁹ ve "Mesembria"¹¹⁰ (Nesebur)" sikkeleri söz konusu kentlerin Mithradates'le müttefik olduklarını kanıtlamaktadır¹¹¹. Pontos Krallığı'nın güçlenmesi Romalıları oldukça endişelendirmiş ve korkuya düşürmüştü. Bu sebeplerden dolayı Romalılar Mithradates'e Skythia krallarını tekrar geleneksel yönetimlerinin başına geçirmesini talep ettiler. Mithradates Romalıların bu emirlerine tam anlamıyla itaat etmemiştir. Bu nedenle Kral olası bir tehlikeye karşı Parthlar, Armenia Kralı II. Tigranes, Skythia kralları ve İberia kralıyla ittifak yapmıştır¹¹².

Bithynia Kralı III. Nikomedes Euergetes'le M.Ö. 109-108 yılında ittifak yapan Mithradates, Paphlagonia'yı istila ederek aralarında paylaştılar¹¹³. Bunun üzerine Roma senatosu elçilerini yollayarak bölgenin önceki haline geri döndürülmesini istedi¹¹⁴.

¹⁰¹ Strabon: XII, 3,28, 555.

¹⁰² Arslan, 2007: 90.

¹⁰³ Strabon: XII, 3, 1, 2,541.

¹⁰⁴ Arslan, 2007: 90.

¹⁰⁵ Martin Jessop Price, "Mithradates VI Eupator Dionysus and the Coinages of the Black Sea", *NC* 7/8, 1968, s. 5 vd. ; François de Callatay, *L' Historie des Guerres Mithridatiques vue parles Monnaies*, Numismatica Lovaniensia 18, Louvain-la-Neuve, 1997, s. 249vd.

¹⁰⁶ Behrendt Pick ve Kurt Regling, *Die antiken Münzen Nord- Griechenlands. Dacien und Moesien*. Vol. I part 1, Berling, 1898, n. 482 lev. 2. N. 27

¹⁰⁷ Pick, 1898: n. 2474, 2486, lev. 21 n.6

¹⁰⁸ Pick, 1898: 92.

¹⁰⁹ Price, 1968: 6, 4.

¹¹⁰ Price, 1968: 6,vd.

¹¹¹ Callatay, 1997: 260 vd.

¹¹² Arslan, 2007: 92.

¹¹³ Iustinus: XXXVII, 4, 3.

¹¹⁴ Iustinus: XXXVII, 4, 4.

Mithradates ise Romalılara Paphlagonia'nın kendisine babasından miras kaldığını bildirmekle kalmayıp Galatia Bölgesi'ni de hakimiyet altına almıştır¹¹⁵.

Romalılar M.Ö. 103-102 yılında Afrika ve Kuzey Avrupa'daki sorunları çözüp, eski gücüne kavuşması ile birlikte M.Ö. 103-102 yılında Marcus Antonius'u Kilikia Trakheia, Pamphylia ve Doğu Lykia sahillerindeki korsanlarla mücadele etmek üzere gönderdiler¹¹⁶. Marcus Antonius da korsanlara karşı galip geldikten sonra Kilikia'yı bir Roma eyaleti haline getirmiştir¹¹⁷. Mithradates Romalıların gücünün giderek artmasından endişelenmeye başlamış ve bu sebeple M.Ö. 102 yılında elçilerini Roma'ya göndermişti¹¹⁸. Kral'ın amacı Roma senatosundaki bazı senatörleri parayla satın almak ve Paphlagonia ile Galatia üzerindeki egemenliğini sağlam temeller üzerine oturtmaktı¹¹⁹.

Bithynia Kralı III. Nikomedes'in M.Ö. 103-102 yılında Kappadokia Bölgesi'ni istila etmesiyle Mithradates, kız kardeşi Laodike'ye yardımda bulunmayı bahane ederek ordusunu Kappadokia üzerine göndermiştir¹²⁰. Fakat Laodike daha Mithradates'in ordusu Kappadokia'ya ulaşmadan Nikomedes ile anlaşarak onunla evlenmiştir¹²¹. Kral bu duruma sinirlenerek Nikomedes'in birliklerini Kappadokia'dan kovmuştur. Nikomedes yaşanan bu gelişmeler karşısında tepkisini savaş alanında getirmek yerine Roma senatosunda dile getirmiştir. Mithradates ise, Kappadokia tahtına kız kardeşi Laodike'nin büyük oğlu; yeğeni Ariarathes VII. Philometor'u çıkartarak onu tekrar kral ilan etti¹²².

Mithradates'in bu iyi izlenim uyandıran hareketi kısa sonraki davranışlarıyla gölgelendi¹²³. Mithradates, VII. Ariarathes'ten şüphe duymaya başlamıştı. Bu sebeple M.Ö. 100-99 yılında Gordios'un eskiden yönetimi altında bulunan Kappadokia'daki yöreleri ona tekrar iade edecekmiş gibi yaparak Kappadokia'ya doğru harekete geçmiştir¹²⁴.

¹¹⁵ Iustinus: XXXVII, 4, 5, 6.

¹¹⁶ Arslan, 2007: 94

¹¹⁷ Magie, 1950: 285, 15.

¹¹⁸ Diodorus, *Siculus*: XXXVI, 15, 1.

¹¹⁹ Plutarkhos, *Pompeius*: XXIV, 6.

¹²⁰ Arslan, 2007: 97.

¹²¹ Iustinus: XXXVIII, 1, 2, 4.

¹²² Arslan, 2007: 97.

¹²³ Iustinus: XXXVIII, 1, 5.

¹²⁴ Arslan, 2007: 98.

VII. Ariarathes komşu krallıklardan gelen destek ile büyük bir ordu kurmuştu¹²⁵. VII. Ariarathes'in kurmuş olduğu güçlü orduyu gören Mithradates bu durum karşısında hile yapmaya başvurmuştur¹²⁶. Mithradates, VII. Ariarathes'i iki ordu arasında karşılaştırılan bir yerde buluşmaya davet etmiş ve bu görüşme sırasında elbisesinin altına sakladığı bir kama ile VII. Ariarathes'i öldürmüştür¹²⁷. Yaşanan bu gelişmeden sonra daha o sıralar 8-9 yaşlarındaki oğlunu Ariarathes IX. Eusebes Philopator ünvanıyla Kappadokia kralı ilan etmiş ve ona kral naibi olarak Gordios'u atamıştır¹²⁸. Bununla birlikte Roma, M.Ö. 96 yılında Marcus Aemilius Scaurus başkanlığındaki bir heyeti Anadolu'ya göndererek, Kappadokia'yı Pontos Krallığı'ndan, Paphlagonia'yı ise Bithynia Krallığı'ndan almaya yönelik Senato kararını her iki krala bildirmişlerdir¹²⁹. Daha sonra her iki krala da hakaret etmemek ve onları yatıştırmak için Paphlagonia ve Kappadokia'yı özgür kılarak onlara kendi kanunları ile birlikte yaşama hakkını tanımıştır. Bunun sonucunda Mithradates, Kappadokia'dan Ariarathes olarak adlandırdığı oğluyla Gordios'u, Nikomedes ise, Pylaimenes olarak adlandırdığı oğlunu Paphlagonia'dan geri çekmek zorunda kalmıştır. Kappadokialı elçiler Roma'ya gelerek uluslarının başlarında bir kral olmadan hayatta kalmayacaklarını iddia ederek kendilerine verilen özgürlüğü reddetmişlerdir¹³⁰. Romalılar ise onların oylamayla aralarında birini seçmelerine izin vermiştir. Onlar da, M.Ö. 96-95 yılında Ariobarzanes'i kendilerine kral seçmişlerdir¹³¹. Romalılar'la savaşmayı düşünen Pontos Kralı ise M.Ö. 95 yılında Parth Kralı II. Mithradates'in yanında uzun süre rehin kaldıktan sonra babasının ölümü üzerine Armenia tahtına çıkan II. Tigranes ile ittifak kurmuştur ve onu kızı Kleopatra ile evlendirmiştir¹³². Kral bununla birlikte Gordios'un yardımıyla Tigranes'i Kappadokia'ya saldırmaya ikna etmiştir. Toprakları istila edilen Kappadokia Kralı Ariobarzanes Roma'ya sığınmıştır¹³³.

Tigranes ise bölgede ele geçirdiği insanları ve değerli eşyaları yanına alarak kendi topraklarına çekilmiştir. Böylelikle Kappadokia'daki kentler ve topraklar dolaylı

¹²⁵ Iustinus: XXXVIII, 1, 7, 8.

¹²⁶ Iustinus: XXXVIII, 1, 8.

¹²⁷ Arslan, 2007: 99.

¹²⁸ Iustinus: XXXVIII, 1, 10.

¹²⁹ Iustinus: XXXVIII, 2, 6.

¹³⁰ Arslan, 2007: 102.

¹³¹ Strabon: XII, 2, 11, 540.

¹³² Plutarkhos, *Sulla*: V, 3.

¹³³ Arslan, 2007: 103.

da olsa bir kez daha Mithradates'in egemenliği altına girmiştir¹³⁴. Ariobarzanes I. Philoromaios Kappadokia tahtına tekrar oturtulmuştur¹³⁵. Sulla da Parthia ve Kappadokia Krallıkları'yla Euphrates Irmağı kıyısında bir anlaşma imzaladıktan sonra Roma'ya dönmüştür¹³⁶. M.Ö. 91 yılında Roma ile İtalic müttelikleri arasındaki savaşı fırsat bilen VI. Mithradates Eupator generallerinden Bagoas ve Mithraas'ı Kappadokia üzerine göndererek Kappadokia Kralı I. Ariobarzanes'i tahtından ikinci defa uzaklaştırmıştır ve kendi oğlu Ariarathes Eusebes Philopator'u tekrar Kappadokia Kralı ilan etmiştir¹³⁷. Aynı yıl içinde M.Ö. 94 yılında ölen Bithynia Kralı Nikomedes III. Euergetes'in tahtının varisi Nikomedes IV. Philopator'a karşı ayaklanan gayri meşru kardeşi Sokrates Roma'dan aradığı desteği bulamayınca Mithradates'den yardım istemiştir¹³⁸. Bunun üzerine Mithradates, M.Ö. 91 yılında hiçbir güçlkle karşılaşmadan VI. Nikomedes'i tahtından kovarak yerine Sokrates Khrestos'u Bithynia Kralı yapmıştır¹³⁹. Tahtlarından uzaklaştırılan her iki kralda Roma'ya sığınarak senatoya Pontos Kralı'nı şikayet etmiş ve tekrar krallıklarının başına geçmek için girişimlerde bulunmuşlardır¹⁴⁰.

Roma M.Ö. 90 ve 89 yıllarında İtalic Savaşı'na ara verilmesinin ardından senato kararı ile M.Ö. 101 yılında consullük yapmış olan Manius Aquilius başkanlığındaki heyeti Bithynia Kralı IV. Nikomedes ve Kappadokia Kralı Ariobarzanes'i tahtlarına yeniden çıkartmakla görevlendirerek Anadolu'ya göndermişlerdir¹⁴¹. Aquilius'un Anadolu'ya gelmesi ve Asia Valisi Cassius'un Phrygia ve Galatia'dan asker toplayarak ordusunu güçlendirmesi karşısında Mithradates, Bithynia ve Kappadokia'da Gordios'u yalnız bırakmış, Bithynia'da Sokrates'i öldürerek her şeyin eski haline dönmesini sağlamaya çalışmıştır. Fakat elde edilen bu başarılarla yetinmeyen Romalı generaller ve Manius Aquilius, VI. Mithradates'den kendi düzenledikleri seferin masraflarını istemişlerdir¹⁴².

¹³⁴ Iustinus: XXXVIII, 3, 3.

¹³⁵ Plutarkhos, *Sulla*: V, 3.

¹³⁶ Plutarkhos, *Sulla*: V, 4, 6.

¹³⁷ Appianus, *Mithridateios*: 10, 15, 57, 58.

¹³⁸ Appianus, *Mithridateios*: 7, 10.

¹³⁹ Magie, 1950: 207.

¹⁴⁰ Iustinus: XXXVIII, 3, 3-4.

¹⁴¹ Appianus, *Mithridateios*: 11.

¹⁴² Arslan, 2007: 108, 109.

VI. Mithradates'in bu isteği reddetmesi üzerine Romalılar, Bithynia ve Kappadokia Krallarını Pontos'a saldırmaları kışkırtmaya başlamışlardır¹⁴³. Başlangıçta iki kral da VI. Mithradates Eupator'un deneyimli ve sayıca üstün ordusu karşısında böyle bir savaşa girmek konusunda, doğal olarak tereddüt etmişlerdir. Ancak buna rağmen Manius Aquilius'un baskısı ve desteğiyle Bithynia Kralı IV. Nikomedes, Amastris (Amasra) kentine kadar olan bölgeyi yağmalamış ve yüklü miktarda ganimet elde ederek geri çekilmiştir. Bunun üzerine VI. Mithradates generallerinden Pelopidas'ı Manius Aquilius ve diğer Roma kampına elçi olarak göndermiştir¹⁴⁴.

Manius Aquilius'un uzlaşmaya yanaşmaması ve açgözlü tavırları yüzünden, Romalılarla savaşmanın yakın olduğunu gören VI. Mithradates savaş hazırlıklarına başlamıştır ve muhtemel bir savaşın bütün sorumluluğunu da Manius Aquilius'a yüklemiştir¹⁴⁵. Armenia Kralı I. Tigranes ile kızını evlendirmiş ve Parth Kralı Arsakes'le birlik anlaşması imzalamış olan VI. Mithradates çevresindeki savaşçı kavimlerle ittifaklar kurmuştur¹⁴⁶. Suriye ve Mısır Kralları ile yakın ilişki içine girmiş, Hellas ve Afrika kentleri ile ve hatta İtalia'da Roma'ya karşı isyan başlatan İtalikler'le birliktelik kurmuştur¹⁴⁷. Kral, Karadeniz ve Akdeniz Havzası'ndan savaş için tecrübeli denizcileri ordusuna katmaya başlamıştır. Ordu hazırlıklarının yanında siyasi açıdan da girişimlerde bulunan kral Anadolu ve Hellas'ta Roma'ya karşı karalama faaliyetlerini başlamıştır. VI. Mithradates'in izlediği bu politikanın iki propaganda aracından birisi, Romalılar'ın bütün krallıklara düşmanca tavır sergilemeleri ve hakimiyetleri altındaki eyaletleri ve kendilerine komşu olan krallıkları yağmalayarak halkı sömürmeleri idi¹⁴⁸. İkincisi ise VI. Mithradates Eupator'un Roma Emperyalizmine ve onların sömürü politikalarına karşı ikinci bir İskender gibi ortaya çıkması ve kendisinin Hellenleri Roma'nın emperyalist yönetiminden kurtarabilecek tek kişi olarak göstermesiydi¹⁴⁹. Roma'nın emperyalist politikaları Anadolu halkı tarafından nefretle karşılanmaya başlamıştı. VI. Mithradates'in gerek Hellas ve Küçük Asya kentlerine yaptığı önemli bağışlar gerekse Roma'ya karşı giriştiği mücadelede Anadolu halklarının kurtarıcısı ortaya çıkması onun Hellenler

¹⁴³ Appianus: *Mithridateios*: 16, 54, 56.

¹⁴⁴ Arslan, 2007: 109.

¹⁴⁵ Diodorus, *Siculus*: XXXVII, 2, 2.

¹⁴⁶ Arslan, 2007: 112.

¹⁴⁷ Diodorus, *Siculus*: XXXVIII, 2, 11. ; Appianus: *Mithridateios*: 13, 16.

¹⁴⁸ Arslan, 2007: 113, 114.

¹⁴⁹ Plutarkhos, *Sulla*: XXIV, 2, 3. ; Appianus: *Mithridateios*:54, 56.

arasında kurtarıcı olarak tanınmasını sağlamıştır¹⁵⁰. VI. Mithradates ayrıca, bastırdığı sikkelerde kendini kurtarıcısı olarak göstermeye gayret ediyordu¹⁵¹. Kral tıpkı İskender gibi sakalsız, idealize edilmiş sikkeler bastırıyordu¹⁵². Güçlü bir hitabet sanatına sahip olan Kral, soyunu baba tarafından Pers İmparatorluğu'nun kurucuları Kyros ve Dareios'a, anne tarafından ise İskender ve I. Seleukos'a dayandırıyor¹⁵³. Pers hükümdarlarının yaptığı gibi Ahuramazda'ya (Zeus Stratios) kurbanlar sunuyordu¹⁵⁴.

Mithradates, Anadolu'nun iç bölgelerindeki halkların gözünde bir Persli, Hellenlerin gözünde ise Makedonia Krallığı'nın Hellenistik Çağ'daki uzantılarından biriydi¹⁵⁵. Bu durumu pekiştirmek için kral kendisini kısmen Hellen kahramanı Perseus gibi göstererek Hellas, Anadolu ve Persler arasında bir bağ oluşturmaya gayret ediyordu. VI. Mithradates'in Hellas ve Anadolu'da ortaya koyduğu bu politika ve propagandalar Hellenler arasında saygınlık kazamasını sağlayarak onun birçok kent tarafından bir kurtarıcı gibi karşılanmasına neden olmuştur¹⁵⁶.

1.6.1. Birinci Mithradates Savaşı (M.Ö. 89-85)

Pontos Kralı VI. Mithradates M.Ö. 89 yılında oğlu Ariarathes'i güçlü bir orduyla Kappadokia Krallığı'nı tekrar ele geçirmek ve bölgeyi hakimiyet altına almak üzere göndermiştir¹⁵⁷. Ariarathes bu görevlendirme ile birlikte hiç vakit kaybetmeden, güçlü ordusuyla birlikte Kappadokia üzerine ilerledi. Karşısına çıkan Ariobarzanes'in ordusunu yenilgiye uğratarak onu üçüncü kez Kappadokia'da tahtından indirmiştir¹⁵⁸.

Bunun üzerine Mithradates, Pelopidas'ı ikinci kez Roma kampına elçi olarak göndermiştir. Pelopidas Romalılar'a önce Mithradates'in onların tüm isteklerini yerine getirmesine rağmen, Kappadokia ve Bithynia'dan nasıl mahrum bırakıldığını anlatmış ve ardından gene Romalılar'ın koruması altında Bithynia Kralı tarafından Pontos topraklarının nasıl işgal edildiğini dile getirmiştir. Fakat Romalılar Mithradates'in hemen Kappadokia topraklarını terk etmesini, Bithynia Kralı'na karşı herhangi bir yaptırım

¹⁵⁰ Arslan, 2007: 114.

¹⁵¹ Arslan, 2007: 121.

¹⁵² F. Winter, "Mithradates VI Eupator", *JDAI* 9, 1894, s.245 vd; Robert Fleischer, "Hellenistic Iconography on Coins" *Aspect of Hellenistic Kingship*, Ed. P. Bilde et al., Aarhus, 1996, s. 29vd

¹⁵³ Appianus, *Mithridateios*: 112.

¹⁵⁴ Appianus, *Mithridateios*: 66, 70.

¹⁵⁵ Arslan, 2007: 124, 125.

¹⁵⁶ Cicero, *Flacco*: XXV, 60.

¹⁵⁷ Arslan, 2007: 127.

¹⁵⁸ Appianus, *Mithridateios*: 66, 70.

uygulamamasını ve kral bu emirlere uymadığı takdirde bir daha kral ile görüşülmeyeceğini söyleyerek onu kamplarından göndermişlerdir¹⁵⁹. Daha sonra da Senato kararını beklemek yerine kendi aldıkları bir kararla Pontos Kralı ile yapılacak olan savaş için Bithynia, Kappadokia, Paphlagonia ve Galatia Bölgeleri'nden askerler toplayıp güçlü bir ordu kurmaya başladılar¹⁶⁰.

Bu sırada Roma'nın Anadolu'da bulunan üç ordusu tüm ihtiyaçları karşılandıktan sonra Pontos sınırındaki yerlerini aldılar. Savaş Bithynia Kralı Nikomedes'in M.Ö. 89 yılında Paphlagonia topraklarına girmesi ve Batı Pontos topraklarına doğru ilerlemesiyle başladı. Mithradates generalleri Neoptolemes ile Arkhelaos'u oğlu Arkathias'ın eşliğindeki bir orduyla IV. Nikomedes Philopator'u Paphlagonia'da karşılamak üzere gönderdi¹⁶¹. Kendisi de ordunun ana bölümüyle birlikte Bithynia topraklarına doğru ilerliyordu. Mithradates'in generalleriyle Bithynia ordusu Billaios (Filyos) Irmağı'nı aşarak Amnias (Gökırmak) Irmağı'nın suladığı Domanitis Yöresi'nde karşılaştı¹⁶². Başta Neoptolemos'un birliklerine karşı üstünlük sağlanmasına karşın Arkhelaos ve Mithradates'in oğlu Arkathias'ın müdahalesi ile Bithynia birlikleri etrafları kuşatılarak mağlup edildi¹⁶³. VI. Mithradates Eupator bu zaferden sonra Pontos ordusu ile birlikte savaş alanına geldiğinde savaş esirlerine iyi davrandı ve onların ihtiyaçlarını karşılayarak evlerine geri dönmelerine izin verdi.¹⁶⁴

Böylece Kral düşmanlarına karşı gösterdiği iyi niyetli davranışlarıyla da anılır olmuştur. Daha sonrada Romalılar'a fazla fırsat vermeden ordusuyla birlikte Bithynia'ya Manius Aquilius'un üzerine doğru ilerledi ve Bithynia-Pontos sınırındaki Skorobas Dağı'nda konuşlandı¹⁶⁵. Geri çekilen Aquilius üzerine Neoptolemos idaresindeki öncü birlikleri ile Armenialı Kumandan Nemanes önderliğindeki süvarilerini göndermiş, Aquilius ise yaklaşan bu tehlikeden çareyi Pergamon'a kadar kaçmakta bulmuştur¹⁶⁶. Bu zaferin üzerine Mithradates, ordusu ve donanması ile birlikte Bithynia topraklarına doğru hareket etti. Güçlü bir donanma ile ilerleyen Mithradates kuvvetleri karşısında Byzantion kentinde demirli olan Minucius Rufus ve Gaius Popilius komutalarının

¹⁵⁹ Appianus, *Mithridateios*: 14, 16.

¹⁶⁰ Appianus, *Mithridateios*: 15, 17, 19.

¹⁶¹ Arslan, 2007: 130.

¹⁶² Arslan, 2007: 130.

¹⁶³ Strabon: XII, 3, 40.

¹⁶⁴ Arslan, 2007: 135.

¹⁶⁵ Appianus, *Mithridateios*: 19

¹⁶⁶ Appianus, *Mithridateios*: 19;

daki Roma donanması Ege Denizi'ne kaçmış, Bithynia Krallığı'na ait donanma ise amiralleri tarafından Mithradates'e teslim edilmiştir¹⁶⁷. Mithradates, Bithynia'yı ve Bosporos'u hakimiyet altına almak için ordusu ile Sangarios Irmağı'nı geçerek Phrygia'ya doğru hareket ederken Pontos donanması da Ege Denizi'ne doğru ilerlemiştir¹⁶⁸. Gaius Cassius ise bu savaştan galip olarak ayrılamayacağını anlayarak askerlerinin büyük bölümünü terhis ederek geride kalan kuvvetleriyle Phrygia'daki Apameia Kybotos (Dinar) kentine çekildi¹⁶⁹. VI. Nikomedes ise Pergamon'da bulunan Manius Aquilius'un yanına oradan da Roma'ya kaçtı. Generallerden Quintus Oppius da yine aynı şekilde tecrübeli askerleri dışındaki kuvvetlerini terhis ederek Phrygia'daki Lykos (Çürük Su) Irmağı yanındaki Laodikeia'da (Goncalı) konuşlandı¹⁷⁰.

VI. Mithradates, M.Ö. 88 yılında Phrygia topraklarına doğru ilerlemeye başlamıştı¹⁷¹. Roma egemenliğinde sömürülen birçok kent, Pontos Kralı'na kentlerinin kapılarını açarak onu bir kurtarıcı gibi karşıladılar¹⁷². Oppius, Laodikeia kentinde fazla direnmeden Mithradates ordusu tarafından teslim alınmıştı, Cassius ise bu durum karşısında Rodos'a kaçmıştır. Böylece kral, kısa zamanda Roma'ya karşı üstünlük sağlayarak Anadolu'daki topraklara hakim olmuştur¹⁷³. Lykia, Psidia, Pamphylia ve İonia Bölgeleri'nde Pontos hakimiyetine karşı gelen kentleri boyunduruk altına almak için generallerini bu bölgeye gönderdi¹⁷⁴. Ephesoslular Mithradates'in gözüne girebilmek için Romalılar onuruna diktikleri bütün heykelleri ve anıtları yıkarak Roma'ya karşı isyan etmeye başladılar¹⁷⁵. Mithradates Ephesos'a geldiğinde burada bulunan Pontos donanmasının bir kısmını adaları ele geçirmek için gönderdi. Hellen kentleri Pontos Kralı VI. Mithradates Eupator Dionysos'un bu zaferi karşısında Anadolu'daki Roma Emperyalizmi'nin son bulmasını sevinçle karşılamışlar ve Mithradates'i “*Anadolu'nun Kurtarıcısı, Büyük Baba ve Yeni Dionysos*” gibi üvanlarla karşılamışlardır¹⁷⁶.

Mithradates kendini daha da güçlendiren bu zaferlerden sonra Anadolu'daki egemenliğini barışçıl politikalar izleyerek tamamlamak istiyordu. Anadolu'daki Hellen

¹⁶⁷ Appianus, *Mithridateios*: 17, 19;

¹⁶⁸ Appianus, *Mithridateios*: 20;

¹⁶⁹ Appianus, *Mithridateios*: 19.

¹⁷⁰ Appianus, *Mithridateios*: 20.

¹⁷¹ Livius: 77, 178.

¹⁷² Brian McGing, *The Foreign Policy of Mithradates VI Eupator King Of Pontus*, Leiden, 1986, s.109.

¹⁷³ Memnon: 31, 3.

¹⁷⁴ Arslan, 2007: 140.

¹⁷⁵ Appianus, *Mithridateios*: 21.

¹⁷⁶ Arslan: 145.

kentlerinin geleneklerini, kanunlarını ve dinlerini benimseyerek Hellenler'in sevgisini kazanmaya çalışıyordu¹⁷⁷. Bundan dolayı Ephesos'ta yer alan Artemis Tapınağı'nın, İskender'in M.Ö. 334 yılında bir stadiaya çıkardığı kutsal sığınma alanını (Asylon) daha da genişletti¹⁷⁸. Kral bu davranışıyla hem halkın desteğini hem de din adamlarının desteğini yanına alarak daha da güçleniyordu. Kral Anadolu'da ilerleyişi sırasında fazla direnişle karşılaşmamıştı. Anadolu'da Mithradates hakimiyetini kabul etmeyen kentler bazı bağımsız Pamphylia, Psidia, Lykia Bölgeleri'ndeki yerleşimler, Apameia, Laodikeia ve Rodos Adası gibi Roma generallerinin konuşlandıkları yerleşimlerle Aphrodisias gibi kentlerdi.

Bunların dışında, “Magnesia ad Sipylum (Manisa), Apollonia (Uluborlu), Tabai (Kale, Tavas Kalesi) ve Stratonikeia (Eskihisar)” gibi halen Pontos egemenliğini kabul etmeyen ve krala karşı direnen yerleşimlerin sayısı fazla değildi¹⁷⁹. Pergamon'un M.Ö. 88 yılında, Mithradates'in generalleri tarafından ele geçirilmesiyle, Manius Aquilius'da Lesbos Adası'nın başkenti Mitylene'ye kaçmıştır¹⁸⁰. Fakat Mithylene kenti de Pontos hakimiyetine direnemeyerek diğer Romalılar'la beraber kendisini de Mithradates'e teslim etmiştir¹⁸¹. Mithradates, Anadolu'da egemenliği altına aldığı toprakları Pers yönetim sistemine göre düzenlemiştir. Anadolu'yu satraplıklara ayırmış ve idareyi generallerine vermiştir. Kentlerin yönetim şekline müdahale etmemiştir, ancak hakimiyetini kabul etmeyen kentleri gözaltında tutmak üzere ya bir Pontos garnizonu bırakmış ya da kentlerin başına güvendiği bir tiran atamıştır¹⁸². Ayrıca Kappadokia Krallığı'nı oğlu Ariarathes Eusebes Philopator'a, Pontos Krallığı'nı ise başkenti Sinope'yle birlikte kral yardımcısı olarak görevlendirdiği kendisiyle adaş oğlu Mithradates emrine vermiştir¹⁸³. Kendisi ise Bithynia ile birlikte Anadolu'da hakimiyet sağladıktan sonra Pergamon kentini kralığının yeni başkenti ilan etmiştir¹⁸⁴. Mithradates, Pontos hakimiyetini kabul et-

¹⁷⁷ Appianus, *Mithridateios*: 112.

¹⁷⁸ Strabon: XIV, 1, 23.

¹⁷⁹ Pausanias: I, 20, 5.

¹⁸⁰ Diodorus: XXXVII, 27, 1.

¹⁸¹ Appianus, *Mithridateios*: 21, 112.

¹⁸² Appianus, *Mithridateios*: 112; McGing, 1986: 98.; Plutarkhos, *Sulla*: XI, 2.; Arslan, 2007: 154.

¹⁸³ Mehmet Özsait, ‘Özsait, “Anadoluda Hellenistik Dönem” *Anadolu Uygarlıkları Anksiklopedisi II*, 1982: 308.

¹⁸⁴ Arslan, 2007: 156.

meyen Magnesia ad Sipylum kentini ele geçirmiş olsa da, kent Roma'ya bağlı kalarak Pontos kuvvetlerine karşı direnebilen tek kent olmuştur¹⁸⁵.

Paphlagonialılar ise Pontos kuvvetlerinin gücüne fazla karşı koyamadılar¹⁸⁶. Lykia'da ise hangi kentlerin direnip hangilerinin ele geçirildiği konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Roma egemenliğini kabul eden "Adramytteion (Edremit)", filozof Diodoros tarafından başlatılan ayaklanma ile Mithradates'in hakimiyetine geçmiş ve Diodoros da kente tiran olarak atanmıştır¹⁸⁷. Mithradates bundan sonra Rodoslular'ı kendi yanına çekmeye çalışmış ancak Roma'nın gücünden korkan Rodoslular'ı bu konuda yanına alamamıştır. Böylece Rodos'u ele geçirmek için güçlü bir donanma meydana getirmeye başlamıştır¹⁸⁸.

Mithradates, M.Ö. 88 yılında Anadolu'nun güney bölgeleri dışındaki yerleri Karia ve Lykia'ya kadar hakimiyet altına almıştır¹⁸⁹. Roma, askeri ve idari olarak Anadolu'dan çıkarılmıştı ancak 100.000'in üzerinde Roma ve İtalic kökenli bir halk kitlesi halen mevcudiyetini koruyordu. Anadolu'daki Roma vatandaşı nüfusun Pontos hakimiyetini sekteye uğratmak için Roma ile işbirliği içine girmesi olasılığı Mithradates için önemli bir tehdit oluşturuyordu¹⁹⁰. Kral bu sebepten dolayı Romalıları topluca katletme yoluna başvurmuştu. Bunun için eyaletlerdeki satrap ve yöneticilerine gönderdiği gizli bir talimata göre Roma kökenli, Latince konuşan, toga giyen herkesin ayırım yapılmaksızın öldürülmesini, cesetlerinin dahi gömülmemesini ve mallarının Pontos Kralı'yla paylaşılmasını emretti¹⁹¹. Kararlaştırılan gün geldiğinde M.Ö. 88 yılı ilkbaharında Küçük Asya'nın her yerinde Romalıları'a karşı etnik bir temizlik başlamıştı¹⁹². Katliamdan kurtulabilmek için tapınaklara kaçan insanları bile hiçbir müsamaha göstermeden katlederek Ephesos Artemis, Pergamon Asklepios, Tralleis Concordia Tapınakları gibi kutsal alanları kirlettiler¹⁹³. Kral Roma vatandaşlarını katlettikten sonra bu kentlerde yer alan

¹⁸⁵ Appianus, *Mithridateios*: 61.

¹⁸⁶ Plutarkhos, *Sulla*: XXII, XXIV.

¹⁸⁷ Arslan, 2007: 157.

¹⁸⁸ Adrian Nicolos Sherwin-White, *Roman Foreign Policy in the East, 168 B.C. to A.D.1*. London, 1984: s.124, 103.

¹⁸⁹ Strabon: XII, 3, 40.

¹⁹⁰ Şemsettin Günaltay, *Yakın Şark IV, II. Bölüm, Romalıları Zamanında Kappadokia, Pont ve Artaksiad Kırallıkları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987, s.354.

¹⁹¹ Arslan, 2007: 161.

¹⁹² Günaltay 1987: 355.

¹⁹³ Arslan, 2007: 162.

tüm yazılı belgelerden Roma'ya dair ne varsa sildirtmiştir¹⁹⁴. ‘‘Ephesos Akşamı’’ adıyla tarihe geçen bu katliam sırasında Anadolu’da 80.000 ile 150.000 civarında Romalı öldürülmüştür¹⁹⁵. Bu kararın Pontos kralı tarafından alınmasında ve halk tarafından tatbik edilmesinde çekinceleri ortadan kaldıran sebep, Anadolu halkının ve Hellenlerin Romalılar’a duydukları nefretin, Pontos Kralı’na olan korkularından büyük olmasıydı¹⁹⁶. Mithradates el koyduğu mülkler ve Pergamon’daki Roma hazinesine ait olan paralar sayesinde Anadolu kentlerinden beş yıl vergi almamış ve vergi borcu olan kentlerin bütün borçlarını silmişti¹⁹⁷.

Mithradates bu davranışıyla Hellenler’in sevgisini daha fazla kazanmıştı. Pontos kralı, böylece Anadolu’da M.Ö. 88 yılından M.Ö. 85 yılına kadar sürecek olan yeni bir era başlatmıştır¹⁹⁸. Pergamon’da kendi adına *tetradrahmiler* bastırılmış, ‘‘Ephesos, Miletos, Tralleis, Erythrai’’¹⁹⁹ ve ‘‘Smyrna’’²⁰⁰ kentlerinde ise, Mithradates ile müttefikliğini açıkça vurgulayan altın *stater*’ler tedavüle sokmuştur²⁰¹. Anadolu’da yaşanan bu gelişmeleri yakından takip eden Atina, filozof Aristion başkanlığındaki bir elçi heyetini Mithradates’in yanına göndermiş ve Pontos Kralı’yla ittifak kurmuştur²⁰². M.Ö. 91 yılında, İtalya’da Müttefikler Savaşı’nın başladığı dönemde bazı İtalikler’in Mithradates’ten İtalya’ya sefer düzenlenmesini istemesi üzerine Anadolu’da kendi egemenliğini tam anlamıyla kurduktan sonra kendilerine yardıma geleceğine dair söz vermiştir²⁰³. Bununla birlikte Roma, Senatosu’nun çıkardığı vatandaşlık yasalarının ardından M.Ö. 88 yılında Müttefikler Savaşı’nın son bulmasıyla Anadolu’da yaşanan bu gelişmelerin üzerine eğilebilmiştir²⁰⁴.

Bu sırada Mithradates, M.Ö. 88 yılının yazında Kos (İstanköy) Adası üzerinden donanması ile Rodos üzerine hareket etti²⁰⁵. Pontos güçlü bir donanmaya sahip olmasına rağmen Rodos donanması tarafından sık sık tuzağa düşürülüyordu. Hatta bir seferin-

¹⁹⁴ Cicero, *Flacco*: XXV, 60.

¹⁹⁵ Arslan, 2007: 163.

¹⁹⁶ McGing, 1986: 113.

¹⁹⁷ Iustinus: XXXVIII, 3, 9.

¹⁹⁸ Ellias Joseph Bickerman, *Chronology of the Ancient World*, London, 1980, s.70.

¹⁹⁹ Barclay Vincent Head, *Historia Numorum: A Manual Of Greek Numismatics*, London, 1977, s. 660

²⁰⁰ Head, 1977: n. 593 n. 217; 660.

²⁰¹ Arslan, 2007: 168.

²⁰² Arslan, 2007: 168.

²⁰³ Arslan, 2007: 171.

²⁰⁴ Diodorus, *Siculus*: XXXVII, 2, 12

²⁰⁵ Magie, 1950: 218-240.

de Pontos müttefiki bir Khios savaş geminin yanlışlıkla amiral gemisini mahmuzlaması üzerine Mithradates Rodoslular'a esir düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Kuşatmadan beklediğini alamayan kral kış mevsiminin de yaklaşması ile kuşatmayı kaldırarak Lykia'nın güney kıyılarına doğru ilerlemeye başladı²⁰⁶.

Lykia'da Pontos kuvvetlerinden bir bölümü bırakarak donanmasının ana bölümünü Pergamon ve Propontis'e (Marmara Denizi) doğru gönderdi. Kendisi ise M.Ö. 88-77 yılı kışını geçirmek amacıyla Karia üzerinden, başkent Pergamon'a doğru yola çıktı²⁰⁷. Kral, M.Ö. 87 yılında Ege Adaları'nı ve Bütün Hellas'ı egemenliği altına almak üzere generallerinden Arkhelaos'u büyük bir donanmayla birlikte Delos'a gönderdi²⁰⁸. Thraklar vasıtasıyla Romalılar'ı Makedonia'dan ve Kuzey Hellas'tan atma girişiminde bulunan Mithradates, oğlu Arkathias ve General Taksiles'in komutanlarındaki bir orduyu Thrakia üzerinden Makedonia Bölgesi'ne gönderdi²⁰⁹. Arkhelaos ise Pontos donanmasıyla Peloponnesos Yarımadası'nın doğusundan Kyklades Adaları'na kadar bütün adaları, "Euboia'yı (Eğriboz Adası)" ve Delos'u Pontos hakimiyetine kattı. Hellas'a sefer düzenleyerek Thessalia'nın Demetrias ve Magnesia kentlerini ele geçirerek kısa zamanda Peloponnesos ve Orta Hellas'ı Pontos egemenliği altına aldı²¹⁰.

Sulla, M.Ö. 87-86 yılı kışında Khaironeia'da kurduğu ordugah ile Arkhelaos ve Aristion'un birleşik kuvvetlerine karşı Boiotia Bölgesi'nde savaşarak onları bozguna uğrattı²¹¹. Aristion Atina'ya, Arkhelaos ise Atina'nın limanı Peiraieus'a sığındı²¹². Böylelikle Sulla M.Ö 87-76 kışında Mithradates'in Hellas'taki merkezi üssü Atina önlerine kadar gelerek kentin limanı Peiraieus'u kuşattı²¹³. Ancak Arkhelaos başarılı bir mücadele sergileyerek Roma ordusunu yıpratıyordu. Bu sebepten dolayı Sulla yorulan ordusunu Eleusis ve Megara kentlerine geri çekmek zorunda kaldı²¹⁴. Sulla'nın mücadelesini sürdürebilmesi için güçlü bir ekonomiye ihtiyacı vardı. Bu sebeple Epidauros'taki Asklepios, Olympia'daki Zeus ve Delphoi'daki Apollon tapınakları gibi Hellas'ın kutsal yerleini soymaya başladı ve elde ettiği ganimeti Lucullus'un nezareti altında Peloponne-

²⁰⁶ Günaltay, 1987: 364.

²⁰⁷ Sherwin-White, 1984: 125.

²⁰⁸ Appianus, *Mithridateios*: 41, 57.

²⁰⁹ Arslan, 2007: 190.

²¹⁰ Arslan, 2007: 192.

²¹¹ Pausanias: I, 20, 5.

²¹² Appianus, *Mithridateios*: 30.

²¹³ Plutarkhos, *Sulla*: XII, 1.

²¹⁴ Appianus, *Mithridateios*: 30.

sos'ta kurulan darphanelerde eriterek paraya çevirdi²¹⁵. Ayrıca Lucullus Roma müttefiklerinden Suriye ile Ptolemaios Krallıkları ve Rodos gibi Pontos Krallığı'nın hakimiyetine karşı gelen kentlerden güçlü bir donanma oluşturmak için gizlice yola çıkmıştı²¹⁶.

Roma'da M.Ö. 86 yılı consulleri seçilen Cinna ve Marius ise Sulla'ya karşı şiddetli tedbirler almaya başlamıştı²¹⁷. Sulla, Peiraeus'u ele geçirmekten vazgeçerek açlık sıkıntısı çeken Atina'yı kuşattı²¹⁸. Kötü şartlar sebebiyle yorulan kent Sulla'nın saldırıları karşısında fazla direnç gösteremedi ve Atina M.Ö. 96 yılının 1 Mart'ında Romalılar tarafından hakimiyet altına alındı²¹⁹. Böylece Arkhelaos Thessalia'ya geri çekilerek Thermopylai'da, Dromikhaite'sin kuvvetleri ile birleşti. Bu sırada Arkathias idaresindeki Pontos kuvvetleri, M.Ö. 87 yılında, Thrakia üzerinden hareketle Makedonia'yı ele geçirmiş bölgenin yönetimine de müdahale ederek buraya satraplar atamıştı. Arkathias Sulla üzerine ilerlediği sırada yolda ölmesiyle Taksiles görevi ele alarak ilerleme devam etmişti²²⁰. Böylece Khaironei'de karşı karşıya gelen Arkhelaos ve Sulla kuvvetleri arasındaki savaşta Pontos ordusu mağlup olmuş ve Sulla önemli ölçüde ganimet elde etmiştir²²¹.

VI. Mithradates Hellen ittifaklarının, bozguna uğradıktan sonra dağıldığını iyi bilmekteydi bu sebeple kentlere daha fazla baskı kurmaya başlamıştı. Fakat artan baskılar sonunda halkı ve en önemli müttefiklerinden olan Galatları kendisinden uzaklaştırmıştı²²². Galat soylu ailelerinden altmışını Pergamon'a çağıran Mithradates böylece onları kontrol altında tutmaya çalıştı ancak bu durum Pergamon'da tutulan soylu Galatlar'ın kendilerini tutsak gibi hissetmesine neden olmuştu²²³. Bu sebepten dolayı bazı Galat *tetrakhes*leri Mithradates'e karşı çeşitli kereler suikast girişiminde bulunmuşlardı²²⁴.

²¹⁵ Magie, 1950: 1106.

²¹⁶ Appianus, *Mithridateios*: 33.

²¹⁷ Plutarkhos, *Sulla*: XII.

²¹⁸ Appianus, *Mithridateios*: 34, 37.

²¹⁹ Plutarkhos, *Sulla*: XIII, 2, 3.

²²⁰ Appianus: *Mithridateios*: 35.

²²¹ Plutarkhos, *Sulla*: XVIII, 4, 6.

²²² Arslan,2007: 216.

²²³ Plutarkhos, *Moralia*: III, 23, 258, 259.

²²⁴ Plutarkhos: *Moralia*: III, 23, 259.

Bunun üzerine Mithradates düzenlediği bir planla Galat *tetrarkhes*lerini ortadan kaldırmış ancak üç kişi kurtulabilmiştir²²⁵. Bu üç kişiden biri olan Deiotaros ve diğer iki *tetrarkhes*, Galatia'ya satrap olarak atanan Eumakhos'a karşı ayaklandılar ve M.Ö. 86-85 yılında, onu Galatia topraklarından gönderdiler²²⁶. Bu yaşananlardan sonra Galatlar'ın Pontos'a karşı savaşmak için fırsat kollamaları Roma'nın oldukça işine yaramıştır²²⁷. Mithradates, Pontos hakimiyetini kabul etmeyen Khios'a, komutanlarından Zenobios'u Hellas'a yardım göndermek bahanesiyle Ephesos'tan yola çıkardı. Zenobios ise ada halkını ağır vergiler ile cezalandırarak Kolkhis'e sürmüş ve adaya Pontoslu kolonistler yerleştirmiştir²²⁸. Bu yaşananlardan sonra Ephesos'a giden Zenobios'un, Khios'daki gibi halkı toplantı için tiyatroya çağırması üzerine Khioslular'ın akıbetine uğramaktan korkan halk Zenobios ve yanındakileri öldürmüşlerdir²²⁹. Böylece Anadolu'nun en zengin kentlerinden biri olan Ephesos'u kuzeyde Smyrna'ya güneyde Tralleis'e kadar Metropolis, Hypaipa, Sardeis, Kolophon ve diğer kentler izlemiş ve Mithradates'e karşı ayaklanmışlardır²³⁰. Bu yaşananların üzerine kral, ele geçirdiği isyancı kentleri ve insanları cezalandırmıştır²³¹. Mithradates bu durum karşısında şimdiye kadar kendisine bağlı kalan bütün kentleri özgür kıldığını, daha önceki bütün borçlarını sildiğini, kentlerde oturan yabancılara vatandaşlık, kölelere özgürlük verdiğini ilan ederek isyanın diğer kentlere yayılmasını engellemiştir²³².

Roma'da ise Sulla karşıtı partiden consul seçilen L. Valerius Flaccus, Mithradates'e karşı yapılacak olan savaşın komutanı olarak görevlendirildi. Böylelikle M.Ö. 86 yılında Adriatik Denizi'ni aşarak Hellas'a ayak basan Flaccus'un amacı aslında Mithradates'le savaşmak değil, Sulla'yı ortadan kaldırmaktı. Ancak Sulla ile savaşmayı göze alamayan Flaccus Makedonia'ya doğru ilerledi.²³³ Mithradates'in süt kardeşi Dorylaos, M.Ö. 86 yazında, 80.000 kişilik bir orduyla Euboeia'da karaya çıkarak Khalkis'de Arkhelaos'un Khaironeia Savaşı'ndan arta kalan 10.000 kişilik ordusuyla birleşti ve daha sonra Boiotia'ya geçen iki ordu Kephisos Gölü'nün batısında bulunan "Orkhomenos

²²⁵ Arslan, 2007: 218.

²²⁶ Arslan, 2007: 218.

²²⁷ Cicero, *Philippicae*: II, 33, 34.

²²⁸ McGing, 1986: 128.

²²⁹ Arslan, 2007: 220.

²³⁰ Günaltay, 1987: 388.

²³¹ Appianus, *Mithridateios*: 48.

²³² Günaltay, 1987: 388.

²³³ Arslan, 2007: 223.

kenti'' yakınlarındaki ovada karşılaştı²³⁴. Çarpışmanın sonunda Pontos ordusu Roma ordusu tarafından bozguna uğratıldı ve dağıldı. Arkhelaos ise Euboa Adası'ndaki Khal-kis kentine sığınmıştır. Sulla, Arkhelaos'u takip etmesine rağmen, Euboa kanalını geçemediğinden dolayı onu yakalayamamıştır. Bu sırada Flaccus Makedonia'ya ilerleyerek burayı hakimiyet altına almıştı. Anadolu'ya geçmek için Thrakia üzerinden doğuya doğru ilerledi²³⁵. Flaccus, Byzantion'a gelip kendisi Khalkedon'a geçmesi üzerine legatus Fimbria ayaklanma başlatıp Byzantion'da ordunun hakimiyetini ele geçirdi. İsyan-cıların elinden kaçan Flaccus Nikomedia'ya gitse de Fimbria ve adamları onu yakalayıp öldürdüler²³⁶. Nikomedeia kentini talan eden Fimbria ardından Bithynia'nın büyük bir kısmını ele geçirerek Mysia'ya doğru ilerlemeye başladı²³⁷.

Pontos Kralı'nın gönderdiği kuvvetler Fimbria'nın ilerleyişi karşısında direne-mediler ve Romalılar'ın ani bir gece baskını ile bozguna uğradılar. Alınan yenilgiden dolayı kralın kendisine ve ordusuna olan güveni oldukça sarsılmıştı. Böylece komutanı Arkhelaos'a en kısa sürede Sulla'yla bir anlaşmaya varmasını emretti²³⁸. Görüşmeler sonucunda Sulla Mithradates'ten, M.Ö. 89 tarihinin önce hakimiyeti altında bulunan topraklar dışındaki yerlerden çıkmasını istedi ve Mithradates'in kendisine donanma ve tazminat verdiği takdirde onu Roma'nın dostu ve müttefiki sayacaktı²³⁹. Mithradates Sulla'nın kendisine sunduğu bu anlaşmayı kabul etmiş fakat Fimbria'nın Anadolu'daki varlığını da görüşmek için bu anlaşmayı yüz yüze yapmak istemişti.²⁴⁰

M.Ö. 85 yılında Pontos kuvvetlerini yenen Fimbria daha sonra Mysia üzerine ilerlemişti. Mithradates'in gücünün zayıfladığını anlayan kentler Fimbria'ya teslim olmayı tercih ettiler. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Mithradates Pergamon'dan ayrılarak Pitane'ye (Çandarlı) sığındı. Fakat kısa bir zaman sonra Fimbria'nın Pitane kentini kuşatması üzerine deniz yoluyla Pitane'yi terk ederek Mitylene'ye kaçtı. Bu gelişmeler sırasında da, M.Ö. 87-86 yılı kışında Sulla tarafından donanma ve yiyecek ihtiyaçlarını

²³⁴ Arslan, 2007: 224, 225.

²³⁵ Arslan, 2007: 229.

²³⁶ Strabon: XIII, 1, 27.

²³⁷ Diodorus, *Siculus*: XXXVIII, 8, 3.

²³⁸ Magie, 1950: 1107, 46.

²³⁹ Memnon: 35, 2, 3.

²⁴⁰ Diodorus, *Siculus*: XXXVIII, 8, 2, 4.

tedarik etmek amacıyla gönderdiği Lucullus, M.Ö. 85 yılında Roma müttefiklerinin yardımları ile Ege'ye gitti²⁴¹.

Mithradates bu durumdan haberdar olmasıyla birlikte Lucullus'un üzerine Neoptolemos'u göndermiş, İki donanma arasında Lekton Burnu önlerinde kısa bir çarpışma gerçekleşmişti²⁴². Büyük çarpışma ise Tenedos (Bozcaada) önlerinde meydana gelmiş ve Lucullus komutasındaki savaş gemilerinin Rodoslu Amiral Damagoras'ın yardımına gelmesi üzerine Neoptolemos savaştan çekilmek zorunda kalmıştır. Bu deniz savaşı Birinci Mithradates Savaşı'nın son çarpışması olmuş ve Mithradates'in denizlerdeki hakimiyeti de bu sebeple sarsılmış oldu²⁴³.

M.Ö. 85 yılında Sulla ordusu ile birlikte Makedonia üzerinden Thrakia'ya geldi. Khersonesos'ta (Gelibolu Yarımadası) Lucullus'la buluşarak gemilerle Hellespontos'u geçti²⁴⁴. Mithradates Eupator ile Sulla, Troas Bölgesi'ndeki Dardanos (Maltepe) kentinde bir araya geldiler²⁴⁵. Görüşmeler sırasında Mithradates, ilahi güçleri savaş nedeni olarak göstermenin yanında Roma'yı da bu savaşta haksız göstermeye çalışmıştır²⁴⁶. Bu görüşmenin sonunda taraflar arasında anlaşma sağlanmış ve tarihe "Dardanos Antlaşması" olarak geçecek sözlü anlaşmayı yapmışlardır²⁴⁷. Mithradates bu anlaşmanın gereği olarak Bithynia'yı Nikomedes IV. Philopator'a iade edecek ve Kappadokia'yı da Ariobarzanes I. Philoromaios'a verecekti. Bununla birlikte Anadolu'da ve Paphlagonia topraklarında da hakimiyeti kalmayacaktı²⁴⁸. Sulla, bu yaptırımlarının yanında Mithradates'i Galatia Bölgesi'nden de göndererek kralın savaştan önceki sınırlarına geri çekilmesini sağlamıştır. Bununla birlikte anlaşma sonunda krala kalan yerleri de onaylayarak onu Roma'nın dostu ve müttefiği ilan edecekti²⁴⁹. Böylece M.Ö. 85 yılında son bu Birinci Mithradates Savaşı ile Anadolu kısa bir barış sürecine girdi. Sulla ise Mithradates'le anlaşmaktan sonra donanmasıyla Fimbria'nın üzerine ilerlemiştir²⁵⁰.

²⁴¹ Arslan, 2007: 235.

²⁴² Appianus, *Mithridateios*: 56.

²⁴³ Appianus, *Mithridateios*: 56.

²⁴⁴ Plutarkhos, *Lucullus*: IV, 1.

²⁴⁵ Strabon: XIII, 1, 28.

²⁴⁶ Plutarkhos, *Sulla*: XXIV, 2.

²⁴⁷ Appianus, *Mithridateios*: 64.

²⁴⁸ Memnon: 35, 2.

²⁴⁹ Appianus, *Mithridateios*: 55.

²⁵⁰ Arslan, 2007: 244, 245.

Sulla'nın gücü karşısında çaresiz duruma düşen Fimbria Sulla'nın merhametine sığınmıştır. Kendisine Anadolu'yu gemiyle terk etmesine izin verilmesine rağmen Pergamon'a giderek Asklepion Tapınağı'nda kılıcını kendisine saplamıştır. Ancak yarasının ölümcül olmamasından dolayı kölesinden kendisine öldürmesini istemiştir ve sadık köle efendisinin ıstırabını dindirdikten sonra aynı kılıcı kendisine saplayarak intihar etmiştir²⁵¹.

1.6.2. İkinci Mithradates Savaşı (M.Ö. 83-81)

Sulla M.Ö. 85-84 kışında yorulan ordusunu dinlendirmiş ve onları ödüllendirmişti²⁵². Küçük Asya'dan elde ettiği paralarla ekonomik anlamda güçlenerek Ephesos'tan, önce Hellas'a oradan da Roma'daki muhaliflerinden intikam almak üzere İtalya'ya gitmiştir²⁵³. Küçük Asya'nın yönetimine Lucius Lucullus'u atamış, Murena'yı da *Provincia Asia*'nın korunması için bırakmıştır. Murena ilk olarak sahillerdeki korsanları temizlemek istiyordu ve korsanlarla mücadele etmek için küçük bir filo meydana getirmişti²⁵⁴. Korsanlar bölge için önemli bir tehdit oluşturuyordu. Özellikle Akdeniz havzasındaki korsan faaliyetleri deniz ticaretini oldukça güçleştirmişti²⁵⁵. Lykia ve Kilikia'da Özellikle Doğu Akdeniz ticaretine de zarar vermişlerdi. VI. Mithradates'in Küçük Asya'ya sahip olmanın zor olduğunu düşünerek tüm sahilleri yağmaladığı zaman (M.Ö. 86-84) Kilikia ve Lykia Bölgeleri'nde korsanların sayısı oldukça artmıştı²⁵⁶. Bunun en büyük sebebi ise Mithradates'in korsanlara verdiği destektir.

Bu sırada M.Ö. 85-84 yılları arasında, Pontos Krallığı'nda parçalanma belirtileri görülmeye başladı²⁵⁷. Mithradates, Dardanos Antlaşması'ndan sonra ordu ve donanmasından geride kalan kuvvetlerle eski krallığına döndüğünde, egemenliği altında bulunan Kolkhis ve Kimmeria Bosporos'u Bölgeleri'nde yaşayan kabilelerin kendisine karşı ayaklandığını öğrendi²⁵⁸. Mithradates'in Kolkhis Bölgesi'yle gerçekleştirdiği diplomatik ilişkiler sonucunda yöre halkı Mithradates'in egemenliğini tekrar kabul etmişti. Ancak Kolkhisliler kendilerine kral olarak Mithradates'in kendisiyle aynı ismi taşıyan oğ-

²⁵¹ Arslan, 2007: 247.

²⁵² Arslan, 2007: 267.

²⁵³ Appianus, *Mithridateios*:63, 64.

²⁵⁴ Arslan, 2007: 268.

²⁵⁵ Appianus, *Mithridateios*: 63.

²⁵⁶ Arslan, 2007: 268.

²⁵⁷ Arslan, 2007: 271.

²⁵⁸ Appianus, *Mithridateios*: 64.

lunu istiyorlardı. Kolkhis halkının bu istediği üzerine Mithradates oğlunu Kolkhis'e gönderdi. Fakat Kral, oğlunun Pontos tahtına göz dikmesinden şüphelenmişti ve bu durum karşısında oğlunu yanına çağırarak öldürttü²⁵⁹.

Mithradates, M.Ö. 84 yılında Kimmeria Bosporos'unda ki kabileleri tekrar egemenliği altına almak için savaş hazırlıkları yapmaya başlamıştı ve kısa zamanda büyük bir donanma meydana getirmişti²⁶⁰. Anadolu'daki Hellenler ve Romalılar, Mithradates'in girişimlerinin kendi üzerine olacağını düşünüyordu. Çünkü Kral, Dardanos Antlaşması'nın hükümleri gereği, Kappadokia tahtına tekrar I. Ariobarzanes'in çıkmasına ses çıkarmamasına karşın terk etmesi gereken Kappadokia'nın bazı kısımlarından henüz çekilmemişti. Yaşanan bu gelişmelerin üzerine Murena, M.Ö. 83 yılında yanına aldığı askerleri ve Tetrarkhes'i Deiotaros'un da yardımıyla Kappadokia üzerinden Pontos topraklarına doğru hareket ettirdi. Komana (Gümelek) kentini ve kentteki tapınağı yağmalayarak tapınağın muhafızlarını da kılıçtan geçirmişti. Mithradates ise dengeli bir politika izlemeyi tercih etmiş ve elçilerini Murena'ya göndererek yaşanan bu gelişmelerin Dardanos Antlaşması'na aykırı olduğunu bildirmişti²⁶¹. Fakat Murena Dardanos Antlaşması'nın yazılı bir anlaşma olmadığını bildirmiştir. Bu durumu düzeltmek üzere elçilerini tekrar Sulla ve Roma Senatosu'na göndermiştir²⁶².

Murena, M.Ö. 83-82 yılındakışı geçirmek üzere Kappadokia Bölgesi'ne çekilmiştir. M.Ö. 82 yılı baharında ise tekrar nehri geçerek Pontos topraklarına girmiştir. Bu gelişmeler sırasında Apameia'da Senato'nun olayı incelemesi için gönderdiği C. Calidius başkanlığındaki heyet, Murena'ya Pontos Kral'ına bir daha saldırmasının yasaklandığını bildirmiştir²⁶³. Bu gelişmelerden sonra Calidius, Murena'yla görüşerek Roma'ya geri dönmüştür²⁶⁴. Murena, M.Ö. 82 yılının yazında üçüncü defa Halys Irmağı'nı geçerek Mithradates'in topraklarına girmiştir²⁶⁵.

Mithradates, generallerinden Gordios komutasındaki hafif silahlı piyadelerini ve süvarilerini Romalılar'a misilleme yapmak üzere Murena'nın gerisine gönderdi. Kendisi

²⁵⁹ Arslan, 2007: 272.

²⁶⁰ Strabon: II, 1, 16, 73.

²⁶¹ Appianus, *Mithridateios*: 11, 64.

²⁶² Arslan, 2007: 275.

²⁶³ Appianus, *Mithridateios*:64, 65.

²⁶⁴ Arslan, 2007: 277.

²⁶⁵ Memnon: 36, 3.

ise Pontos ordusunun ana bölümüyle Murena'nın üzerine yürümeye başlamıştı²⁶⁶. Murena ve Gordios'un ordusu Halys civarında karşı karşıya geldiler²⁶⁷. Mithradates'in güçlü bir donanma ile girdiği bu mücadelede Roma ordusu dağılmaya başladı ve çok sayıda Romalı'nın hayatını kaybettiği bu savaş sonunda Murena Phrygia'ya kaçtı²⁶⁸.

Mithradates'in bu zaferi ile birlikte birçok yerde tekrar Pontos taraftarı başkaldırıları yaşanmaya başladı ve Romalılar'ın ikinci defa Küçük Asya'dan kovulacağına inanan birçok kent tekrar Pontos hakimiyetini kabul ettiler. Mithradates ise, Kappadokia topraklarına girerek Murena'nın konuşlandığı bütün garnizonları bölgeden kovarak Amaseia'da bir zafer alayı düzenledi. Ülkesinin adeti olarak kabul edilen Zeus Stratios (Orduların Tanrısı) için kurbanlar sundu²⁶⁹.

M.Ö. 81 yılında Sulla Romayı ele geçirmişti. İtalya ve Roma'da devlet işlerini bir düzene orturtabilmek için zamana ihtiyacı vardı²⁷⁰. Bu sebeple Aulus Gabinius'u Anadolu'daki savaşı sonlandırmak üzere gönderdi. Aradan geçen kısa zaman sonra Sulla, Murena'nın görevinden ayrılarak Roma'ya dönmesini emretti²⁷¹. Bunun sonucunda M.Ö. 84-81 yıllarında gerçekleşen İkinci Mithradates Savaşı bitmiş oldu. Bunun üzerine Mithradates, bütün dikkatini Kimmeria Bosporos'un da Pontos egemenliğine karşı ayaklanan kabilelere bastırmaya yöneltti. Bu bakımdan M.Ö. 81 yılında güçlü bir birlik ile Khersonesos Taurika'da (Kırım Yarımadası) yer alan Bosporos'a yelken açtı.²⁷² Yaptığı bu seferin sonunda Mithradates'in hakimiyetine karşı gelen kabilelere boyun eğdirildi ve Kral oğullarından Makhares'i Bosporos'un Kralı ilan etti. Çarpışmalar sonunda ise çok sayıda kayıp verdi²⁷³.

Belki de bu yüzden Mithradates, M.Ö. 80 yılında Pontos'a döner dönmez elçilerini Roma'ya göndererek Dardanos Antlaşmasının Sulla ve Senato tarafından onaylanıp yazılı bir hale getirilmesini istedi²⁷⁴. Fakat Sulla, yanına gelen Pontos elçilerine söz konusu antlaşmanın tasdik edilebilmesi için Mithradates'in hemen Kappadokia toprakları-

²⁶⁶ Arslan, 2007: 278.

²⁶⁷ Günaltay, 1987: 417.

²⁶⁸ Memnon: 36, 3.

²⁶⁹ Magie, 1950: 245, 1072, 12.

²⁷⁰ Livius: 85, 88, 89.

²⁷¹ Magie, 1950: 245.

²⁷² Arslan, 2007: 284.

²⁷³ Appianus, *Mithridateios*:67

²⁷⁴ Magie, 1950: 321.

nı boşaltmasını emretti²⁷⁵. Bu gelişme üzerine anlaşma şartlarının gereğini yerine getiren Mithradates elçilerini tekrar Roma'ya yolladı fakat Roma'ya M.Ö. 78 ilkbaharında vardıklarında Sulla'nın ölmüş olduğunu öğrendiler²⁷⁶. Bu yaşananlar sırasında Roma'da yeni karışıklıklar meydana gelmişti ve M.Ö. 78 yılı consullerinden Lepidus tarafından Roma'da bir iç savaş çıkarılmıştı²⁷⁷. Roma'nın zorbacı yönetimi Anadolu halkı için artık dayanılmaz olmuştu bu yüzden halk bir kurtuluş yolu arıyordu ve kendilerini Roma zulmünden kurtarabilecek tek kişi olarak VI. Mithradates'i görmekteydiler böylece halk tüm umudu Mithradates'e bağlamıştı.²⁷⁸

Roma'nın bu yönetim şekli nedeniyle baskılardan ve uygulanan ağır vergi kanunlarından kaçanlar çoğalıyordu. Bu durum karşısında Mithradates geniş kapsamlı bir siyaset gütmeyi hedeflemişti. Roma'da yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle yerlerinden edilmiş demokrat parti mensuplarını destekleyerek Roma'yı yıpratmak her olaya destek vermişti.²⁷⁹ M.Ö. 78 yılında Armenia Kralı II. Tigranes Megas'ın büyük bir orduyla Kappadokia'yı yağmalamasıyla birlikte halk, önceleri *Armenia'nın Tacı*, daha sonra ise, "Tigranokerta (Tigranes'in kenti)" olarak adlandırılan başkentine göç etmeye zorlandı²⁸⁰. Bu gelişme ile birlikte halkın yardımlarıyla Tigranokerta kentini kurdu²⁸¹.

Mithradates, Sulla aleyhtarı politika izleyen Fimbria'nın subaylarından yanına sığınan Lucius Magius ve Lucius Fannius'un teklifiyle Roma ve İspanya'daki demokratik hareketi desteklemeye karar verdi²⁸². M.Ö. 75 yılında elçilerini Magius ve Fannius'la birlikte Sertorius'a gönderdi²⁸³. M.Ö. 75-74 yılında, Roma ile savaş ihtimali nedeniyle, Sertorius'un kendisine sunduğu anlaşma teklifini kabul etti. Böylece Sertorius'a 3.000 talant ve 40 gemi gönderdi. Sertorius ise komutanlarından Marcus Marius'u bir grup askerle ile Roma'nın Anadolu proconsulu sıfatıyla Mithradates'e yolladı²⁸⁴.

²⁷⁵ McGing, 1986: 136, 17.

²⁷⁶ Appianus, *Mithridateios*:67

²⁷⁷ Arslan, 2007: 286.

²⁷⁸ Appianus, *Mithridateios*: 63, 92, 93.

²⁷⁹ Günaltay, 1987: 421.

²⁸⁰ Arslan, 2007: 288.

²⁸¹ Strabon: XII, 2, 9.

²⁸² McGing, 1986: 137, 21.

²⁸³ Arslan, 2007: 289.

²⁸⁴ Plutarkhos, *Sertorius*: XIII, 1, 2.; XXIV, 3, 4.

1.6.3. Üçüncü Mithradates Savaşı (M.Ö. 74-63)

Bithynia Kralı IV. Nikomedes Philopator M.Ö. 75-74 yılında öldüğünde, aynen Pergamon Kralı III. Attalos gibi bütün topraklarını Roma'ya miras bırakmıştır²⁸⁵. Bu sırada Nikomedes'in oğlu olduğunu iddia eden bir kişi babasının yerine geçmek için ortaya çıkmış fakat senatodan gelen olumsuz karar üzerine kendisine destek olması için Mithradates'in yanına sığınmıştır²⁸⁶.

M.Ö. 74 yılında Asia valisi Marcus Iunius Iuncus'a senato tarafından Bithynia'yı yeni bir eyalet olarak düzenlemesi için emir verilmiştir. Bu durum Roma donanmasının rahatça Karadeniz'e çıkabileceği ve boğazları dahi kullanıma kapatabileceği anlamına geliyordu. Böylece Pontos Krallığı'nın etrafı Romalılar tarafından üç yönden kuşatılmış oldu. Kral Roma karşıtı dış politikaları sebebiyle M.Ö. 75 yılında İspanya'da Romalılar'a karşı Sertorius'la anlaşmış, Mısır Kralları'ndan Ptolemaios Auletes'le ve Kypros Kralı'nın kızlarıyla nişanlamıştı²⁸⁷. M.Ö. 73 yılının baharında Roma ile yapacağı savaş öncesinde Sinope'de orduların tanrısı Zeus Stratios'a kurban kesmiş ve beyaz atların çektiği bir savaş arabasını Poseidion'a adayarak denize atmıştı²⁸⁸. Zeus Stratios için kurban kestikten sonra yola çıkan kral, ordusunu üç kısma ayırarak; Mitharos'un oğlu Diophantos'u, Romalılar tarafından Kappadokia Bölgesi'nden gelebilecek saldırılara karşı koyması için Kappadokia'ya gönderdi²⁸⁹ Eumakhos'u da Paphlagonia üzerinden Galatia'ya yolladı. Mithradates ise Komutanları Taksiles ve Hermokrates ile birlikte Paphlagonia boyunca Bithynia'ya üzerine doğru yürüyüşe geçti²⁹⁰.

Roma'nın Bithynia halkını ağır vergiler ile sömürmesi isyanların başlamasına neden olmuştu, bu durum karşısında Pontos ordusunu sevgi gösterileriyle karşıladılar ve Pontos Kralı hiç direnişle karşılaşmadan bütün Bithynia'nın hakimiyeti altına aldı²⁹¹. Bunun üzerine Khalkedon'da Marcus Aurelius Cotta'yı denizden ve karadan abluka altına almış ve Roma ordusunu Khalkedon surları dibinde kılıçtan geçirilmişti²⁹². Mithradates kazandığı zaferden sonra ordusunun ana bölümüyle güneye doğru ilerleyişe

²⁸⁵ Magie, 1950: 320, 49.

²⁸⁶ Plutarkhos: *Sertorius*: XIII, 3, 4.

²⁸⁷ Arslan, 2007: 306, 309.

²⁸⁸ Appianus, *Mithridateios*:70.

²⁸⁹ Memnon: 37, 1.

²⁹⁰ Appianus, *Mithridateios*:70, 75.

²⁹¹ Arslan, 2007: 316.

²⁹² Appianus, *Mithridateios*:71.

geçmişti. Bu sırada Lucullus ise Cotta'ya yardım etmek üzere Bithynia'ya ilerliyordu, ilerliyişi sırasında Pontos kuvvetleri ile karşılaşan Lucullus ordusunun gücünün yetersiz olmasından dolayı geri çekilmişti²⁹³.

Mithradates ise Pontos Kralı Adrasteia Dağı eteklerinde konuşlanarak Kyzikos'u (Erdek) kuşattı. Kuşatılan Kyzikos'lular teslim olmayıp Pontoslular'ın bütün saldırılarına karşı direndiler²⁹⁴. Bu sırada Lucullus da Pontos ordusuna karşı önlem almaya başlamıştı. Fakat Mithradates Lucullus'un ordusundan güçlü bir orduya sahip olmasına rağmen Romalılar üzerine yürümeyi düşünmedi²⁹⁵. Bu gelişmeler sırasında ise genç Caesar, Rodos'tan Anadolu'ya gelerek Mithradates'in komutanlarıyla savaşmış ve onları Karia'dan sürmüştü²⁹⁶.

Doğa şartlarının güçleşmesi kralın işini zorlaştırıyor ve Kyzikos kuşatmasını da oldukça zorlaştırıyordu. Bu durumdan dolayı kral Kyzikos kuşatmasından vazgeçerek soğuktan ve salgın hastalıkların zayıflattığı ordusunu geri çekmeye karar vermişti²⁹⁷. Bu sırada Roma ordusuyla Aisepos Irmağı kenarında karşılaşan ve savaş sonunda ağır kayıplar veren Pontoslular "Lampsakos'a (Lapseki)" güçlükle sığınabilmişlerdi²⁹⁸.

Mithradates, Lampsakos'un savunulması ve denizlerdeki Pontos hakimiyetinin devamı için Marius, Paphlagonia'lı Aleksandros ve Hadım Dionysios'un komutasında 10.000 kişilik seçme askerden oluşan bir birlik ve 50 gemiden oluşan filo bıraktı²⁹⁹. Bunun üzerine kendisi de Nikomedia'ya doğru yelken açtı. Lucullus M.Ö. 72 yazında Ege Denizi'ne açılarak Elaitikos (Çandarlı) Körfezi'nde Akhaialılar'ın limanı olarak adlandırılan yerde Pontos'a ait bir filoyu baskın yaparak ele geçirdi³⁰⁰. Bunun üzerine Pontos donanmasının geri kalan kısmında bozguna uğratılmış ve Pontos amiralleri Paphlagonialı Aleksandros, Hadım Dionysios ve eski bir senato üyesi olan Marius, Lucullus'un verdiği emirle öldürülmüştür³⁰¹.

²⁹³ Arslan, 2007: 320.

²⁹⁴ Strabon: XII, 8, 11.

²⁹⁵ Appianus, *Mithridateios*:73.

²⁹⁶ Arslan, 2007: 332.

²⁹⁷ Appianus, *Mithridateios*:76.

²⁹⁸ Plutarkhos, *Lucullus*: XI, 6.

²⁹⁹ Appianus, *Mithridateios*:76.

³⁰⁰ Arslan, 2007: 337.

³⁰¹ Günay, 1987: 431.

Lucullus, Pontos donanmasına verdiği bu zarardan sonra M.Ö. 72 yazında, Mithradates'in topraklarına girmek için Bithynia'ya doğru yelken açtı³⁰². Khalkedon üzerindeki kuşatmanın sona ermesiyle özgür kalan Marcus Aurelius Cotta, Lucullus'un komutanlarından Triarius'la Nikomedia'da (İzmit) bulunan Mithradates'in kara yolunu ele geçirmiştir³⁰³. Fakat Roma donanmasını kontrol eden Voconius'un Astakanos (İzmit) Körfezi'ni kapatmak için geç kalmış ve bunun üzerine kral, M.Ö. 72 yazında zarar gören ordusundan geride kalan askerleri gemilere bindirerek Nikomedia'dan Pontos'a doğru yelken açmıştır. Kral kendisine kapılarını açan Herakleia Pontika kentine ulaşabilmiştir ve Herakleia Pontika'dan önce Sinope'ye daha sonra da Amisos'a ulaşarak Pontos'un merkezinde Kaberia'da yeni bir ordu oluşturmak için hazırlıklara başlamıştır³⁰⁴.

Lucullus M.Ö. 72-71 kışında Amisos'u kuşatmanın yanında "Themiskyra'ya (Çarşamba Ovası)" sefer düzenledi. Bu sırada Mithradates'in Sertorius'a gönderdiği filo Gaius Triarius komutasındaki Roma donanması tarafından Tenedos önlerinde, mağlup edildi³⁰⁵. M.Ö. 71 yılında Amisos kuşatmasını Murena'ya devrederek yanına aldığı üç lejyon ve Galatlar ile Mithradates'in karargâhı olan "Kabeira (Niksar)" kentine doğru hareket etti³⁰⁶. Bu gelişme üzerine Mithradates, vakit kaybetmeden Lykos'u aşır Roma yenilgiye uğrattı³⁰⁷. Lucullus bu saldırıdan ancak dağlara kaçarak kurtulabildi ve bunun sonunda iki ordu savaş için uygun olmayan arazide beklemeye başladı. Bu sırada Mithradates'in ordusunda çeşitli sıkıntılar yaşanmaktaydı. Bu haber üzerine Lucullus Kabeira'yı ele geçirerek yol üzerindeki kaleleri ve kralın değerli eşyalarını sakladığı tahkimli yerleri almıştır³⁰⁸.

Mithradates, çarpışma başlamadan önce ailesinin düşman eline geçeceğini düşünerek onları "Pharnakeia (Giresun)" kalesine göndermiş ve hadım ağalarından Bakkhides'i de eşleriyle kız kardeşlerini öldürmesi için yollamıştı. Kendi ise süvari birliklerinden geriye kalan askerleriyle Armenia'ya çekilmeye başlamıştı³⁰⁹. Bu gelişmeler sırasında Lucullus ise Mithradates'i Talaura'ya kadar takip etmiş ve Pontos topraklarını

³⁰² Arslan, 2007: 337.

³⁰³ Memnon: 42, 1.

³⁰⁴ Appianus, *Mithridateios*:78.

³⁰⁵ Memnon: 48, 1.

³⁰⁶ Arslan, 2007: 350.

³⁰⁷ Appianus, *Mithridateios*:79.

³⁰⁸ Memnon: 45, 1.

³⁰⁹ Appianus, *Mithridateios*:82.

hakimiyet altına almak için geri dönerek komutanlarından Murena'nın kuşatmasına, karşı teslim olmayıp direnen Amisos kentine doğru ilerleme başlamıştı³¹⁰.

Amisos kentini savunan komutan Kallimakhos, Romalılar'ın düzenlediği ani bir saldırıda fazla şansı kalmadığını anlayarak kenti ateşe vermiş ve gemisiyle denize açılmıştı³¹¹. Roma ordusu Amisos'da acımasızca saldırılar düzenleyerek katliam yapmaya başlamıştı. Lucullus gün ağardığında kentte olanlar karşısında gözyaşlarını tutamamıştır³¹². Lucullus M.Ö 70 yılının kışını geçirmeleri için askerlerini Pontos'ta bırakmış ve Ephesos'a gitmiştir³¹³. Daha sonra ise Lucullus, Mithradates'i teslim etmesi için Tigranes'den elçi Publius Clodius aracılığı ile istekte bulunmuş fakat Lucullus'un bu isteği reddedilmiştir³¹⁴. Lucullus Armenia üzerine sefere karar verdi. Fakat daha önce Pontos ile ilgili işlerini tamamlamalıydı³¹⁵. Bu yüzden Lucullus halen Leonippos ve Hadım Kelokhares komutasında bulunan Pontos kralı garnizonu ile Korsan Seleukos komutasındaki Sinope'ye geldi³¹⁶. Şimdiye kadar tüm saldırılara direnç gösteren Sinope, Kimmeria Kralı Makhares'in Roma ile anlaşma yapması ve bunun üzerine erzak akışını engellemeleri onları zor duruma düşürmüştür. Kleokhares bu yaşananlar karşısında kentin daha fazla dayanamayacağını anlamıştı ve M.Ö. 70 de kenti yağmalayıp ateşe vererek Sinope'yi gemileriyle terk etmişti³¹⁷. Bunun üzerine Lucullus Sinope'yi hakimiyet altına alarak kenti özgürlüğe kavuşturdu³¹⁸. Daha sonrada halkın ihtiyaçlarıyla ilgilenerek tıpkı Amisos'ta gerçekleştirdiği gibi kaybettikleri evlerini ve mallarını onlara geri verdi³¹⁹. Pontos Krallığı'nın eski başkenti Amaseia da kısa bir direnişten sonra M.Ö. 70 sonbaharında Romalılar'a teslim oldu³²⁰.

M.Ö. 69 yılı Lucullus Armenia üzerine sefer düzenlemeye karar verdi. Tigranes Lucullus'un bu saldırısı karşısında kentin savunmasını komutanlarından Mankhaios'a devrederek kendiside az bir kuvvetle ülkesinin içlerine doğru çekilmişti. Bununla birlik-

³¹⁰ Plutarkhos, *Lucullus*: XIX, 1, 2.

³¹¹ Arslan, 2007: 363, 364.

³¹² Plutarkhos, *Lucullus*: XIX, 4, 5.

³¹³ Arslan, 2007: 365.

³¹⁴ Appianus, *Mithridateios*:84.

³¹⁵ Arslan, 2007: 383.

³¹⁶ Appianus, *Mithridateios*:83.

³¹⁷ Günaltay, 1987: 493.

³¹⁸ Appianus, *Mithridateios*:83.

³¹⁹ Plutarkhos, *Lucullus*: XXIII, 3.

³²⁰ Memnon: 54, 3.

te M.Ö. 69 yazında oluşturduğu ordu ile Tigranokerta'ya doğru hareket etti³²¹. Bu savaş sırasında Armenia ordusu yenilgiye uğrayarak dört bir yana dağıldı³²². Böylece Bu zaferden sonra Tigranokerta önlerine gelen Lucullus kenti kuşatmaya devam etmiştir. Saldırıları ile Tigranokerta'yı talan ettikten sonra, M.Ö. 69-68 kışını geçirmek üzere Gordyene'ye doğru hareket etti³²³. Mithradates artık komutayı eline almıştı, tecrübeleri askerlerden meydana getirdiği orduyu, disiplinli ve belirli bir düzen içinde oluşturmuştu³²⁴. M.Ö. 68 Sonbaharı'nda doğa şartları'nın kötüye gitmesiyle birlikte kampından ayrılarak "Arakses (Aras)" Vadisi'nde yer alan Artaksata'yı almak üzere hareket etti³²⁵. Tigranes, Mithradates'le savaş üzerine yaptıkları anlaşmaya uymadı ve Arsama (Murat) Irmağı'nın karşı tarafında, Lucullus'un ilerleyişini durdurmak ve başketini korumak için savaş düzeni aldı³²⁶. Çarpışma sonunda Lucullus, Tigranes'i yenmiş ve ilerleyişine devam ediyordu fakat bu sırada ordusunda çıkan isyanlar nedeniyle geri dönmek zorunda kaldı³²⁷. Böylece Lucullus, M.Ö. 68-67 kışını geçirmek için "Nisibis'e (Nizip)" hareket etti. Tigranes ise, Armenia'yı hakimiyet altına aldıktan sonra Gordyene üzerine ilerledi. Bu sırada Lucullus bu durumdan haberdar olmuş ve ordusuyla birlikte Fannius'un yardımına koşmuştur.³²⁸ Tigranes bu gelişme karşısında kuşatmayı kaldırıp geri çekilmeye karar vermiş, Lucullus ise, askerlerinin bir kısmıyla, M.Ö. 68-67 kışında Gordyene'de kalmıştır³²⁹. Mithradates, ise 8.000 kişilik ordusuyla Armenia Minor'u³³⁰ ve yakınlarını istila etmiştir³³¹.

Pontos Kralı Mithradates'in geri dönüşü Pontos halkı tarafından sevinç gösterileriyle karşılanmış ve burada konuşlanan Roma birlikleride imha edilmişti³³². Mithradates'in ayrılmasından üç yıl sonra M.Ö. 68-67 kışının ilk dönemlerinde Pontos'a ilerlemesiyle birlikte Marcus Fabius Hadrianus, emrindeki askerler ile birlikte Pontos Kra-

³²¹ Appianus, *Mithridateios*:84, 85.

³²² Memnon: 57, 2.

³²³ Plutarkhos, *Lucullus*: XIX, 6, 8.

³²⁴ Appianus, *Mithridateios*: 87.

³²⁵ Plutarkhos, *Lucullus*: XXXXI, 3, 4.

³²⁶ Magie, 1950: 1217, 48.

³²⁷ Plutarkhos, *Lucullus*: XXXII, 2, 3.

³²⁸ Cassius, XXXVI: 2, 4, 7, 8.

³²⁹ Arslan, 2007: 418.

³³⁰ Strabon: XII,3,13, 547.

³³¹ Arslan, 2007: 418.

³³² Cassius, XXXVI: 9, 1, 2.

lı'nı durdurmaya çalışmıştır³³³. Bu çarpışma sonrasında Mithradates galip gelmiş ve Marcus Fabius Hadrianus da Roma kampına geri dönmek zorunda kalmıştır³³⁴.

Bu süreçte Roma'da ise Lucullus aleyhinde gelişmeler yaşanmaktaydı. Senato'da kabul edilen Lex Gabinia ile Lucullus'un elindeki tüm yetkililerin alınması kararlaştırılmıştır. Böylece Bithynia – Pontos Eyaletleri ve Üçüncü Mithradates Savaşı'nın idaresi Gaius Piso ile Manius Acilius Glabrio'un komutasına verilmiştir³³⁵. M.Ö. 67 yılının ilk aylarında Lucullus'un Nisibis'te bulunan askerleri arasında ayaklanmalar başlamıştı. Bu sırada Triarius'un habercileri, Fabius'un yenilgisini ve Pontos'ta olup bitenleri Lucullus'a rapor ettiler. Ondan yardım talebinde bulundular³³⁶. Bu gelişmeler sonunda Lucullus'un, ordusunu Pontos'taki arkadaşlarını kurtarmak için ikna çabası sonuç verdi³³⁷. M.Ö. 67 baharında, Lucullus Nisibis Gordyene'den Pontos'a doğru hareket etti³³⁸. Triarius ise Dadaşa Kalesi'ndeki askerlerine yardım etmek için harekete geçmiş ve "Zela (Zile)" yakınlarında Skotion Dağı civarında Mithradates'in kendisine saldırması sonunda mağlup olmuştur³³⁹. Bu sırada Bithynia Valiliği'ne Lucullus'un yerine atanan Manius Acilius Glabrio, habercilerini Lucullus'a göndermiş ve Bithynia – Pontos proconsulluğundan azledildiğini ve emrindeki Valerii legiosu olarak adlandırılan yirminci legio askerliğinin görev sürelerinin bittiğini söyledi³⁴⁰. Bu durum karşısında çaresiz kalan Lucullus, emekli askerlerin şartlarını kabul ederek onları Kappadokia sınırı yakınlarında bulunan karargahında tutmakla kaldı³⁴¹. Böylece Mithradates, krallığına gelerek burayı da tekrar hakimiyeti altına aldı ve Tigranes ile beraber M.Ö. 67 yazında Kappadokia topraklarını egemenliklerine kattılar³⁴². Kappadokia kralı I. Ariobarzanes ise altıncı kez krallığından kaçarak Romalılar'a sığınmak zorunda kaldı³⁴³. M.Ö. 67 yılına gelindiğinde Akdeniz'de giderek korsanlık faaliyetleri artmıştı³⁴⁴. Bu durum karşısında halk *tribunus*'u Aulus Gabinius, korsan faaliyetlerine karşı bir yasa hazırladı.

³³³ Plutharkhos, *Lucullus*: XXXIV, 5.

³³⁴ Cassius: XXXVI, 9, 3, 5.

³³⁵ Plutharkhos, *Lucullus*: XXXIII, 5.

³³⁶ Plutharkhos, *Lucullus*: XXXVIII, 1.

³³⁷ Appianus, *Mithridateios*: 89.

³³⁸ Arslan, 2007: 424.

³³⁹ Appianus, *Mithridateios*: 89, 112.

³⁴⁰ Arslan, 2007, 430, 431.

³⁴¹ Plutharkhos, *Lucullus*: XXXVIII, 4, 6.

³⁴² Appianus, *Mithridateios*: 115.

³⁴³ Plutharkhos, *Lucullus*: XXXVIII, 4, 5.

³⁴⁴ Appianus, *Mithridateios*: 91, 92.

“Lex Gabinia” adındaki bu yasa Senato tarafından onandı³⁴⁵. Böylece Gnaeus Pompeius’u üç yıllığına Herakles Sütunları’na kadar bütün Akdeniz’de karada kıyıda 400 stadiyalık uzaklığa kadar sınırsız bir yetkiyle komutan olarak atadılar³⁴⁶. Pompeius korsanlara karşı yaptığı girişimler sonunda onları kontrol altına aldı ve M.Ö. 67 yazında güçlü bir donanma ile Kilikia’ya doğru yelken açtı³⁴⁷. Pompeius’un başarılı politikası sayesinde bütün korsanlar Akdeniz’den temizlendi³⁴⁸.

Pompeius’un Akdeniz’deki bu başarılı politikası Roma’da sevinçle karşılanmıştı ve bunun üzerine M.Ö. 66 yılında Roma halk *tribunus*’u Gaius Manilius, senatoya sunduğu yasa tasarısında³⁴⁹ Mithradates ve Tigranes’e karşı izlenecek savaş politikasında Pompeius’un sınırsız yetkileriyle donatılmasını teklif ediliyordu. Senato tarafından sunulan bu yasa oy birliğiyle Lex Manila olarak kabul edildi³⁵⁰. Mithradates ise oldukça güçlenen ordusuyla Roma ile çarpışmayı bekliyordu. Bu süreçte Armenia Kralı II. Tigranes’le M.Ö. 67 de Kappadokia istilası sırasında oğlu Tigranes’in Armenia’da ona karşı ayaklanma başlatması sebebiyle arası bozulmuş ve bunun üzerine Tigranes Kappadokia’dan oğlu üzerine harekete geçmiş ve oğlunu Armenia’da mağlup etmişti³⁵¹. Fakat oğlu geride kalan askerleriyle kayın babası Parthia Kralı’nın topraklarına sığınmayı başardı³⁵².

Tigranes, bu isyandan oğlunun dedesi Pontos Kralı Mithradates’i sorumlu tutuyordu. Mithradates’in torununu kendisine karşı ayaklandırdığını düşünüyordu³⁵³. Bu gelişmenin üzerine Mithradates Parthlar ile müttefik olma yolunu denemişti. Ancak Pompeius bu durumdan haberdar olarak kendisiyle ittifak yapmasını ve Armenia’yı istila etmesini önermişti³⁵⁴. Euphrates Romalılar’la kendisi arasında sınır kabul edilecekti³⁵⁵. Bu gelişmeler sırasında Kral Phraates Armenia Kralı’nın oğlu Tigranes’in etkisiyle

³⁴⁵ Sherwin-White, 1984: 187.

³⁴⁶ Arslan, 2007: 438.

³⁴⁷ Appianus, *Mithridateios*: 96.

³⁴⁸ Plutharkos, *Pompeius*: XXXVIII, 1.

³⁴⁹ Cicero, *Legibus*: XXIV, 69.

³⁵⁰ Plutharkos, *Pompeius*: XXX, 1, 3.

³⁵¹ Arslan, 2007: 449.

³⁵² Arslan, 2007: 449.

³⁵³ Appianus, *Mithridateios*: 104.

³⁵⁴ Arslan, 2007: 449.

³⁵⁵ Arslan, 2007: 449.

Pompeius'la anlaştı. Böylece M.Ö. 66 ilkbaharında genç Tigranes ile birlikte Armenia topraklarına saldırdı³⁵⁶.

M.Ö. 66 İlkbaharı'nda Pompeius, ordusu ile Mithradates'in üzerine doğru yürüyüşe geçti³⁵⁷. Pompeius'un ordusu yaklaşık olarak 50.000 lejyon askeri ile Küçük Asya'daki Roma bağlaştığı yerel hanedanlar, krallıklar ve Galat *Tetrarkhesler*'in birliklerinden oluşmaktaydı³⁵⁸. Ayrıca Roma, Phoinike'den Bosporos'a kadar tüm sahillerihakimiyetine almıştı³⁵⁹. Mithradates ise birlikleri arasında 30.000 piyade ve 3.000 süvari seçilmiştir. Kral Romalılar karşısında sayı üstünlüğünün işe yaramadığını daha önceki tecrübelerinden biliyordu³⁶⁰. Bundan dolayı Mithradates stratejik açıdan elverişli Zara üzerinde ordusunu konuşlandırdı. Bunun üzerine Pompeius da bu alana gelerek kamp kurdu³⁶¹.

Mithradates'in Pontos okçu süvarilerinin yoğun saldırılarından zor durumda kalan Pompeius, kampın yerini değiştirerek stratejik açıdan daha uygun gördüğü orman içinde ordusunu konuşlandırarak okçu süvarilerinin yoğun saldırısından biraz olsun rahatladı. Gün doğarken Roma askerleri Pontos askerlerine saldırmaya başladı. Bu sırada Pontoslular savaş disiplinden kopmuş bir haldeydi ve Romalılar bu durumdan yararlanarak Pontos ordusunu büyük kayıplara uğrattı³⁶². Yaşanan bu gelişmeler Mithradates'in planlarını alt üst etmişti ve bununla birlikte su sıkıntısı yaşayan Mithradates tahkimli kampından ayrılarak Yukarı "Lykos (Kelkit)" Havzası'na geri çekildi. Akilisene yöresindeki Dasteira yakınlarında bir alanda konuşlandı³⁶³. Mithradates M.Ö. 66 yazında, bir akşam ordusundaki yaralıları ve hastaları öldürdükten sonra, harekete geçti. Ordugahın bütün ateşlerini ve meşalelerini yanık bıraktıktan sonra, büyük bir sessizlik içinde Roma hatları ve uykuya dalmış Roma kampı arasından geçerek ablukayı yardı³⁶⁴. Daha sonra yaşanan gelişmelerden haberdar olan Pompeius ordusuyla birlikte Mithradates'i

³⁵⁶ Cassius: XXXVI, 45, 3.

³⁵⁷ Plutharkos, *Pompeius*: XXXII, 1. ; Appianus, *Mithridateios*:97.

³⁵⁸ Magie, 1950, 353. ; Plutharkos, *Pompeius*: XXXII, 1.

³⁵⁹ Plutharkos, *Pompeius*: XXXII, 1.

³⁶⁰ Arslan, 2007: 452.

³⁶¹ Plutharkos, *Pompeius*: XXXII, 2.

³⁶² Arslan, 2007: 454.

³⁶³ Strabon: XII, 3, 28,555.

³⁶⁴ Plutharkos, *Pompeius*: XXXII, 1. ; Appianus, *Mithridateios*:99.

takip etmeye başladı. İki ordu arasında gerçekleşen mücadelede Pontos ordusu mağlup oldu, Pontos ordugahı ele geçirildi³⁶⁵.

Mithradates bu kargaşadan korumasının ve Amazon Odalığı Hypsikrateia'nın yardımıyla kurtulmayı başardı. Daha sonra elindeki imkanlar derecesinde ordusunu belirli bir nizama sokabildi. Mevcut ordusu ile Romalılar ile tekrar çarpışmaya başlamışlar ve Romalılar'a karşı üstünlük sağlamışlardı. Bu fırsattan yararlanarak beraberindekiler ile birlikte Armenia'ya doğru kaçışlarını sürdürdüler³⁶⁶. Kral ilerleyişi sırasında ordusunu büyük ölçüde toplamaya başlamıştı. Böylece Armenia Maior ile Pontos sınırında "Sinoria (Bayburt?)" Kalesi'ne gelerek buradan da elçilerini sığınma talebinde bulunma üzere Armenia'ya gönderdi ve Armenia Maior'a doğru ilerleyişini sürdürdü³⁶⁷.

Bu gelişmeler sırasında Parthia Kralı III. Phraates, M.Ö. 66 İlkbaharı'nda Armenia topraklarına saldırmıştı. Amacı Armenia tahtına oğlunu geçirerek Romalılar'la bağışık bir krallık yaratmaktı. Parthia M.Ö. 66 yazında Armenia'nın başkenti Artaksata önlerinde konuşlandı. Armenia Kralı ise kentin savunmasını komutanlarına devrederek kaçtı. Phraates ve damadı Genç Tigranes ise, Artaksata'ya girdiler. Phraates'in kuşatmayı Tigranes'e devrederek ülkesine dönmesiyle Armenia Kralı Tigranes Artaksata kenti önlerinde oğlunu mağlup etti. Bozguna uğrayan genç önce dedesi Mithradates'in yanına sığınmak istedi ama durumu öğrenince kararını değiştirerek Pompeius'un yanına gitti³⁶⁸.

Tigranes Artaksata'ya geri geldiğinde Mithradates'in krallığına girmesi yasaklandı ve kralı canlı ya da ölü olarak getirene 100 talanta ödül vaat etti³⁶⁹. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Mithradates'e tek seçenek kalmıştı, bu Kolkhis'e ve Bosporos Kimmeria'sına kadar krallığın kuzey eyaletine ilerlemektir. Kral Khotenia ve Iberialıların saldırgan davranışlarına rağmen Apsarros'u geçerek Kolkhis Bölgesi'ne girdi. Zamanında kendi hakimiyeti altında olan bu bölge halkı eski krallarını iyi niyetle karşıladılar. Kral M.Ö. 66-65 yazını Kafkas Dağları'nın batı ucunun denize yaklaştığı yerde, Pontos Euxenios kıyısında eski bir Miletos kolonisi olan "Dioskurias'ta (Sohum)"

³⁶⁵ Arslan, 2007: 459.

³⁶⁶ Arslan, 2007: 461.

³⁶⁷ Plutharkos, *Pompeius*: XXXII, 8, 9.

³⁶⁸ Arslan, 2007:462, 463.

³⁶⁹ Plutharkos, *Pompeius*: XXXII, 9. ; Appianus, *Mithridateios*:101.

geçirmeye karar verdi³⁷⁰. Mithradates'in amacı Kafkasları geçmek ve buradan Skythia'ya girmek, daha sonra da "Maiotis (Azak)" Denizi'ni aşarak Kimmeria Bosporos'una ilerlemektir³⁷¹.

Bu gelişmeler sırasında Tigranes, Pompeius'u Mithradates'i izlemek yerine babasına karşı ilerlemeye ikna etti. Armenia Kralı II. Tigranes'e Üçüncü Mithradates Savaşı sırasında yardımda bulunduğu ve Romalılar'a karşı saldırması nedeniyle savaş ilan etti³⁷². Böylece Armenia Krallığı'nın başkenti olan Artaksata'ya doğru ilerledi³⁷³. Tigranes karşılaştığı güçlü ordu nedeniyle Romalılar'a daha fazla direnemedi. M.Ö 66 Sonbaharı'nda Tigranes'le yapılan anlaşma neticesinde kral, 30 yıl boyunca hakimiyeti altında tuttuğu yerlerden çekilmek zorunda kaldı ve oğlunun Pompeius tarafından Sophene Kralı olarak atanmasını da onayladı³⁷⁴. Ayrıca Romalılar'a savaş tazminatı olarak 6.000 talanta vermeyi kabul etti.³⁷⁵ Yapılan bu anlaşma karşılıksız kalmayarak Roma'nın dostu ve müttefiki olan krallıklar arasında yerini aldı ve Romalı legionariuslar tarafından Armenia kralı olarak selamlandı. Kendisine işkence edileceğinden korkan Tigranes'e bu anlaşma gayet uygun gelmişti³⁷⁶. Bu bakımdan memnuniyeti ve minnettarlığını Roma ordusunun her bir lejyon askerine 50; *centurion*una 1.000 ve *tribunus*una ise, 10.000 gümüş drakhmi dağıtarak gösterdi³⁷⁷.

Pompeius, bu gelişmeler üzerine legatuslarından Lucius Afranius'u bir garnizolla Armenia'da bırakarak M.Ö. 66-65 kışında Mithradates'i izlemek üzere yola koyuldu³⁷⁸. Mithradates ise Kolchis sahillerindeki Dioskurias kentinde kış ayını geçirmekte, Roma Amirali Servilius ise Pontos Euksenios sahillerini elinde tutmaktaydı³⁷⁹. Pontos Kralı ise M.Ö. 65 ilkbaharında Dioskurias'tan Bosporos'a ilerlemişti. M.Ö. 65 yazında Mithradates Kimmeria Bosporos'u sınırlarına geldi ve kendisine ihanet eden oğlu Mak-

³⁷⁰ Appianus, *Mithridateios*:101.

³⁷¹ Arslan, 2007: 465.

³⁷² Arslan, 2007: 466.

³⁷³ Plutharkos, *Pompeius*: XXXIII, 1.

³⁷⁴ Appianus, *Mithridateios*:101.

³⁷⁵ Arslan, 2007: 467.

³⁷⁶ Plutharkos, *Pompeius*: XXXIII, 4, 5.

³⁷⁷ Appianus, *Mithridateios*: 104.

³⁷⁸ Arslan, 2007: 470.

³⁷⁹ Plutharkos, *Pompeius*: XXXIV, 5.

hares'e zaman kazandırmadan "Maiotis (Azak)" Denizi kıyılarına yaklaştı³⁸⁰. Skythia Prensleri, kalabalıklar halinde ordusuna dahil oldu³⁸¹.

Bu sırada Makhares, kralın karşısına çıkmaya, onunla mücadele etmeye cesaret edemedi³⁸². Böylece kurtuluşu kaçmakta buldu fakat Khersonnesos kentinde kısıtılan Makhares teslim olmayıp intihar etti. Mithradates kente girdiğinde oğlunun yakınında bulunan herkesi öldürdü ama onların oğullarını bağışladı³⁸³. Mithradates M.Ö. 65 yılında savaşmadan krallığın kontrolünü eline geçirmişti³⁸⁴. Pompeius ise Pontos'a bağlı olan Kolkhis'i işgal etti³⁸⁵. Daha sonra Mithradates'in Bosporos Kimmeriası'nı hakimiyeti altına aldığı öğrendi. Anadolu'nun güçlü kralı ile çarpışmak üzere Bosporos'a doğru ilerlemeye karar verdi³⁸⁶. Fakat zor şartlardan dolayı bu seferden vazgeçerek amirallerinden Servillius'un komutasında olan Bosporos'u işgal etmesini emretti³⁸⁷. Pompeius, M.Ö. 65 sonbaharında Pontos'a geldi³⁸⁸. M.Ö 65-64 kışını Mithradates'in komutanlarının hakimiyeti altında olan Pontos kalelerini ele geçirmekle geçirdi. Legatuslarından Manlius Priscus'u Pontos'un Armenia sınırında yer alan kalelerinden Sinoria'yı ele geçirmekle görevlendirdi. Symphorion/Sinoria Kalesi Mithradates'in eşlerinden biri olan Stratonike'nin krala ihaneti nedeniyle kaybedildi. Askerler bu durum karşısında teslim olmayı düşünürken Stratonike ise kendisini yalnız bıraktığı için Mithradates'e sitem ediyordu. Bu sebeple uygun bir vakitte Stratonike, Mithradates'in askerlerine erzak tedarik etme bahanesiyle içeri aldı³⁸⁹.

Stratonike Romalılar ile canını bağışlamaları konusunda anlaşarak Pompeius'a Mithradates'in değerli eşyalarını sakladığı yeri gösterdi. Romalı general bunun üzerine Stratonike'ye oğlu Ksiphilinos'un can güvenliği konusunda söz vererek, hazineden kendi payına bir şeyler almasına izin verdi³⁹⁰. Romalı General Mithradates'e ait tüm değerli eşyaları ancak bir ay içinde İtalya'ya gönderebildi³⁹¹.

³⁸⁰ Arslan, 2007: 475.

³⁸¹ Appianus, *Mithridateios*:102.

³⁸² Arslan, 2007: 475.

³⁸³ Appianus, *Mithridateios*:102.

³⁸⁴ Arslan, 2007: 476.

³⁸⁵ Appianus, *Mithridateios*:: 103. ; Cassius: XXXVII, 3, 1, 3.

³⁸⁶ Plutharkos, *Pompeius*: XXXIV, 5.

³⁸⁷ Arslan, 2007: 477.

³⁸⁸ Plutharkos, *Pompeius*: XXXVI, 1, 6.

³⁸⁹ Cassius: XXXVII, 7, 5.

³⁹⁰ Plutharkos, *Pompeius*: XXXVI, 2, 6.

³⁹¹ Appianus, *Mithridateios*:115.

Pompeius Pantikapion'da gücünü artıran Mithradates'e karşı sefer düzenlemeyi göze alamadı. Kralın savaş taktiği olan düzenli olarak geri çekilmeden dolayı onu izleyebilmek oldukça güçtü. Bu sebeple başka bir yol denemeye karar verdi ve kralı donanmasıyla denizden Kimmeria Bosporos'unda rahatsız etmeye devam etti. Üçüncü Mithradates Savaşı sona ermiş gibi davranarak Pontos'ta kaldığı sürede yeni düzenlemeler yapmaya başlamıştı³⁹². Üçüncü Mithradates Savaşı sırasında yanında olan krallıklara, yerel hanedanlara hediyeler vererek kimilerinin hakimiyetleri altındaki topraklarının sınırlarını genişletti, kimilerini ise bazı bölgelere ve kentlere yönetici olarak atadı³⁹³. Pompeius, Mithradates'e karşı kazandığı zaferine izafeten Dasteira yakınlarında Armenia Minor'da Nikopolis kentini (Şebinkarahisar-Kelkit arasında Yeşilyayla, Eskihisar) kurdu³⁹⁴. Amisoslular'ın arazisinden sonra Halys Irmağı'na kadar uzanan Phazemonitis yöresindeki Phazemon (Vezirköprü) Kasabasını kent konumuna yükselterek buraya Neapolis (Yeni kent) ismini verdi. Paryadres Dağları eteklerinde kurulmuş olan Kabeira'yı kent haline getirerek Dioskopolis olarak değiştirdi³⁹⁵. Mithradates'in kendi ismiyle kurduğu; fakat Lucullus'la yaptığı savaşta Romalılar'a kapılarını açmaları nedeniyle yıktırdığı Eupatoria'nın (Taşova) sınırlarını genişletti, nüfusunu çoğalttı ve Megalopolis/Magnapolis olarak isimlendirdi³⁹⁶. Sebasteia'nın (Sivas) ise ismini Megalopolis olarak değiştirdi³⁹⁷. Ardından Zela'yı da kent statüsüne yükseltti³⁹⁸.

Paphlagonia Bölgesi'nin Damastris Ovası kenarındaki yerleşimin adını ise Pompeiopolis'e çevirerek burayı kent ilan etti³⁹⁹. Pompeius M.Ö. 64 ilkbaharında Pontos Krallığı'nın batı bölümlerini on bir yönetime ayırdı⁴⁰⁰. Böylece Bithynia'dan başlayıp Paphlagonia ve Pontos üzerinden Armenia'ya dek uzanan ticaret yolu üzerinde, Paphlagonia'dan itibaren sırasıyla Pompeiopolis, Neapolis, Magnapolis, Diospolis ve Nikopolis kentleri yer almaktaydı⁴⁰¹.

³⁹² Arslan, 2007: 484, 486; Plutharkos, *Pompeius*: XXXVII, 1, 3.

³⁹³ Plutharkos, *Pompeius*: XXXVIII, 1, 3.

³⁹⁴ Appianus, *Mithridateios*:: 105, 115.

³⁹⁵ Strabon: XII, 3, 30-31, 556, 557.

³⁹⁶ Strabon: XII, 3, 30, 556.

³⁹⁷ Stephan Mitchell, *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor I-II: The Celts and the Impact of Roman Rule*, Oxford, New York, 1993, s.32.

³⁹⁸ Strabon: XI, 8, 4, 512.

³⁹⁹ Strabon: XII, 3, 40-41, 561.

⁴⁰⁰ Strabon: XII, 3, 1, 541.

⁴⁰¹ Arslan, 2007: 490.

Aynı durum zaten Pontos Krallığı zamanında aktif olarak kullanılan Zela ve Magnopolis üzerinden Halys Vadisi'ne ve Kappadokia'ya oradan Euphrates'e uzanan diğer ticaret yolu için de geçerliydi. Bu bakımdan Bithynia et Pontus Eyaleti'nin Anadolu'nun iç bölgeleriyle –doğu/batı; kuzey/güney- ticareti bu kentler üzerinden gerçekleştirilmeye başlandı⁴⁰². Bölgenin politik idaresini ise büyük oranda yerel yönetimin eline bıraktı. M.Ö. 74 yılında buraları Roma eyaleti yapılan Bithynia ile birleştirerek ortak bir eyalet “*Bithynia et Pontus* (Pontus ve Bithynia Eyaleti)” meydana getirdi⁴⁰³. Paphlagonia ve Galatia yönetimi o zamana kadar yerel yöneticilerin elindeydi⁴⁰⁴. Paphlagonia'daki Pompeiopolis (Taşköprü) ve Neapolis (Veziköprü/Merzifon) kentlerinin territorium'ları, Pontos ve Bithynia Eyaleti'ne bağlıydı. Adı geçen kentler dışındaki yöreler ve yerleşimler Mithradates Savaşları boyunca Roma'nın müttefiki olan Pylaimenes'in soyundan gelen Attalos adında yerel bir hanedan hakimiyetine bırakıldı. Kolkhis Bölgesi Aristarkhos'un yönetimine verildi⁴⁰⁵.

Pompeius yaptığı düzenlemelerden sonra M.Ö. 64 yazında ordusuyla birlikte buradaki eyaletleri düzenlemek üzere Syria'ya doğru yola çıktı. Donanma amirallerine verdiği emirde ise ticaret gemilerinin Pontos Euxenos'un doğu sahillerine yaklaştırılmamasını emretti⁴⁰⁶. Bosporos kentlerinde ticaretle uğraşan tüccarlar Mithradates'in uyguladığı ağır vergiler ve bunun üzerine depremlerin kente verdiği zararlar nedeniyle kısa zamanda Bosporos Krallığı'nda Mithradates'e karşı isyanlar baş gösterdi⁴⁰⁷. Yaşanan bu gelişmelerin üzerine Mithradates, Pompeius ile barış görüşmelerine başlamak istiyordu. Böylece M.Ö. 64 yazında Kral, elçilerini Pompeius'a barış teklifini sunmak üzere gönderdi. Bu durum karşısında Pompeius ise, kralın her türlü müzakereden önce tıpkı Tigranes gibi gelerek kendisine direniş göstermeden teslim olması gerektiğini ilettili⁴⁰⁸. Fakat Mithradates, Armenia Kralı Tigranes ile aynı karakterde birisi değildi. Bu sebeple Mithradates ile Romalı general arasındaki görüşmeler son buldu⁴⁰⁹.

M.Ö. 63 yılı baharına gelindiğinde oğlu Pharnakes, suikast planları yapmaktaydı. Bu plandan haberdar olan Mithradates oğlunu öldürmeyi düşünmüş ve bu durumun

⁴⁰² Magie, 1950, 370, 25.

⁴⁰³ Strabon: XII, 3, 1, 541.

⁴⁰⁴ Strabon: XII, 3, 41. 562.

⁴⁰⁵ Appianus, *Mithridateios*:114.

⁴⁰⁶ Arslan, 2007: 494.

⁴⁰⁷ Plutharkos, *Pompeius*: XXXVII, 1, 3.

⁴⁰⁸ Arslan, 2007: 496.

⁴⁰⁹ Appianus, *Mithridateios*:107.

gerçekleşmemesi için kralın danışmanı olan Menophanes, kralı ikna ederek olaya engel olmuştur. Pharnakes ise, babasının ondan elbet birgün intikam alacağını biliyordu ve bu durum onu çok endişelendiriyordu. Bunun üzerine, İtalya seferinin başlamasına kısa bir süre kala Romalı mültecilerin kampına giderek onları krala karşı isyan etmeye çalışmıştır⁴¹⁰. Kral, bu isyan hareketine müdahale etmek istesede başarılı olamamıştır hatta canını muhafızların sayesinde kurtararak saraya geri kaçırılmıştır. Bu sırada isyana destek veren askerler yeni kral olarak Pharnakes'i selamlıyordu. Mithradates bu gelişmeler karşısında artık gücünün kalmadığını ve Romalılar tarafından teslim alınacağını düşünüyordu.⁴¹¹ Bu zamana kadar kendisine sadık kalarak ihanet etmeyen askerlerine minnettarlığını dile getiren Mithradates, daima yanında olan Mithridatis ve Nysa adlı kızları ile birlikte zehir içerek yaşamına son verdi. Mithradates'in aldığı zehir ona fazla etki etmemişti. Bu durum karşısında Galyalı Komutan Bituitos kılıcını çekerek kralı öldürmüştür. Pharnakes taraftarları içeri girmişler ve kralın her tarafını tanınmaz hale getmişlerdi⁴¹².

Pompeius, Mithradates'in intihar ettiği haberini almış ve yerine geçen Pharnakes'in, babasını kendi ve Romalılar adına nasıl öldürdüğünü öğrenmişti⁴¹³. Yeni Kimmeria Bosporos'u Kralı Romalılar'a itaat ediyordu⁴¹⁴. Pompeius gelişmeler üzerine habercilerini Senato'ya göndermiş ve Roma halkına, Mithradates'in haberini ve bununla birlikte uzun süre devam eden savaşların da sona erdiğini bildirmiştir⁴¹⁵. Pompeius' Mithradates'in ölümünden sonra hakimiyetini kabul etmeyen son kaleleri sınırlarına dahil etmeye başlamıştı⁴¹⁶. Pompeius ve Romalılar, Mithradates'in naaşına saygılı davrandılar. Mithradates'in döneminin en büyük kralı olduğunu düşünen Pompeius, kralın cenaze masraflarını da kendisi karşıladı. Kralın naaşını bir trierem'le Pontos Hanedanlığı'na ait krali nekropolisin bulunduğu Sinope'ye gönderdi⁴¹⁷. Kral sade bir törenle atalarının yattığı kraliyet mezarlığına defnedildi.

⁴¹⁰ Arslan, 2007: 503, 504.

⁴¹¹ Arslan, 2007: 505.

⁴¹² Appianus, *Mithridateios*:110, 111, 112.

⁴¹³ Arslan, 2007: 505.

⁴¹⁴ Plutharkos, *Pompeius*: XII, 3, 5.

⁴¹⁵ Appianus, *Mithridateios*:114.

⁴¹⁶ Cassius: XXXVII, 20, 1.

⁴¹⁷ Plutharkos, *Pompeius*: XIII, 2, 3.

2. HELLENİSTİK ÇAĞ'DA PAPHLAGONIA EKONOMİSİ

Anadolu'daki yerli topluluklar, daha kolay savunulabilen ve yerel kaynaklardan faydalanabilecekleri korunaklı yüksek dağ vadilerini tercih ederken, deniz ticaretiyle uğraşan Hellenler ise Karadeniz'i yeni bir ticaret alanı olarak görmüşlerdir⁴¹⁸. M.Ö. 8.yy dan itibaren Karadeniz koloni kentlerin kurulacağı alan halindedir ve bu koloni kentleri arasında tezin de konusu olan Paphlagonia'da sikke basan Amastris ve Sinope de sayılabilir. Hellen kaynaklarına göre Amastris/Sesamos'tan başlayan Karadeniz ticaret rotası "Eryt(r)inoi, Kromna (Tekeönü ya da Kurucaşile), Kytoros (Gideros Koyu, Sütlüce), Aigialos (Cide Merkez Sahili ve Eski Karaağaç), Klimaks (Kazallı), Thymena/Teuthrania (Denizkonak ve Uğurlu Köyleri Arası), Timolaion, Karambis (Kerempe), Marsylla/Kallistratia (Doğanyurt), Zephyrion (Kayran), Garios, Abonouteichos (İnebolu), Aiginetes (Hacıveli), Kinolis (Ginolu), Antikikonis, Koloussa, Stephane ve Potamoi liman şehrinden geçerek son olarak Sinop'a ulaşmaktaydı"⁴¹⁹.

Hellenistik Dönem'de Amastris ve Sinope kentleri doğal limana sahip olmalarıyla Paphlagonia Bölgesi için en önemli iki kentti (Harita.5). "Strabon'a göre, Kraliçe Amastris, Herakleia Tiranı Dionysios'un karısı ve Büyük İskender'in savaştığı Pers İmparator'u Dareios'un erkek kardeşi olan Oksyathres'un kızıdır. Kraliçe bir yarımada üzerinde ve berzahın iki tarafında limanları olan Amastris kentinin Sesamos (Amasra'nın eski ismi), Kytoros, Kromna ve Tieion'un (Hisarönü) oluşturduğu dört yerleşim yerini birleştirerek meydana getirmiştir"⁴²⁰.

M.Ö. 4.yy Sesamos, Kromna ve Tieionkendi yönetim imkanlarından yararlanarak belirli bir derecede sikke basmıştır ve Amastris çatısı altında birleştikten sonra sikke basmaya devam etmiştir. Kent birleşmeden sonra gümüş didrahmi darp etmeye başlamıştır. Bu sikke tipinin ön yüzünde Amastris'in yıldız ile süslü Mithra giydiği ve defne çelengi taktığı büstü, arka yüzünde Aphrodite'nin oturur vaziyette, elinde Eros'u tutan betimlemesi ile ΒΑΣΙΛΙΣΣΕΣ ΑΜΑΣΤΡΙΟΣ lejantı yer almaktaydı⁴²¹.

⁴¹⁸ Bleda S.Düring ve Claudia Glatz, *Kinetic Landscapes, The Cide Archaeological Project: Surveying the Turkish Western Black sea Region*, 2015,s.248.

⁴¹⁹ Richard John Alexander Talbert, *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, Princeton University Press, Princeton, 2000, s.86.

⁴²⁰ Strabon: XII, 3, 10, 544.

⁴²¹ David R. Sear, *Greek Coins and their Values: Volume II*. London, 1994:s.343,n.3669. ; SNG BM Black Sea: 1297-1299.

Sinope M.Ö. 7. yy'da Miletoslular tarafından kurulmuştur⁴²². Miletoslular tarafından bir deniz üssü kurmak amacıyla kolonileştirilen Sinopis/Sinopitis arazisinden Bithynia'ya kadar uzanan sahil şeridinde ve kıyının gerisindeki topraklarda gemi yapımı için olağanüstü elverişli olan ve kolaylıkla ihraç edilebilen kereste bulunurdu. Masa yapımında kullanılan ahşabı buradaki ağaçlardan elde ederler ve kaliteli mobilya üretirlerdi⁴²³. Bütün toprakları işlenmiş olan ve denizden biraz yukarıda bulunan bu yöre, zeytin ve kabuklu yemiş ağaçlarıyla kaplıydı. Kentin iç ve dış limanlarında ise palamut ve çeşitli balıklar avlanırdı. Sinope Karadeniz Bölgesi'nin deniz ve kara trafiğinin merkeziydi. Karada Paphlagonia, Pontos ve Kappadokia üzerinden Kilikia'ya kadar uzanan bir yol ağıyla Asia'nın iç bölgelerine bağlıydı⁴²⁴.

Sinope kısa zamanda gelişip güçlenerek M.Ö. 5.yy'ın başından itibaren kendi sikkelerini basacak seviyeye ulaşmıştır⁴²⁵. Daha sonra Doğu Karadeniz sahillerinde Kotyora (Ordu), Kerasos(Giresun) ve Trapezus (Trabzon) kolonilerini kurmuştur⁴²⁶. Ancak kent M.Ö. 5.yy'ın ortalarından itibaren tiranlar tarafından yönetilmeye başlamış olsa gerekir. Bu sırada Perikles tarafından kuşatılmıştır⁴²⁷.

Uzun süre Pers hakimiyetinden uzak yaşayan kent M.Ö. 4.yy'ın başında özgür yaşayarak otonom olmasına ve kolonilerden tributum⁴²⁸ almasına karşın bu durum uzun süre devam etmemiştir⁴²⁹. M.Ö. 375 yılında Pontos ve Paphlagonia'nın birçok yöresi Pers Komutan Datames tarafından ele geçirilmiştir⁴³⁰.

Bu durum üzerinde Datames'in ismi bulunan ve yaklaşık M.Ö. 370 yıllarına tarihlenen Sinope sikkeleri tarafından kanıtlanmaktadır⁴³¹. Bu dönemde sikke dolaşımı hakkında elimizdeki veriler ile yorum yapabilmek güçtür. Hellenistik dönemde Sinope I.Pharnakes döneminde önemli konuma gelmiştir. I.Pharnakes ülkesinin sınırlarını ge-

⁴²² Ksenophon,*Anabasis*: VI, 1, 15.

⁴²³ Ksenophon,*Anabasis*: VI, 4, 4.

⁴²⁴ Strabon: XIV, 5, 22, 667.

⁴²⁵ Arslan,2007:53. ;Oğuz Tekin, *Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997, s. 116.

⁴²⁶ Ksenophon,*Anabasis*: IV, 8, 22. ; V, 3, 2. ; 5, 3. ; 10.

⁴²⁷ Arslan,2007:53.

⁴²⁸ Ksenophon,*Anabasis*: V, 5, 7. ; 10.

⁴²⁹ Arslan,2007:53.

⁴³⁰ Arslan,2007: 64.

⁴³¹ David M.Robinson, "Ancient Sinope(Second Part)", *American Journal of Public Healty*, 27/3,1906, s.246; *Sylogé Nummoum Graecorum, Vol. IX, The British Museum, Part 1, The Black Sea*, London, 1993,n. 1446, 1447.

nişleterek başkenti Sinope'ye taşımıştır. Ardından burayı tersanelerle donatarak aynı zamanda Pontos Krallığı'nın donanma üssü haline getirmiştir⁴³². Bu durum bölgede ticareti de canlandırmış ve Sinope'yi Hellenistik Dönem ticaretinde önemli noktalara getirmiş olmalıdır.

Hellenistik Dönem'de Paphlagonia Bölgesi'ndeki diğer yerleşimlere dair veriler antik kaynaklardan gelmektedir. Bu kaynakların aktardıklarına göre bölgenin iç kesimlerinde Blaene “(Olgassys/Ilgaz Dağı'nın kuzeyinde)”⁴³³ ve “Domanitis (Olgassys/Ilgaz Dağı'nın kuzeydoğusunda)”⁴³⁴ kentlerinin varlığından söz edilmektedir. Blaene ve Domanitis isimli yerlerin bölge içerisindeki lokalizasyonu henüz belli olmadığından tam olarak neresi olduğu bilinmemektedir ama Strabon'a göre Blaene bugünkü Pompeiopolis adıyla anılan yerleşim yeridir⁴³⁵. Bu iki yerleşim yerinin dönem içerisinde kent olup olmadıklarına dair yorum yapabilmek elimizdeki veriler dahilinde zordur.

Bölgede yerleşim yoğun olarak kıyı bölgelerdedir. Bu yerleşimlere baktığımızda “ismi Hellen kaynaklarında Κύτωρος, Κύτωρον, Latin kaynaklarında ise Cytorus, Cytorum, Cytorioca ve Ceytheros şeklinde kullanılan Kytoros⁴³⁶ antik yerleşimi günümüzde Cide ilçe merkezinin batısındaki Gideros Koyu'na konumlandırılmaktadır”⁴³⁷. Strabon Kytoros'u, yörede yer alan ve Amastris şehir devletini oluşturmak için birleşmiş olan dört koloni yerleşiminden birisi olarak göstermektedir⁴³⁸.

“Aigialos, Αἰγιαλός, Egilen⁴³⁹ antik yerleşimi günümüzde Cide ilçe merkezi ve onun sahip olduğu uzun kumsal olarak bilinmektedir. Aigialos kaynaklarda Kytoros (Sütlüce Limanı/Gideros) kentinin doğusunda yer alan ve genelde coğrafi konumu ve çevre yerleşimlerle olan mesafesiyle belirtilmiştir”⁴⁴⁰. Buradan sonra “Klimaks,

⁴³² Arslan,2007: 64.

⁴³³ Strabon: XII, 3, 40, 56.

⁴³⁴ Strabon: XII, 3, 40, 56.

⁴³⁵ Strabon: XII,3, 40, 56.

⁴³⁶ Ruge, “Kytoros”.*RE*,Stuttgart,XII (1), 224. ; Ladislav Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg, 1984, s.654-1.

⁴³⁷ Homeros: II, 850, 855; Theophrastus, *Historia Plantarum*:III, 15, 20. ; Apollonius Rhodius, *Argon*:II; 940, 950. ; II, 1155. ; Strabon: XII, 3, 10, 12. ; Plinius,*Natural History*:VI, II, 2, (2). ; XVI, 28. ; Mela: I, 104. ;II, 3. ; Arriannus, *Periplus*: XIV. ; Ptolemaeus, *Geographia*: V, I. ; V, IV. ; Marcian, *periplus*:570, 571; Murat Karasalihoğlu, “Antikçağ Kaynaklarında ve Sonraki Seyahatnamelerde Kastamonu Kıyıları” , *Mediterranean Journal of Humanities*, 2014, IV/2, s. 153.

⁴³⁸ Strabon: 12.3.10.

⁴³⁹ Klaus Belke, *Paphlagonien und Honorias*, 1996, s.158.

⁴⁴⁰ Homeros: II, 850, 855. ; Strabon: XII, 3, 10, 12; Karasalihoğlu, 2014: 156.

Κλιμαξ, *Climax*⁴⁴¹ günümüzde Cide ilçe merkezinin 17 km doğusundaki Kuşcu Köyü'ne ait kazalı mahallesinde yer alır. Antik kaynaklar yörenin konumunu belirtmekle birlikte burada bir kale olduğunu gösterir⁴⁴². “Thymena Cide'nin 30 km doğusundaki Uğurlu Köyü'ne lokalize edilmektedir. Bu bölgeden antik kaynaklar konum ve bir kale olarak bahsetmektedir⁴⁴³. Bir başka kıyı yerleşimi Kerempe Burnu olarak bilinen Karambis *Καραμβις*, *Carambis*⁴⁴⁴ günümüz Cide İlçesi İlyasbey Köyü sınırlarında yer alır. Antik kaynaklar buradan hem burun hem yerleşim olarak bahsetmektedir⁴⁴⁵.

Bunların yanı sıra “Doğanyurt ilçe merkezine yerleştirilen Kallistratia *Καλλίστρατία*, *Callistrati*⁴⁴⁶ yerleşiminden antik kaynaklar konum olarak bahsetmektedirler⁴⁴⁷. “Zephyrion, *Ζεφύριον*, *Zephyrium*⁴⁴⁸ isimli Doğanyurt-İnebolu ilçe sınırında yer alan yerleşiminden yine antik kaynaklar konum olarak bahsetmektedir⁴⁴⁹ ve “Garium Locum *Γάριον τοπον*⁴⁵⁰ isimli yer İnebolu İlçesi Özlüce Köyü'nde yer alır. Antik Çağ'da sadece Marcianus Heraclensis'in eserinde bahsedilmektedir⁴⁵¹. Bölgede Abonuteikhos'tan “*Αβώνου τείχος/Ιωνόρολις*⁴⁵² isimli kıyı yerleşiminden antik kaynaklarda önemli bir yerleşim olarak bahsedilmektedir⁴⁵³.

Bu veriler iç kesimlere nazaran kıyı kesimlerde yerleşim yoğunluğunun daha fazla olduğunu göstermektedir. Bunun en büyük nedeni de deniz ticareti olmalıdır fakat kaynaklarda buralardan polis olarak bahsedilmemektedir. Bu yüzden bu bölgelerin *poliksenon* ya da *emporion* olarak kullanılma ihtimali oldukça yüksektir.

Bölgedeki bu kıyı kentleri içerisinde Kytoros diğerlerine oranla Paphlagonia Bölgesi için önemli konumdaydı. Hellenistik Çağ'da Kytoros, engebeli karakterinin iletişimi daha fazla engelleyeceği Anadolu'nun iç kesimleri yerine denize yönelmekte

⁴⁴¹ Belke, 1996:236.

⁴⁴² Ptolemaeus, *Geographia*: V, I. ; V, IV. ; Marcian, *Periplus*:570, 571; Karasalihoğlu, 2014: 156.

⁴⁴³ Arriannus, *Periplus*: XIV. ; Marcian, *Periplus*: 570, 571.

⁴⁴⁴ Zgusta, 1984:438. ; Belke, 1996: 226, 227.

⁴⁴⁵ Skylaks, *Periplus*: 90. ; Strabon: XII, 3, 10, 12. ; Mela: I, 104. ; II, 3. ; Marcian *Periplus*: 570, 571; Karasalihoğlu, 2014: 157.

⁴⁴⁶ Belke, 1996: 223.

⁴⁴⁷ Ptolemaeus, *Geographia*:V, I. ; V, IV. ; Marcian. *Periplus*:570,571; Karasalihoğlu, 2014: 157.

⁴⁴⁸ Belke, 1996: 284.

⁴⁴⁹ Arriannus, *Periplus*:XIV. ; Ptolemaeus, *Geographia*: V, 1. ; 4; Karasalihoğlu, 2014: 157.

⁴⁵⁰ Belke, 1996:199, 200.

⁴⁵¹ Marcian, *Periplus*:570, 571; Karasalihoğlu, 2014: 157.

⁴⁵² Zgusta, 1984,7.

⁴⁵³ Strabon: XII, 3, 10, 12. ; Ptolemaeus, *Geographia*:V, I. ; V, IV. ; Lucian, *Alex*: 1, 61. ; Marcian, *Periplus*:570, 571; Karasalihoğlu, 2014:

ve zamanının geniş ölçekli ticaret ağlarına bağlı durumdaydı. Kytoros ve diğer küçük kıyı yerleşimleri, Amastris ve Sinop'un başlıca ticaret merkezleri ile yakın bir bağlantı içindeydi ve kendi yerel ürünlerini bu ağlar aracılığı ile dolaşıma sokmaktaydı⁴⁵⁴. Karadeniz'in kıyı şeridinin güney ve doğu kısımları aralarında demir, gümüş ve bakırın bulunduğu metalların önemli bir kaynağı olsa da Kytoros ticari alanında ticareti yapılan esas meta şimşirdi ve bugün dahi Karaağaç'ın (Cide) dağları, bu ağaçlar ile kaplıdır⁴⁵⁵. Örneğin Strabon Amastris'in şimşir ağaçlarının en yüksek kaliteye sahip olduğundan ve Kytoros'un mobilyalar ve araç gereçler için popüler olan bu malzeme'nin önemli kaynaklarından biri olduğundan söz etmektedir⁴⁵⁶.

Hellenistik Çağ'da köle ticareti de yerel ekonominin bir diğer parçası olma özelliğini taşıyabiliyor⁴⁵⁷. Karadeniz'in kuzey kıyılarında, Tanais'te bir köle pazarının olduğu doğrulanmıştır ve Ege ile Doğu Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerindeki artış, bu dönemde kölelere yönelik yükseliş gösteren bir talep olduğunu ortaya koymaktadır⁴⁵⁸.

Karadeniz'in Türkiye'deki kıyılarının bu köle ticaretine dahil olma seviyelerini ölçmek zordur ancak Attika'daki Laurion Madenleri'nde çalışmış olan Paphlagonialı bir köleye ait olan ve M.Ö. 4. yy'ın ikinci yarısından kalma bir mezar taşı belirli bir derecede dahiliyet olduğunu ortaya koymaktadır⁴⁵⁹. Sinope demirci atölyesindeki damgalı amphoralar, Hellenistik yerleşimlerin ekonomik ve politik önemine dair birtakım bilgiler sunabilir. Damgalı amphoralar, M.Ö. 4.yy ve M.Ö 2.yy arasında Herakleia ve Sinope'de üretilmiştir⁴⁶⁰. Kytoros'un kendi damgalı amphoralarını ürettiğine dair hiçbir atölye bulunamamıştır. Kytoros kendi parasını basmamıştır ve bu durum, bu yerleşimin

⁴⁵⁴ Düring, 2015:246.

⁴⁵⁵ William Smithy, *Dictionary of Greek and Roman Geography I: Abacaenum-Hytanis*, little and Brown, Boston, , 1870, s.739; Michael Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Hellenistic World*, Oxford University Press, 1941, s.572, 3; Ersal Yavi, *Antik Çağdan Günümüze Karadeniz Ekonomisi*, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Ankara, 1994, s. 28; Özdemir Koçak, 'Eski Çağ'da Orta Karadeniz Bölümü Madenciligi', *Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, Ege yayınları, 2006, s.1, 62.

⁴⁵⁶ Strabon: 12, 3, 10.

⁴⁵⁷ Moses Finley, *The Ancient Economy*, University of California Press, Berkeley, 1999, s.70-79.

⁴⁵⁸ Strabon: 11, 2, 3; Düring, 2015: 249.

⁴⁵⁹ Düring,2015:249.

⁴⁶⁰ Dominique Kassab Tezgör, 'Sinop'ta seramik ve amphora atölyelerinin incelenmesi'', *AST 12/2*, 1995, s.90, 177.

ortalama bir büyüklüğe sahip olduğunu ve Amastris'e ekonomik anlamda yakın olarak bağlı bulunduğunu ortaya koymaktadır⁴⁶¹.

⁴⁶¹Düring,2015:249.

3. BITHYNIA - PAPHLAGONIA- PONTOS VE BOSPOROS SİK- KELERİ

3.1. Bithynia Krallığı Sikkeleri

Bithynia Krallığı ilk sikkesini I.Nikomedes (M.Ö. 280-250) tarafından bastırılmıştır⁴⁶². Nikomedes'in krallığın başkenti Nikomedeia'da bastırıldığı gümüş sikkelerinde, Attika ağırlığındaki tetradrahmiler⁴⁶³ ile drahmilerin⁴⁶⁴ ön yüzünde, kralın realistik bir portresi yer almaktadır⁴⁶⁵. Arka yüzlerinde ise bir kaya üzerinde oturan Trakya Artemisi Bendis yer almaktadır. Savaş tanrıçası fonksiyonu, sağ elinde tuttuğu iki mızrak ve kayaya dayalı bulunan kalkanıyla betimlenmiştir. Lejand olarak ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΝΙΚΟΜΗΔΟΥ lejandını kullanmıştır⁴⁶⁶.

Drahmilerin arka yüzünde aynı pozisyonda betimlenmiş Ares yer almaktadır⁴⁶⁷. I. Nikomedes çok az bronz sikke bastırmıştır ve ondan sonra tahta geçen Ziailas'ın da (M.Ö. 250-230) çok az bronz sikkesi günümüze kalmıştır⁴⁶⁸.

I. Prusias (M.Ö. 229-182) ve II. Prusias (M.Ö. 183-149) bastırmış oldukları sikkelerde ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΡΟΥΣΙΟΥ lejandını kullanmışlardır⁴⁶⁹. I. Prusias bastırıldığı sikkelerde;

- Ön yüzde sola dönük Apollon başı, defne çelenkli / Arka yüzde: sola dönük Athena Nikephoros, ayakta; sağ eli yukarı doğru uzatmış çelenk tutuyor, sol eliyle yere dayalı kalkanı tutuyor⁴⁷⁰,

- Ön yüzde sağa dönük Prusias'ın başı; diademli, sakallı / Arka yüzde Zeus; ayakta, sola dönük, sağ elindeki çelenkle kralın adının ilk harfini taçlandırıyor, sol eliyle esasını tutuyor⁴⁷¹

⁴⁶² Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim yayınları, İstanbul, 2012, s.156. ; BMC Pontus: XXXIX.; Morkholm, 2000: 143.

⁴⁶³ Morkholm, 2000: XXVIII, 414.

⁴⁶⁴ Morkholm, 2000: XXVIII, 415.

⁴⁶⁵ Morkholm, 2000: XXVIII, 416, BMC Pontus: XL.

⁴⁶⁶ BMC Pontus: XXXIX.

⁴⁶⁷ Morkholm, 2000: 143.

⁴⁶⁸ Morkholm, 2000: 143.

⁴⁶⁹ BMC Pontus: XL.

⁴⁷⁰ *Syylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Münzsammlung der Universtat Tübingen, 3. Heft, Akarnanien – Bithynien*, Berlin, 1985, n. 2155, 2156. ; Hans Von Aulock, *Syylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Pontos-Paphlagonien-Bithynien*, Berlin, 1957, n. 247. ; *Syylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Bosporus-Bithynia*, Copenhagen, 1944, n. 625, 627.

- Ön yüzde sağa dönük Apollon başı; defne çelenkli / Arka yüzde lir tiplerini kullanmıştır⁴⁷².

II. Prusias'ın bastırmış olduğu sikkeler ise şu şekildedir;

- Ön yüzde sağa dönük Prusias başı; kanatlı diademli / Arka yüzde Zeus; ayakta, sola dönük, sağ elinde çelenkle kralın adının ilk harfini taçlandırıyor, sol eliyle esasını dayanıyor⁴⁷³.

- Ön yüzde sağa dönük Genç Dionysos başı; sarmaşık çelenkli / Arka yüzde Kentauros Khiron; sağa, lir tutuyor, hayvan derisinden khylamys giymiş⁴⁷⁴.

- Ön yüzde Athena başı; Korinthos tipi miğferli, sola noktalı bordür içinde / Arka yüzde Nike, sağa doğru ilerliyor, sol omzunda tropaion taşıyor⁴⁷⁵.

- Ön yüzde II. Prusias'ın sakalsız başı, kanatlı diademli / arka yüzde Herakles, ayakta, sola, sağ elinde sopası, sol elinde arslan postu⁴⁷⁶ tiplerini kullanmıştır.

Bithynia Kralları II. Nikomedes (M.Ö. 149-127), III. Nikomedes (M.Ö. 127-94) ve IV. Nikomedes (M.Ö. 94-74) ise;

- Ön yüzde sağa dönük Nikomedes başı; diademli / Arka yüzde Zeus, ayakta, sola dönük, sağ elindeki çelenkle kralın adının ilk harfini taçlandırıyor; sol elinde esasına dayanıyor; ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΝΙΚΟΜΕΔΟΥΣ tipinde sikkeler bastırmıştır⁴⁷⁷.

⁴⁷¹ SNG v. Aulock, Pontos: 244. ; SNG Copenhagen, Bosporos: 623.

⁴⁷² SNG v. Aulock, Pontos: 249. ; SNG Copenhagen, Bosporos: 630.

⁴⁷³ SNG v. Aulock, Pontos: 251, 254. ; SNG Copenhagen, Bosporos: 624.

⁴⁷⁴ SNG Tübingen, Akarnien: 2163, 2169. ; SNG v. Aulock, Pontos: 255, 256. ; SNG Copenhagen, Bosporos: 635-641.

⁴⁷⁵ SNG Copenhagen, Bosporos: 642.

⁴⁷⁶ SNG Tübingen, Akarnien: 2159, 2162. ; SNG v. Aulock, Pontos: 257, 258. ; SNG Copenhagen, Bosporos: 631, 634.

⁴⁷⁷ SNG v. Aulock, Pontos: 261-265. ; SNG Copenhagen, Bosporos: 646 vd. ; BMC Pontus: *XLII, XLIII*. ; Daniel William, "The Coins of Pontus, Paphlagonia and Bithynia in the Collection of the Archaeological Museum in Florence" *The Numismatic Chronicle, Volume. 169*, The Royal Numismatic Society, London, 2009, vol. 169, s.119, n. 39, 40.

3.2. Paphlagonia Bölgesi Sikkeleri

3.2.1. Amastris

Amastris kenti ilk sikkelerini M.Ö. 4.yy'da basmaya başlamıştır⁴⁷⁸. Kentin ilk sikke tipinde;

- Ön yüzde Amastris'in yıldız ile süslü Mithra giydiği ve defne çelengi taktığı büstü / Arka yüzde Aphrodite'nin oturur vaziyette, elinde Eros'u tutan betimlemesi ile ΒΑΣΙΣΙΑΙΣΣΕΣ ΑΜΑΣΤΡΙΟΣ lejantı yer almaktaydı⁴⁷⁹.

VI. Mithradates Eupator Dönemi'nde (M.Ö. 120-63)Amastris kentinde görülen sikke tipleri şu şekildedir;

- Ön yüzde Ares başı / Arka yüzde kını içinde kılıç,
- Ön yüzde Athena başı / Arka yüzde Perseus,
- Ön yüzde Dionysos başı / Arka yüzde Thyros,
- Ön yüzde aigis / Arka yüzde Nike,
- Ön yüzde Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üstünde kartal (küçük birim),
- Ön yüzde Tykhe başı / Arka yüzde çelenk tipleri kullanılmıştır⁴⁸⁰.

3.2.2. Sinope

Sinope kenti M.Ö. 5.yy başlarında sikke basmaya başlamıştır⁴⁸¹. En erken dönem Sinope sikkesinde;

- Ön yüzde yandan resmedilmiş büyük bir kartal başının altında küçük bir yunus balığı / Arka yüzde Çift quadratum incusum tipi kullanılmıştır⁴⁸². Bu sikke tipinin ilerleyen dönemlerde yerini alan popüler Sinope sikke tipinin ise;

⁴⁷⁸ Otto Morkholm, *Early Hellenistic Coinage from the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336-186 B.C.)*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, s.95-6.

⁴⁷⁹ Sear,1994:s.343, n.3669.; SNG BM Black Sea: 1297,1299.

⁴⁸⁰ Oğuz Tekin,*Sivas Definesi, VI Mithradates Dönemi Pontos ve Paphlagonia Kentlerinin Bronz sikkeleri*, Vehbi Koç Vakfı / Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul, 1999, s. 9, 10, 11. ; BMC Pontos: XV. ; Deniz Burcu Erciyas, *Studies in the Archaeology of Hellenistic Pontos: The settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and his Predecessors*, Basılmamış doktora tezi, University of Cincinnati, 2001, s. 177.

⁴⁸¹ Arslan, 2007: 53. ; Tekin, 1997: 116.

⁴⁸² Sear,1994:n. 3687.

- Ön yüzde Nymphe (Su perisi) başı/Arka yüzünde yunus balığı ve üzerine yandan görünen, uçar vaziyette bir kartal betimlemesi bulunmaktadır⁴⁸³. Sinope’de basılan bu karakteristik tipin basımı M.Ö. 3.yy’a kadar devam etmiştir. M.Ö. 3.yy’da yeni sikke tipi eklenmiştir. Bu sikkenin;

- Ön yüzde Surlu tacı ile Tykhe / Arka yüzde oturur vaziyette elinde lir tutarken resmedilmiş Apollon betimlemesi yer almaktadır⁴⁸⁴.

VI. Mithradates dönemi Sinope sikkelerinde görülen tipler ise şu şekildedir:

- Ön yüzde Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üzerinde kartal (büyük birim),
- Ön yüzde Ares başı /Arka yüzde kılıç,
- Ön yüzde Athena başı / Arka yüzde Perseus,
- Ön yüzde Dionysos başı / Arka yüzde Thyrsos,
- Ön yüzde Aigis / Arka yüzde Nike,
- Ön yüzde Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üstünde kartal (küçük birim),
- Ön yüzde deri başlıklı genç erkek başı / Arka yüzde sadak,
- Ön yüzde Perseus başı / Arka yüzde Harpa,
- Ön yüzde genç erkek başı / Arka yüzde iki pileus arasında bereket boynuzu,
- Ön yüzde Kurt postu başlıklı kadın başı / Arka yüzde Nike,
- Ön yüzde Artemis başı / Arka yüzde üç ayaklı kazan,
- Ön yüzde örtülü kadın başı / Arka yüzde ayakta Apollon tipleri kullanılmıştır⁴⁸⁵.

3.3. Pontos Bölgesi Sikkeleri

3.3.1. Amisos

Amisos kentine ait en erken sikkeler M.Ö. 5-4.yy’a tarihlenmektedir. Bu dönem için karakteristik olan tip;

⁴⁸³ Sear,1994:n. 3962. ; SNG BM Black Sea: Plate LI, LII, LIII.

⁴⁸⁴ Sear,1994: n. 3701.

⁴⁸⁵ Tekin, 1999: 9, 10, 11. ; BMC Pontus: XV. ; Erciyas, 2001: 177.

- Ön yüzde sola dönük Hera başı / Arka yüzde ayakta, kalkan üzerinde duran kanatları açık baykuş, tipinde sikkelerdir⁴⁸⁶.

VI. Mithradates dönemi Amisos sikkelerinde;

- Ön yüzde Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üzerinde kartal (büyük birim),

- Ön yüzde Ares başı / Arka yüzde kılıç,

- Ön yüzde Athena başı / Arka yüzde Perseus,

- Ön yüzde Dionysos başı / Arka yüzde thyrsos,

- Ön yüzde Aigis / Arka yüzde Nike,

- Ön yüzde Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üstünde kartal (küçük birim),

- Ön yüzde deri başlıklı genç erkek başı / Arka yüzde sadak,

- Ön yüzde Perseus başı / Arka yüzde harpa,

- Ön yüzde genç erkek başı (Perseus?) / Arka yüzde iki pileus arasında bereket boynuzu,

- Ön yüzde Mithras başı (Perseus olarak / Arka yüzde Pegasos,

- Ön yüzde kurt postu başlıklı kadın (Amazon?) başı / Arka yüzde Nike,

- Ön yüzde Artemis başı / Arka yüzde üç ayaklı kazan,

- Ön yüzde VI. Mithradates başı (Dionysos olarak) / Arka yüzde Cista mystica,

- Ön yüzde Eros başı / Arka yüzde kanatlı (Artemis başı?) / Geyik,

- Ön yüzde Eros (Nike?) büstü / Arka yüzde sadak,

- Ön yüzde Panter / Arka yüzde Cista mystica,

- Ön yüzde Herakles başı / Arka yüzde kını içinde kılıç,

- Ön yüzde kadın (Artemis?) başı / Arka yüzde çelenk içinde baykuş,

- Ön yüzde Apollon başı / Arka yüzde üç ayaklı kazan,

- Ön yüzde kurt postu başlıklı kadın başı / Arka yüzde Herakles,

⁴⁸⁶ SNG BM Black Sea: Plate XL, XLI. ; Oğuz Tekin, *Sadberk Hanım Müzesi Antik Sikkeler Kataloğu*, Vehbi Koç Vakfı / Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul, 2003, s.73, n.382.

- Ön yüzde Perseus başı / Arka yüzde Aigis tipinde sikkeler kullanılmıştır⁴⁸⁷.

3.3.2. Amaseia

Amaseia kentinin VI. Mithradates dönemi sikkelerinde;

- Ön yüzde Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üzerinde kartal (büyük birim),

- Ön yüzde Ares başı / Arka yüzde kılıç,

- Ön yüzde genç erkek başı (Perseus?) / Arka yüzde iki pileus arasında bereket boynuzu,

- Ön yüzde Helios başı / Arka yüzde aslan tipleri kullanılmıştır⁴⁸⁸.

3.3.3. Xhabakta

Xhabakta kentinin VI. Mithradates dönemi sikkelerinde;

- Ön yüzde Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üzerinde kartal (büyük birim),

- Ön yüzde Ares başı / Arka yüzde kılıç,

- Ön yüzde Athena başı / Arka yüzde Perseus,

- Ön yüzde Dionysos başı / Arka yüzde Thyrsos,

- Ön yüzde Aigis / Arka yüzde Nike,

- Ön yüzde VI. Mithradates başı (Perseus olarak) / Arka yüzde Pegasos tipleri kullanılmıştır⁴⁸⁹.

3.3.4. Komana

Komana kentinin VI. Mithradates dönemi sikkelerinde;

- Ön yüzde Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üzerinde kartal (Büyük birim),

- Ön yüzde Athena başı / Arka yüzde Perseus,

- Ön yüzde Dionysos başı / Arka yüzde Thyrsos,

- Ön yüzde Aigis / Arka yüzde Nike,

⁴⁸⁷ Tekin, 1999: 9, 10, 11. ; BMC Pontus: XV. ; Erciyas, 2001: 177.

⁴⁸⁸ Tekin, 1999: 9, 10, 11. ; BMC Pontus: XV. ; Erciyas, 2001: 177.

⁴⁸⁹ Tekin, 1999: 9, 10, 11. ; BMC Pontus: XV. ; Erciyas, 2001: 177.

- Ön yüzde genç erkek başı, arkasında buğday başağı ve kartal başı / Arka yüzde üç ayaklı kazan tipleri kullanılmıştır⁴⁹⁰.

3.4. Bosporos Krallığı Sikkeleri

Bosporos Krallığı sikkelerini M.Ö. 4. yy da I. Leucon (M.Ö. 393-353), I. Paerisades (M.Ö. 348-310) ve Spartocus (M.Ö. 304-289) dönemlerinde basmaya başlamıştır⁴⁹¹. Leucon'un bastırıldığı sikkelerde;

- Ön yüzde Herakles başı / Arka yüzde yay,

- Ön yüzde pallas başı / Arka yüzde yıldırım,

- Ön yüzde kalkan ve mızrak / Arka yüzde yay, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΥΚΩΝΟΣ lejandı kullanılmıştır⁴⁹².

I. Paerisades bastırıldığı sikkelerde;

- Ön yüzde kralın sağa dönük diademli başı / Arka yüzde pallas tutan Nike. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΑΙΡΟΣΕΑΔΟΥ lejandı kullanılmıştır⁴⁹³.

Spartocus'un bastırıldığı sikkelerde ise;

- Ön yüzde kralın başı / Arka yüzde yay ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΣΠΑΡΤΟΚΟΥ lejandı kullanılmıştır⁴⁹⁴.

VI. Mithradates döneminde de Pontos kentlerinde kullanılan tipler kullanılarak sikke basımına devam edilmiştir⁴⁹⁵. Bosporos kentleri, Pontos sikkelerini ithal etmelerine karşın kendi darplarını da sürdürmüşlerdir. Mithradates'in Bosporos'taki egemenlik dönemi, Bosporos kentleri sikkelerinin gerek sayıca gerekse kalite açısından üstünlüğünü göstermektedir⁴⁹⁶. Buradaki en önemli olay Bosporos kentlerinin de tıpkı Pontos kentleri gibi aynı tiplerle sikke basmasıdır. Örneğin bölgenin üç önemli kenti Pantikapion, Gorgippia ve Phanagoria'nın aynı tiplerle bastıkları sikkeler vardır; tek fark adlarıdır⁴⁹⁷. Bosporos kentlerine ait sikkeler ile Pontos kentleri sikkeleri arasındaki en önemli

⁴⁹⁰ Tekin, 1999: 9, 10, 11. ; BMC Pontus: XV. ; Erciyas, 2001: 177.

⁴⁹¹ BMC Pontus: XXVII.

⁴⁹² BMC Pontus: XXX.

⁴⁹³ BMC Pontus: XXIX.

⁴⁹⁴ BMC Pontus: XXIX.

⁴⁹⁵ Callatay, 1997: 247.

⁴⁹⁶ Callatay, 1997: 249.

⁴⁹⁷ Callatay, 1997: 249.

nokta, Bosporos sikkelerinden bazı tiplerin Pontos sikkeleri üzerine basılmış olmasıdır. Dolayısıyla Pontos sikkeleri Bosporos sikkeleri için hammadde olmuştur⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ Tekin, 1999: 13.

4. VI. MITHRADATES DÖNEMİ SİKKELERİ

4.1. Bronz sikkeler

VI. Mithradates Eupator kendi adını taşıyan altın stater, gümüş, drakhmi ve tetradrahmiler bastırmıştır. Bronz sikkeyi ise iktidarı döneminde egemen olduğu Pontos ve Paphlagonia kentleri bastırmıştır⁴⁹⁹.

Mithradates döneminde sikke basan kentlerde dikkati çeken, Perseus ve Dionysos'a ilişkin sikke tipleridir. VI. Mithradates'in kendini Pers soylusu saymasından dolayı bu sikke tipi diğer tiplere oranla daha fazla kullanılmıştır. Sikke tipleri arasında ön yüzde Athena başı, arka yüzde Medusa'nın kesik başını tutan Perseus tipi bölgedeki dokuz kent tarafından en çok basılan sikke tipi olmuştur. Bununla birlikte ön yüzde ortasında Medusa başının bulunduğu aigis'li sikkeler bölgedeki birçok kent tarafından basılmıştır⁵⁰⁰. Bu sikkelerin dışında en fazla kullanılan tip ise Dionysos'un kullanıldığı sikke tipidir. Bu sikke tipi özellikle Pontos kenti Amisos sikkelerinde ön yüzde Dionysos, arka yüzde thyrsos ve yine Dionysos olarak Mithradates başı ile arka yüzde kını içinde kılıç bulunan sikke tipi de yaygın olarak kullanılmıştır⁵⁰¹.

Pontos ve Paphlagonia kentleri içinde en yoğun sikke darbını Pontos kenti Amisos yapmıştır. Bu kentin bastığı sikkelerde kullanılan tipler aynı zamanda Karadeniz'in kuzey kıyısındaki Bosporos topraklarında da kullanılmaktadır⁵⁰². Böylece anlaşılıyor ki Pontos Krallığı'nın hakimiyeti Karadeniz'in kuzey kesimlerinde de oldukça etkili bir şekilde kendini göstermektedir. Ayrıca Mithradates'in komutanlarından Diophantos M.Ö. 2. yy'ın son on yılında, Saumakos'un isyanını bastırarak, Bosporos'ta Pontos Krallığı'nın egemenliğini başlatması ile birlikte, Bosporos'un tarihi, Pontos ve Paphlagonia tarihi ile paralel gitmekte ve bu tarihsel süreç basılan sikke tiplerinde de kendini göstermektedir⁵⁰³.

⁴⁹⁹ Tekin, 1999: 9.

⁵⁰⁰ Tekin, 1999: 9.

⁵⁰¹ Tekin, 1999: 12.

⁵⁰² Tekin, 1999: 12.

⁵⁰³ Alexandr Nikolaevich Zograph, *Ancient Coinage, Part II: The Ancient Coins of the Northern Black Sea Littoral*, BAR Supplementary Series 33 (II), London, 1977, s. 297.

5. KASTAMONU ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ BITHYNIA-PAPHLAGONIA-PONTOS VE BOSPOROS SİKKELERİ

5.1. Bithynia Krallığı Sikkeleri

Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde Bithynia Krallığı'na ait 3 gümüş 5 bronz toplam 8 sikke yer almaktadır. M.Ö.183-149 yıllarına tarihlendirilen bu sikke tipleri şu şekildedir;

- Ön yüzde sağa dönük Dionysos başı, sarmaşık çelenkli / Arka yüzde sağa dönük Kentauros Khiron, lir tutuyor, hayvan derisinden khylamys giymiş; ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΙΡΟΥΣΙΟΥ 2 gümüş sikke bulunmaktadır.

- Ön yüzde sağa dönük Dionysos başı, sarmaşık çelenkli / Arka yüzde Kentauros Khiron, sağa, lir tutuyor, hayvan derisinden khylamys giymiş; ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΙΡΟΥΣΙΟΥ 5 bronz sikke bulunmaktadır. Bu tipten farklı olarak;

- Ön yüzde II. Prusias'ın sakallı başı, kanatlı diademli / Arka yüzde Herakles ayakta, sola, sağ elinde sopası, sol elinde arslan postu; ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΙΡΟΥΣΙΟΥ 1 gümüş sikke yer almaktadır.

5.2. Paphlagonia Bölgesi Sikkeleri

5.2.1. Amastris

Çalışmada Amastris kentine ait 32 sikke yer almaktadır. Bu sikkeler 4 tipten oluşmaktadır ve en erken tarihli sikke tipi M.Ö. 100-85 yıllarına tarihlenen;

- Ön yüzde sağa dönük miğferli Ares başı / Arka yüzde kayışlı kın içinde kılıç; ΑΜΑΣ-ΤΡΕΩΣ tipinde 15 bronz sikkedir. Diğer bronz sikkeler M.Ö. 85-65 yıllarına tarihlenmektedir. Bu sikke tipleri şu şekildedir;

- Ön yüzde sağa dönük Athena Parthenos'un başı, Attika miğferli / Arka yüzde miğferinde pegasos süsü, Perseus ayakta duruyor, cepheden; sağ elinde harpa, sol elinde Medusa'nın başı, yerde önünde, Medusa'nın başı kesik cansız vücudu uzanıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; ΑΜΑΣ-ΤΡΕΩΣ tipinde 6 bronz sikke,

- Ön yüzde aigis, ortasında Medusa başı / Arka yüzde Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmye dalını taşıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; ΑΜΑΣ-ΤΡΕΩΣ tipinde 15 bronz sikke,

- Ön yüzde sağa dönük Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üstünde sola dönük kartal, baş geriye dönük, Sol boşlukta monogramlar; AMAΣTPE tipinde 10 bronz sikke bulunmaktadır.

5.2.2. Sinope

Çalışmada Sinope kentine ait 48 sikke yer almaktadır. Bu sikkeler içerisinde en erken tarihli sikke M.Ö. 330-300 yıllarına tarihlenen;

- Ön yüzde sağa dönük Nymphe başı, önünde aplustre / Arka yüzde yunus üstünde deniz kartalı, altta: ΣINΩ üstte: ΘEO Ttipinde 1 gümüş sikkedir. Bir diğer gümüş sikke M.Ö 3. yy içlerine tarihlenen;

- Ön yüzde sola dönük Nymphe başı / Arka yüzde kanatları açık kartal, sola dönük; ΣI-NΩ tipinde 1 gümüş sikkedir. Bronz sikkeler içerisinde en erken tarihli sikke M.Ö. 125-100 yıllarına tarihlenmektedir ve şu şekildedir;

- Ön yüzde kanatlı genç erkek başı / Arka yüzde iki pileus arasında cornucopiae, üstünde yıldız; ΣINΩ-ΠHΣ tipinde 2 bronz sikke yer almaktadır. Diğer bronz sikkeler ise M.Ö. 85-65 yıllarına tarihlenmektedir ve tipler şu şekildedir:

- Ön yüzde sağa dönük Athena Parthenos'un başı, Attika miğferli, miğferinde Pegasos süsü / Arka yüzde Perseus ayakta duruyor, cepheden; sağ elinde harpa, sol elinde Medusa'nın başı, yerde, önünde, Medusa'nın başı kesik cansız vücudu uzanıyor. Sol boşlukta monogram; ΣINΩ-ΠHΣ tipinde 1 bronz sikke,

- Ön yüzde aigis, ortasında Medusa başı / Arka yüzde Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmiye dalını taşıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; ΣINΩ-ΠHΣ ya da ΣIN-ΩΠHΣ tipinde 15 bronz sikke,

- Ön yüzde sağa dönük Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üstünde sola dönük kartal, baş geriye dönük, Sol boşlukta monogramlar ve ΣINΩΠHΣ tipinde 28 bronz sikke bulunmaktadır.

5.3. Pontos Bölgesi Sikkeleri

5.3.1. Amisos

Çalışmada Amisos kentine ait 202 bronz sikke yer almaktadır. Bu sikkeler içerisinde en erken tarihli sikke M.Ö. 125-100 yıllarına tarihlen;

- Ön yüzde kanatlı genç erkek başı / Arka yüzde iki pileus arasında cornucopiae, üstünde yıldız; AMI-ΣOY tipinde 1 bronz sikkedir. M.Ö. 100-85 yıllarına tarihlenen;

- Ön yüzde sağa dönük Ares başı, miğferli / Arka yüzde kayışlı kın içinde kılıç; AMI-ΣOY ve aynı ön yüze sahip fakat arkasında yıldız ve hilal olan toplam 31 bronz sikke bulunmaktadır. Diğer bronz sikkeler M.Ö. 85-65 yıllarına tarihlenmektedir ve tipler şu şekildedir;

- Ön yüzde sağa dönük Athena Parthenos'un başı, Attika miğferli, miğferinde Pegasos süsü / arka yüzde Perseus ayakta duruyor, cepheden; sağ elinde harpa, sol elinde Medusa'nın başı, yerde önünde, Medusa'nın başı kesik cansız vücudu uzanıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; AMI-ΣOY tipinde 8 bronz sikke,

- Ön yüzde aigis, ortasında Medusa başı / Arka yüzde Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmye dalını taşıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; AMI-ΣOY tipinde 135 bronz sikke,

- Ön yüzde sağa dönük Dionysos başı / Arka yüzde Thyrsos. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; AMI-ΣOY tipinde 3 bronz sikke,

- Ön yüzde sağa dönük Dionysos olarak VI. Mithradates başı, defne çelenkli / arka yüzde cista mystica ve arkasında üzeri panter postu ile örtülü thyrsos. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; AMIΣOY tipinde 15 bronz sikke,

- Ön yüzde Perseus başı, başında Grifon sorguçlu miğfer / Arka yüzde sola dönük Pegasos, su içiyor; AMIΣOY tipinde 3 bronz sikke,

- Ön yüzde sağa dönük Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üstünde sola dönük kartal, baş geriye dönük, Sol boşlukta monogram; AMIΣOY tipinde 6 bronz sikke bulunmaktadır.

5.3.2. Amaseia

Çalışmada Amaseia kentine ait 7 bronz sikke bulunmaktadır. Bu sikkeler içerisinde en erken tarihli sikke M.Ö. 125-100 yıllarına tarihlenen;

- Ön yüzde kanatlı genç erkek başı / Arka yüzde iki pileus arasında cornucopiae, üstünde yıldız; AMAΣ-ΣEIAΣ tipinde 1 bronz sikkedir. M.Ö. 100-85 yıllarına tarihlenen;

- Ön yüzde sağa dönük Ares başı, miğferli / Arka yüzde kayışlı kın içinde kılıç; AMAΣ-ΣEIAΣ tipinde 2 bronz sikke bulunmaktadır. M.Ö. 85-65 yıllarına tarihlenen;

- Ön yüzde sağa dönük Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üstünde sola dönük kartal, baş geriye dönük. Sol boşlukta monogram; AMAΣΣEIAΣ tipinde 4 bronz sikke bulunmaktadır.

5.3.3. Xhabakta

Çalışmada Xhabakta kentine ait 6 bronz sikke bulunmaktadır. Bu sikkeler M.Ö. 100-85 yıllarına tarihlenmektedir ve tipler şu şekildedir;

- Ön yüzde sağa dönük Ares başı, miğferli / Arka yüzde kayışlı kın içinde kılıç, yıldız ve hilal; XABA-KTΩN tipinde 3 bronz sikke,

- Ön yüzde aigis, ortasında Medusa başı / Arka yüzde Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmiye dalını taşıyor; XABA-KTΩN tipinde 3 bronz sikke,

- Ön yüzde Perseus başı, başında grifon sorguçlu miğfer / Arka yüzde sola dönük Pegasos, su içiyor. Sol boşlukta monogram; XABAKTΩN tipinde 1 bronz sikke bulunmaktadır.

5.3.4. Komana

Çalışmada Komana kentine ait 5 bronz sikke bulunmaktadır. M.Ö. 85-65 yıllarına tarihlenen bu sikkeler şu şekildedir;

- Ön yüzde aigis, ortasında Medusa başı / Arka yüzde Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmiye dalını taşıyor; KOMA-NΩN tipinde bronz sikkelerdir.

5.4. Bosporos Krallığı Sikkeleri

Çalışmada Bosporos Krallığı'na ait 14 bronz sikke bulunmaktadır. Bu sikkeler M.Ö. 130-100 yıllarına tarihlendirilmektedir ve sikke tipleri şu şekildedir:

- Ön yüzde sola dönük deri miğferli erkek başı, countermark: Miğfer, Gorgo ve şimşek demeti / Arka yüzde sekiz köşeli yıldız ve yay olan 8 bronz sikke,

- Ön yüzde sadak / Arka yüzde sekiz köşeli yıldız ve yay, countermark: Miğfer, Gorgo ve şimşek demeti olan 4 bronz sikke ayrıca;

- Ön yüz belirsiz / Arka yüzde sekiz köşeli yıldız ve yay olan olan 2 bronz sikke yer almaktadır.

SONUÇ

Çalışma kapsamında Hellenistik Çağ'da Bithynia Krallığı, Pontos Bölgesi, Paphlagonia Bölgesi ve Bosporos Krallığı'na ait 318 bronz ve 4 gümüş, toplam 322 sikke ele alınmıştır.

Katalogda yer alan Bithynia Krallığı sikkelerinde temsil edilen tipler; Ön yüzde sağa dönük Genç Dionysos başı, sarmaşık çelenkli / Arka yüzde Kentauros Khiron, sağa, lir tutuyor, hayvan derisinden khyllamys giymiş 2 gümüş drakhmi (Kat. No. 1-2) ve aynı tipe ait 5 bronz dikhalkos (Kat. No. 4-5-7) ve tetrakhalkos (Kat. No. 3-6) sikke yer almaktadır. Diğer sikke tipi ise Ön yüzde II. Prusias'ın sakallı başı, kanatlı diademli / Arka yüzdesola dönük Herakles ayakta, sağ elinde sopası, sol elinde arslan postu hemidrahmi gümüş sikke tipidir. (Tablo.1)

Katalogda yer alan Paphlagonia ve Pontos kentleri Amastris (32), Sinope (48), Amisos (202), Amaseia (7), Xhabakta (6), Komana (5) sikke ile temsil edilmektedir. Bu durum bizlere VI. Mithradates Eupator Dönemi'nde Paphlagonia ve Pontos kentleri arasında en yoğun darbu Amisos kentinin yaptığını göstermektedir. Bu durum Amisos kentinin ticaret merkezi olmasıyla açıklanabilir. (Tablo.2)

Paphlagonia ve Pontos sikkeleri içerisinde en erken tarihli sikkeler M.Ö. 330-300 yıllarına tarihlenen Ön yüzde sağa dönük Nymphe başı, önünde aplustre / Arka yüzde yunus üstünde deniz kartalı drakhmi gümüş sikkedir. M.Ö 3. yy içlerine tarihlenen bir diğer gümüş sikkenin ise Ön yüzde sağa dönük Nymphe başı / Arka yüzde kanatları açık kartal, sola dönük hemidrahmi gümüş Sinope sikkesidir.

Pontos ve Paphlagonia Bölgesi'ne ait diğer sikkeler 8 tip içermektedir. Bu sikkeler içerisinde yer alan en erken sikke tipi 4 örnekle temsil edilen ön yüzde sağa dönük kanatlı genç erkek başı / Arka yüzdeiki pileus arasındacornucopaie, üstünde yıldız tipinde bronz sikkelerdir. İkinci tip 35 örnekle temsil edilen Ön yüzde sağa dönük Ares başı, miğferli / Arka yüzde kayışlı kın içinde kılıç. Aynı ön yüze sahip fakat arkasında yıldız ve hilal tipinde bronz sikkelerdir. Üçüncü tip 17 örnekle temsil edilen Ön yüzde sağa dönük Athena Parthenos'un başı, Attika miğferli, miğferinde Pegasos süsü / Arka yüzde Perseus ayakta duruyor, cepheden; sağ elinde harpa, sol elinde Medusa'nın başı,

yerde önünde, Medusa'nın başı kesik cansız vücudu uzanıyor tipinde bronz sikkelerdir. Dördüncü tip Pontos ve Paphlagonia kentleri tarafından yoğun olarak basılan ve çalışmada 172 örnekle temsil edilen Ön yüzde aigis, ortasında Medusa başı / Arka yüzde Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmiye dalını taşıyor tipinde bronz-sikkelerdir. Beşinci tip 3 örnekle temsil edilen Ön yüzde sağa dönük Dionysos başı / Arka yüzde thyrsos tipinde bronz sikkelerdir. Altıncı tip 15 örnekle temsil edilen Ön yüzde sağa dönük Dionysos olarak VI. Mithradates başı, defne çelenkli / Arka yüzde cista mystica ve arkasında üzeri panter postu ile örtülü thyrsos tipinde bronz sikkelerdir. Yedinci tip 4 örnekle temsil edilen Ön yüzde Perseus başı, başında Grifon sorguçlu miğfer / Arka yüzde sola dönük Pegasos, su içiyor tipinde bronz sikkelerdir. Sekizinci tip 48 örnekle temsil edilen Ön yüzde sağa dönük Zeus başı / Arka yüzde şimşek demeti üstünde kartal, sola; baş geriye dönük tipinde küçük birim bronz sikkelerdir. (Tablo.3)

Katalogdaki VI. Mithradates Eupator Dönemi sikkeleri üç farklı birimde darp edilmişlerdir: *Obol* (Athena başı-Perseus), *dikhalkos* (Kanatlı başlıklı genç başı, İki pileus arasında cornucopai, Dionysos başı- thyros) ve *tetrakhalkos* (Ares başı-Kını içinde kılıç, Aegis-Nike, Dionysos olarak VI. Mithradates başı-Cista mystica, Perseus başı-Pegasos, Zeus başı-Şimşek demeti üzerinde kartal). (Tablo.4)

Bosporos Krallığı'na ait sikkeler 2 tip ile temsil edilmektedir. Birinci tip 10 örnekle temsil edilen Ön yüzde sola dönük deri miğferli erkek başı, Countermark; Miğfer, Gorgo ve Şimşek demeti / Arka yüzde sekiz köşeli yıldız ve yay obol bronz sikkelerdir.

İkinci tip 4 örnekle temsil edilen Ön yüzde sadak / Arka yüzde sekiz köşeli yıldız ve yay, Countermark: Miğfer, Gorgo ve şimşek demeti tetrakhalkos bronz sikkelerdir. Bu sikkeler ile birlikte Ön yüz belirsiz, Countermark: Miğfer, Gorgo ve şimşek demeti / Arka yüzde sekiz köşeli yıldız ve yay Obol, 2 bronz sikke bulunmaktadır. (Tablo.5)

Paphlagonia Bölgesi'nin Hellenistik Çağ siyasi, ekonomik durumuna ve yerleşimine bakmadan önce Hellenistik Çağ öncesinde de bölgenin yerleşimi ve şehirleşmesine bir göz atmak gereklidir. Demir Çağı'nda Paphlagonialılar'ı dağınık kabileler halinde ve olasılıkla bir bey ailesinin egemenliğinde yaşayan topluluklardı, bu durumu en

iyi şekilde Paphlagonia kaya mezarları anlatır⁵⁰⁴. Paphlagonia kaya mezarları M.Ö. 6.yy başından Roma Dönemi'ne dek hem cephe hem de, iç mimarisiyle, Urartu, Phryg gibi diğer Anadolu kaya mezar geleneklerinden ayrılır⁵⁰⁵. Ayrıca bu kaya mezarları bizlere Paphlagonia Demir Çağı yerleşimleri hakkında da çok önemli bilgiler verir. Kaya mezarlarının bulunduğu alanlara bakıldığında, Batı Karadeniz'in dağlarla çevrilmiş küçük ovalarına hakim bir kayalık tepenin ovaya bakan yamacına yerleştirildikleri izlenir. Aynı kayalığın üzerine çıkıldığında ise, kayaya oyulmuş temel izleriyle karşılaşılır. Bu izler aslında mezarın sahibi Paphlagonialı beyin akropolüdür ve kaya temeller ise üzerine yerleşecek yamaçtaki kaya mezarına benzer bir evin izleridir⁵⁰⁶. Ayrıca bu kayadan aşağıdaki su kaynağına doğru inen yine kayadan oyulmuş merdivenli mağaralar izlenir. Bu tip yerleşim benzeri çok uzakta değil hemen Phrygia'da bulunur⁵⁰⁷.

Dolayısıyla bu coğrafya ve yerleşim modeli kent ya da polis kavramından uzak, siyasi bir birlik kuramamış Paphlagonia'yı tanımlar ve sikke basımı için gerekli olan bütünü tamamlayamaz. Dolayısıyla sikke basan Hellenistik Çağ öncesinde Amastris ve Sinope kentlerinde sikkeler görülürken bu kentlerin özünde Hellen kolonisi olduklarını da açıklar aslında.

Kalekapı kaya mezarının bulunduğu yüksek ve ovaya hakim kayalıkta, buldukları yapı temelleri ve taş kesme izleri yanında, özellikle bu kayalığın hemen eteğindeki akarsuya inen merdivenli kaya tünelleri keşfedilmiştir. Salarköy Kaya Mezarı'nın üzerindeki kayada yerleşim izlerine rastlanmaktadır⁵⁰⁸. Burada Kalekapı Yerleşimi gibi taş kesme izleri yanında yine ahşap evlere temellik yapacak kaya temelleri dikkat çekicidir⁵⁰⁹. Ayrıca Kalekapı Yerleşimi'nde görüldüğü gibi basamaklı kaya tünelinin varlığı, bölge yerleşim karakterlerindeki birliğin göstermesi bakımından önemlidir.

Bu yerleşim karakterini en iyi gösteren kaya mezarları ise Asarköy Kaya Mezarları üzerinde yer alan Ortaçağ Kalesi Asarkale'de görülmektedir. Burada erken döneme ait taş kesme izleri yanında basamaklı kaya tüneli de aşağıda Halys'e kadar inmekte-

⁵⁰⁴ Dökü, 2008:121.

⁵⁰⁵ Dökü, 2008:124.

⁵⁰⁶ Dökü, 2008:126.

⁵⁰⁷ Dökü, 2008:127.

⁵⁰⁸ Dökü, 2008:126.

⁵⁰⁹ Dökü, 2008:126.

dir⁵¹⁰. Dolayısıyla bölgede kaya mezarları ile yerleşim karakteri arasındaki benzerlik Phryg Vadisi'ndeki kaya mezarları ve kaya yerleşim karakterleri birbirinden ayırt edilemez.

Paphlagonia Bölgesi'nin özellikle iç kesimlerinde yukarıdaki örneklere bakarak yerleşim şeklinin ovaya hakim yüksek kayalıklar üzerindeki (Akrapol) alanlarda en üst noktada yönetici ailesinin bulunduğu ve çevresinde ana kaya üzerine muhtemelen ahşap malzeme ile oluşturulmuş mimariye sahip halkın konutlarının olduğu söylenebilir. Bu noktada da bölgedeki özellikle kıyılarda yer alan büyük yerleşimlerin kentleşme şeklinin iç kesimlerde olmadığını söylemek mümkündür.

Demir Çağ'da bölgenin ekonomisine dair bir yorum yapabilmek elimizdeki veriler ışığında zordur ve yukarıda bahsi geçen nedenlerden dolayı da bu döneme dair elimizde sikke bulunmamaktadır.

Hellenistik Çağ öncesinde bölgede kentleşmeye yönelik modeli görmememiz ve aynı zamanda Hellenistik Çağ'ın siyasi karışıklıkları ve süregelen yoğun savaşımlardan ötürü siyasi anlamda merkezi otoritenin oluşturulamayışı ile birlikte bölge'nin büyük bir kısmında sikke basamayacak bir ekonomik faaliyetin olmamasına neden olmuştur.

Kuşkusuz askerlere yapılan ödemeler gümüş sikkelerle yapılıyordu; fakat bronz sikkelerde bu amaçla kullanılmış olmalıdır. Savaş döneminde askere ödeme yapılması gerekiyordu ve bu durumda yoğun sikke darbına neden oluyordu⁵¹¹. “Savaş yürütmede paranın rolü ve önemi küçümsenmeyecek kadar büyüktü. Yapılan incelemeler bir ön yüz kalıbından 30-40.000 sikke basıldığını göstermektedir. Buna göre, eldeki 40 ön yüz kalıbının 30.000 ile çarpımı, 1.200.000 tetradrahmi etmektedir⁵¹². Benzer değerlendirme bronz sikkeler için yapıldığında, bronz sikkelerdeki kalıpların fazlalılığı bunları milyonlarla ifade edilen sayıda basıldığını gösterir⁵¹³.”

Sonuç olarak; çalışmada incelenen sikkelerin buluntu yerlerine dair bilgilerin ve arkeolojik verilerin eksikliği nedeniyle Bölgenin Hellenistik Çağ'daki kentleşme sürecine ilişkin net yorumlar yapabilmek güçtür.

⁵¹⁰ Dökü, 2008:127.

⁵¹¹ Callatay, 1997: 418.

⁵¹² Callatay, 1997: 415.

⁵¹³ Tekin, 1999: 14.

Klasik Çağlar'dan Hellenistik Çağ'a değin uzanan süreç dahilinde devam eden bölgedeki sikke sirkülasyonunun; Ksenophon'un "*Yunanlılar'ın bir kısmı pazardan satın aldıklarıyla, öbürleri Paphlagonia'dan yağmaladıklarıyla geçindiler*" ifadesinden hareketle ticari faaliyetlerde sikkelerin etkin olarak doğrudan kullanıldığı, Ağlı Tümülüsü'nde defnedilmiş asker üzerinde izlenen sikkenin⁵¹⁴ sunduğu ipucu ile ölü gömme ritüelleri ötesinde bronz sikkelerin ordusal faaliyetler için kullanılma ihtimalinin varolduğu, ayrıca Kral Mithradates sikkelerinin propaganda ve hakimiyet alanını belirtmek amacı ile kullanıldığı gerçeği Paphlagonia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem sikke dolaşımının asal etkenleri olarak yorumlanabilir.

⁵¹⁴ Nimet Bal, "Selmanlı Tümülüsü kurtarma kazısı" *KST*, XXII, 2013, s.344.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Appianus, *Rhomaika*, Çev. H. White, *Appian's Roma History*, I-IV, Cambridge, Mass.-London, 1912-1913.

Apollonius, Aphrodisiensis, Karika, frg. Kullanılan Metin: *Fragmenta*. Edt: K. Müller, FHG. Paris: Didot 1841-1870: 310,312. frg. 1,14.

Apollonius Rhodius, *Argonautica*, Çev. R. C. Seaton, London/New York, 1919.

Arriannus, *Periplus Ponti Euxini*, Çev. M. Arslan, *Ariannus'un Karadeniz Seyahati*, İstanbul, 2005.

Cicero, *Oratio Pro L. Flacco*, Çev. L. E. Lord, *The Speech in Defence of Lucius Flaccus*, Cambridge, Mass.-London, 1966.

Cicero, *Orationes Philippicae In M. Antonium*, Çev. W. C. Ker, *The Philippics of Cicero*, London, New York, 1926.

Cladius Ptolemaeus, *Geographika Hyphegegis*, E. L. Stevanson, New York, 1932.

Dio Cassius, *Rhomaika*, Çev. E. Carry, *Roman History*, I-IX, London, 1914-1927.

Diodoros, *Siculus*, *Bibliotheke Historike*, Çev. R.M. Geer, *Diodorus of Sicily*, London, New York, 1947.

Gaius Plinius Secundus, *Naturalis Historia*, Çev. Bostock, j. , - Riley, H,T. , London, 1855.

Herodotos, *Herodot tarihi*, Çev. M. Ökmen, 1966.

Homeros, *İlyada*, Çev. A. Erhat. ve A. Kadir, İstanbul, 2003.

Iustinius, Marcus Iuliaanus, M. Iuliani *Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*, Çev. J. C. Yardley and R. Develin, *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, Atlanta, GA 1994.

Ksenophon, *Yunan Tarihi Hellenika*. Çev. S. Sinanoğlu, 1999.

Ksenophon, *Anabasis*, Çev. T. Gökçöl, 1998.

Livius, *Ab Urbe Condiata: Librorum Periochae*, Çev. S. Şenbark, Titus Livius, *Roma Tarihi: Şehrin Kuruluşundan İtibaren*, İstanbul, 1992.

Lucianos, *Alexandros Pseudomantis Lucian*, Çev. A. M. Harmon, Loeb Classical Library, 1925.

Memnon, *Memnon*, Çev. C. Müller, *Memnon*, FGrHist. III 536, Paris, 1853.

Marcian (Marciani Heracleensis), *Menippi periplus maris interni (epitome Marciani)*, “Geographi Graeci Minores. I”, Edt. K. Müller, Paris, 1925.

Pausanias, *Periegesis tes Hellados*, Çev. W. H. Jones, *Pausanian Description of Greece*, I-V, London, New York, 1918-1935.

Plutarkhos, *Bioi Paralleloi*, Çev. B. Perrin, *Plutarch's Lives*, I-XI, London, New York, 1959.

Plutarkhos, *Moralia*, Çev. F. C. Babbit and W. C. Helmbold, *Plutarch's Moralia*, I-XIV, London, New York, 1928-1967.

Polybios, *Historia*, Çev. W. R. Paton, *The Histories*, I-VI, Cambridge, Mass.-London, 1922.

Pseudo Skylaks, *Periplous*. G. Shipley, 2002.

Pomponius Mela, *De Chorographia*, Çev. Berolini, G. P. , 1867.

Strabon, *Anadolu Coğrafyası*, Çev. A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat yayınları, 2000.

Suda, *Suidae Lexicon ex recognitione*, I. Bekkeri, Berolini, 1854.

Theophrastus, *Historia Plantarum*, Çev. A. Hort, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1999.

Modern Kaynaklar

Akurgal, E., (1997) *Anadolu Kültür Tarihi*. Tübitak yayınları, Ankara.

Aulock, S. H. V., (1957) *Syylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Pontos-Paphlagonien-Bithynien*, Berlin.

Aulock, S. H. V., (1967) *Syylloge Nummorum Graecorum Deutschlad: Nachtrage I, Pontos, Paphlagonien, Bithynien*, Berlin.

- Arslan, M., (2007) *Mithradates VI Eupator Roma'nın büyük düşmanı*, Odin yayıncılık, İstanbul.
- Babelon, M. E., (1898) *Inventaire sommaire de la collection Waddington*, Paris.
- Bal, N., (2013) "Selmanlı tümülüsü kurtarma kazısı" *KST*, XXII , (337-348).
- Belke, K., (1996) *Paphlagonien und Honorias*.
- Bickerman, E. J., (1980) *Chronology of the Ancient World*, London.
- Bostancı, E.R., (1952) Enver yaşar Bostancı, "Gökırmak vadisinde prehistuvar araştırmalar yeni paleolitik buluntular" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih coğrafya fakültesi*, (137).
- Callatay, F.,(2009) "The First Royal Coinages of Pontos: from Mithradates III to Mithradates V" *BSS* 9, (63-93).
- Callatay, F., (1997) *L' Histoire des Guerres Mithridatiques vue par les Monnaies*, Numismatica Lovaniensia 18, Louvain-la-Neuve.
- Düring, B.S., - Glatz., C., (2015) *Kinetic Landscapes, The Cide Archaeological Project: Surveying the Turkish Western Black sea Region*.
- Dökü, E., (2008) *Paphlagonia Kaya mezarları ve Kaya tapınakları*, Akdeniz üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktor Tezi, Antalya.
- Düring, B.S., - Glatz, Claudia (2009) "The cide Archaeological Project 2009" *Anatolian Archaeology*, S. 15, (15-16).
- Erciyas, D. B., (2001) *Studies in the Archaeology of Hellenistic Pontos: The settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and his Predecessors*, Basılmamış doktora tezi, University of Cincinnati.
- Finley, M., (1999) *The Ancient Economy*, University of California Press, Berkeley.
- Fleischer, R., (1996) "Hellenistic Iconography on Coins" *Aspect of Hellenistik Kingship*, Ed. P. Bilde et al., Aarhus,(29-40)
- Genç, E., (2005) *Yeni buluntular ışığında Kastamonu-Kınık kazıları sonuçları*, Akdeniz üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış Doktora tezi, Antalya.

- Ging, Mc., (1986) *The Foreign Policy of Mithradates VI Eupator King Of Pontus*, Leiden.
- Gökoğlu, A., (1955) *Paphlagonia Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*.
- Göktürk, M. T., - Cebesoy, S. S., (1993) ‘‘Kabadüz Definesi’’, *Anadolu Medeniyetler Müzesi Yıllığı*, Ankara, (54-82)
- Günaltay, Ş., (1987) *Yakın Şark IV, II. Bölüm, Romalılar Zamanında Kappadoki, Pont ve Artaksiad Kırallıkları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Head, B. V., (1977) *Historia Numorum: A Manual Of Greek Numismatics*, London.
- Henry, W., - Waddington, W., - Babelon E., (1925) *et th Reinach. Recueil general des monnaies grecques et romaines de l’Asie Mineure*, Paris.
- Henry, W., - Waddington, W., - vd., (1925) *Recueil general des monnaies grecques et romaines de l’Asie Mineure*, Paris.
- Ireland, S., (2000) *Greek, Roman and Byzantine Coins in the Museum at Amasya*, London: Royal Numismatic Society Special Publication.
- Imhoof-Blumer, F., (1912) *Die Kupferpagung des mithradatischen Reiches und andere Münzen des Pontos und Paphlagoniens*.
- Jhonson, Peri., (2010) *Landscapes of Achaemenid Paphlagonia*, art and Archaeology of the Mediterranean World Presented of the Facultis of the University of Pennsylvania, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pennsylvania.
- Karasalıhoğlu, M., (2014) ‘‘Antikçağ Kaynaklarında ve Sonraki Seyahatnamelerde Kastamonu Kıyıları’’, *Mediterranean Journal of Humanities*, IV/2. (151-165)
- Koçak, Ö., (2006) ‘‘Eski Çağ’da Orta Karadeniz Bölümü Madenciliği’’, *Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, Ege yayınları, (1-62).
- Macdonald, G., (1901) *Catalogue of Greek Coins in the Hunterian Collection*, University of Glasgow, vol. II, Glasgow.
- Maggie, D., (1950) *Roma Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ-II*, Princeton.
- Matthews, R., (1998) ‘‘Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı Province 1997’’ *AST XVI*, (245-254).

- Matthews, R.,(1999) ‘‘Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces 1998’’, *AST.XVII*, (175-180).
- Matthews, R.,(2000) ‘‘Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces 1999’’,*AST.XVIII*, (249-256).
- Matthews, R.,(2001) ‘‘Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces 2000’’,*AST. XIX*, (9-14).
- Marek, C., (1993) *Stadt, Ara und Territorium in Pontos-Bithynia und Nord-Galatia*, Tübingen.
- Meyer, E., (1925) *Die Grenzen der hellenistischen staaten in Kleinasien*, Zürich, Leipzig.
- Mitchell, S., (1993) *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor I-II: The Celts and the Impact of Roman Rule*, Oxford, New York.
- Morkholm, O., (1991) *Early Hellenistic Coinage from the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336-186 B.C.)*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Morkholm, O., (2000) ‘‘Erken Hellenistik ağ sikkeleri’’, Edt: Philip Grierson ve Ulla Westermark, ev: Oğuz Tekin, Homer kitapevi, İstanbul.
- Özsait, M., (1982) ‘‘Anadoluda Hellenistik Dönem’’ *Anadolu Uygarlıkları Anksiklopedisi II*, (279-324)
- Pick, B. and Regling, K., (1898) *Dien Antiken Münzen Nord- Griechenlands. Dacien und Moesien*, Vol. I part 1, Berlin.
- Price, M. C., (1968) ‘‘Mithradates VI Eupator Dionysus and the Coinages of the Black Sea’’, *NC 7/8*, 1968, s. 1,12.
- Ramsay, J.T., (1999) ‘‘Mithridates, the Banner of Ch’ih-Yu, and the Comet Coin’’. *HSPH99*, (197-253)
- Robinson, D.M.,(1906) ‘‘Ancient Sinope(Second Part)’’, *American Journal of Public Healty*, 27/3,246.
- Ruge, W., (1924) ‘‘Kytoros’’.*RE, XII (1)*,Stuttgart. (224)
- Ruge, W., - Bitter, K., (1949) ‘‘Paphlagonie’’,*R.E,Band XVIII*,Stuttgart. (2516-1537)

- Rostovtzeff, M., (1941) *The Social and Economic History of the Hellenistic World*, Oxford University Press.
- Reinach, T., (1910) ‘‘Notes sur une inscription de Delos en l’honneur de Laodice (Philadelphie) princesse de Pont.’’ *BCH34*, (429-432)
- Sear, D.R., (1979) *Greek Coins and their Values*, Vol-II, London
- Sear, D.R., (1994) *Greek Coins and their Values*, Vol-II, London.
- Sherwin White, A. N., (1984) *Roman Foreign Policy in the East, 168 B.C. to A.D.1.* , London.
- Smithy, W., (1870) *Dictionary of Greek and Roman Geography I: Abacaenum-Hytanis*, little and Brown, Boston.
- SNG Copenhagen. (1944) *Syylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Bosphorus-Bithynia*, Copenhagen.
- SNG Tübingen. (1985) *Syylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Münzsammlung der Universität Tübingen*, 3. Heft, *Akarmanien – Bithynien*, Berlin.
- SNG Swenden, (1995) *Syylloge Nummorum Graecorum, Sweeden*, 1/2 Sammlung Eric von Post, Stockholm.
- SNG BM Black Sea, (1993) *Syylloge Nummorum Graecorum, Vol. IX., The British Museum, Part 1, The Black Sea*, London.
- SNG Stancomb, (2000) *Syylloge Nummorum Graecorum*, Vol. XI., The William Stancomb Collection of Coins of the Black Sea Region, Oxford.
- Talbert, R.J.A., (2000) Richard John Alexander Talbert, *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, Princeton University Press, Princeton.
- Tekin, O., (1997) *Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tekin, O., (1999) *Sivas Definesi, VI Mithradates Dönemi Pontos ve Paphlagonia Kentlerinin Bronz sikkeleri*, Vehbi Koç Vakfı / Sadberk Hanım Müzesi İstanbul.
- Tekin, O., (2003) *Sadberk Hanım Müzesi Antik Sikkeler Kataloğu*, Vehbi Koç Vakfı / Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul.
- Tekin, O., (2012) *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim yayınları, İstanbul.

Tezgör, D.K., (1995) Dominique Kassab Tezgör, ‘‘Sinop’ta seramik ve amphora atölyelerinin incelenmesi’’, *AST 12/2*, (90-177).

Yavi, E., (1994) *Antik Çağdan Günümüze Karadeniz Ekonomisi*, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Ankara.

Zgusta, L., (1984) *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg.

Zograph, A. N., (1977) *Ancient Coinage, Part II: The Ancient Coins of the Northern Black Sea Littoral*, *BAR Supplementary Series 33 (II)*, London, 1977.

William, D., (2009) ‘‘The Coins of Pontus, Paphlagonia and Bithynia in the Collection of the Archaeological Museum in Florence’’ *The Numismatic Chronicle, Volume. 169*, The Royal Numismatic Society, London. (106-136).

Winter, F., (1894) ‘‘Mithradates VI Eupator’’, *JDAI 9*, s.245 vd.

Wroth, W., (1964) *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum: Pontus, Paphlagonia, Bithynia*, Bologna.

EKLER

EK 1. Katalog**KATALOG****BITHYNIA KRALLIĞI**

M.Ö. 183-149

Öy. : Genç Dionysos başı, sağa dönük, sarmaşık çelenkli.

Ay. : Kentauros Khiron, sağa, lir tutuyor, hayvan derisinden khlamys giymiş;

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΡΟΥΣΙΟΥ

Ref. :SNG, Tübingen, Akarnanien: 2163, 2169; SNG v. Aulock, Pontos: 255, 256; SNG Copenhagen, Bosporos: 635, 641.

—N†

1. AR 5.95g., 20 mm., Env. No: 1177, Ay.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΡΟΥΣΙΟΥ

2. AR 5.75 g., 20 mm., Env. No: 1306, Ay.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΡΟΥΣΙΟΥ

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

—ME

3. AE 5.75 g., 20 mm., Env. No: 1900, Ay.:ΒΑΣΙ[ΛΕΩΣ] ΠΡΟΥ[ΣΙΟΥ]

4. AE 4.60 g., 20 mm., Env. No: 30409, Ay.:ΒΑΣΙΛΕ[ΩΣ] [Π]ΠΡΟΥΣΙΟΥ

5. AE 3.70 g., 18 mm., Env. No: 30448, Ay.:ΒΑ[ΣΙΛΕΩΣ] ΠΡΟΥΣΙ[ΟΥ]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram okunmuyor

6. AE 5.45 g., 19 mm., Env. No: 52, Ay.: ΒΑΣΙ[ΛΕΩΣ] ΠΡΟΥΣΙΟ[Υ]

7. AE 3.90 g., 21 mm., Env. No: 30395, Ay.: [ΒΑ]ΣΙΛΕ[ΩΣ] [ΠΡΟΥΣΙΟΥ]

M.Ö. 183-149

Öy. : II. Prusias'ın sakalsız başı, kanatlı diademli.

Ay. : Herakles, ayakta, sola, sağ elinde sopası, sol elinde arslan postu; ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΙΡΟΥΣΙΟΥ

Ref. : SNG, Tübingen, Akarnanien: 2159, 2162; SNG v. Aulock, Pontos: 257, 258; SNG Copenhagen, Bosporos: 631, 634.

8. AR 3.75 g., 16 mm., Env. No. 1175

PAPHLAGONIA BÖLGESİ

AMASTRIS

M.Ö. 100-85

Öy. : Ares başı, miğferli, sağa dönük.

Ay. : Kayışlı kın içinde kılıç; ΑΜΑΣ–ΤΡΕΩΣ

Ref. : SNG BM Black Sea: 1311.

9. AE 6.35 g., 22 mm., Env. No. 1067, Ay.: [ΑΜΑ]Σ–ΤΡΕ[ΩΣ]

M.Ö. 85-65

Öy. : Athena Parthenos'un başı, Attika miğferli, sağa dönük. Miğferinde pegasos süsü.

Ay. : Perseus ayakta duruyor, cepheden; sağ elinde harpa, sol elinde Medusa'nın başı. Yerde önünde, Medusa'nın başı kesik cansız vücudu uzanıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; ΑΜΑΣ–ΤΡΕΩΣ

Ref. : Imhoof-Blumer, 1912: 38; SNG Copenhagen: 245; SNG v. Aulock: 155, 156; SNG BM Black Sea: 1312, 1314; Kabadüz, 1993: 175; Tekin, 1999: 624-627.

Σ - ΑΕ

10. AE 19.40 g., 28 mm., Env. No: 43, Ay.: ΑΜΑΣ-ΤΡΕΩΣ

11. AE 18.35 g., 30 mm., Env. No: 1888, Ay.: [Α]ΜΑΣ-ΤΡΕ[ΩΣ]

12. AE 18.55g., 32mm., Env. No: 30591, Ay.: [Α]ΜΑΣΤ-ΡΕΩ[Σ]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

Σ -

13. AE 18.40 g., 29 mm., Env. No: 44, Ay.: [Α]Μ[ΑΣ]-ΤΡΕ[ΩΣ]

14. AE 19,20 g., 32 mm., Env. No: 30256, Ay.: [Α]ΜΑΣΤ-ΡΕΩ[Σ]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram belirsiz.

15. AE 19.30 g., 31 mm., Env. No: 30596, Ay.: [Α]ΜΑΣ]-ΤΡΕ[ΩΣ]

M.Ö. 85-65

Öy. : Aigis, ortasında Medusa başı.

Ay. : Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmiye dalını taşıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; ΑΜΑΣ-ΤΡΕΩΣ

Ref. Waddington: 144; Hunter: 233, 2-3; Imhoof-Blumer, 1912: 45; SNG Copenhagen: 246; SNG v. Aulock: 157; SNG Tübingen: 2078; Kabadüz, 1993: 169-173; Tekin, 1999: 628-681.

Δκ -

16. AE, 7.10 g., 21 mm., Env. No: 511, Ay.: [Α]ΜΑΣ-ΤΡΕ[ΩΣ]

17. AE, 7.60 g., 24 mm., Env. No: 1720, Ay.: [Α]ΜΑΣ-ΤΡΕ[ΩΣ]

18. AE, 8.00 g., 22 mm., Env. No: 1721, Ay.: AMAΣ-T[PEΩΣ]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

— AVE

19. AE 6.75 g., 20 mm., Env. No: 1988, Ay.: [A]MAΣ-TPE[ΩΣ]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram belirsiz.

20. AE 7.35 g., 22 mm., Env. No: 40, Ay.: AMAΣ-TPEΩ[Σ]

21. AE 7.60 g., 22 mm., Env. No: 1132, Ay.: [AMAΣ]-TPEΩ[Σ]

22. AE 7.90 g., 23 mm., Env. No: 1711, Ay.: [A]M[AΣ]-TPEΩ[Σ]

23. AE 7.70 g., 20 mm., Env. No: 1724, Ay.: AMA[Σ]-TPE[ΩΣ]

24. AE 7.10 g., 23 mm., Env. No: 1732, Ay.: [A]MAΣ-TPE[ΩΣ]

25. AE 7.35 g., 22 mm., Env. No: 1760, Ay.: [A]MAΣ-TPE[ΩΣ]

26. AE 6.40 g., 21 mm., Env. No: 30336, Ay.: AMAΣ-TPEΩ[Σ]

27. AE 5.90 g., 20 mm., Env. No: 30428, Ay.: [A]MAΣ-TPE[ΩΣ]

28. AE 4.60 g., 21 mm., Env. No: 30524, Ay.: [AMAΣ]-TPE[ΩΣ]

29. AE 5.70 g., 21 mm., Env. No: 30578, Ay.: AMAΣ-TPE[ΩΣ]

30. AE 7.15 g., 24 mm., Env. No: 31078, Ay.: A[MAΣ]-TPEΩΣ

M.Ö. 85-65

Öy. : Zeus başı, sağa dönük.

Ay. : Şimşek demeti üstünde kartal, sola; baş geriye dönük, Sol boşlukta monogramlar;

AMAΣTPE

Ref. SNG BM Black Sea: 1319-1320.

—

31. AE 5.80 g., 20 mm., Env. No: 1065, Ay.: AMAΣTP[E]
 32. AE 6.65 g., 20 mm., Env. No: 1066, Ay.: AMAΣTP[E]
 33. AE 6.45 g., 24 mm., Env. No: 1067, Ay.: AMAΣTPE
 34. AE 6.45 g., 24 mm., Env. No: 1073, Ay.: [AM]AΣTPE
 35. AE 6.70 g., 22 mm., Env. No: 30329, Ay.:AMAΣTPE
 36. AE 7.65 g., 22 mm., Env. No. 31085, Ay.: AMAΣTP[E]
 Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

37. AE 7.85., 20 mm., Env. No: 1074, Ay.: [A]MA[Σ]T[PE]
 38. AE 6.95., 23 mm., Env. No: 1309, Ay.: AMAΣTP[E]
 Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram okunmuyor.
 39. AE 6.75 g., 19 mm., Env. No: 41, Ay.: [A]MAΣT[P]E
 40. AE 5.35 g., 21 mm., Env. No: 304646, Ay.: AM[AΣ]T[P]E

SINOPE

M.Ö. 330-300

Öy. : Nymphe başı, sağa dönük, önünde aplustre.

Ay. : Yunus üstünde deniz kartalı; Altta: ΣINΩ Üstte: ΘEOT

Ref. : SNG BM Black sea; 1469.

41. AR 5.90 g., 19 mm., Env. No: 1041.Ay.: Altta: ΣINΩ Üstte: ΘEOT

M.Ö. 3. yy

Öy. : Nymphe başı, sola dönük.

Ay. : Kanatları açık kartal, sola dönük; ΣI-NΩ

Ref. : SNG BM Black sea: 1492-1497.

42. AR 2.90 gr., 14 mm., Env. No: 1591, Ay.:ΣΙ-ΝΩ

M.Ö. 125-100

Öy. : Kanatlı genç erkek başı, sağa dönük.

Ay. : İki pileus arasında Cornucopiae, üstünde yıldız; ΣΙΝΩ-ΠΗΣ

Ref. : SNG v. Aulock: 230-1; SNG BM Black sea: 1526-27.

43. AE 3.55 g., 17 mm., Env. No: 25, Ay.:ΣΙΝ[Ω]-[ΠΗΣ]

44. AE 3.50 g., 17 mm., Env. No: 45, Ay.:ΣΙΝΩ-ΠΗΣ

M.Ö. 85-65

Öy. : Athena Parthenos'un başı, Attika miğferli, sağa dönük, Miğferinde pegasos süsü.

Ay. : Perseus ayakta duruyor, cepheden; sağ elinde harpa, sol elinde Medusa'nın başı.

Yerde, önünde, Medusa'nın başı kesik cansız vücudu uzanıyor. Sol boşlukta monogram;

ΣΙΝΩ-ΠΗΣ

Ref. : Imhoof-Blumer, 1912: 39; SNG Copenhagen: 305; SNG v.Aulock: 228; SNG v.

Aulock, Nachtrage: 6864; SNG Tübingen: 2095; Kabadüz, 1993: 185-186; SNG BM

Black Sea: 1531-1535.

ME -

45. AE 18.30 g., 30 mm., Env. No: 1070; Lejand: ΣΙΝΩ-ΠΗ[Σ]

M.Ö. 85-65

Öy. : Aigis, ortasında Medusa başı.

Ay. : Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmiye dalını taşıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; ΣΙΝΩ-ΠΗΣ veya ΣΙΝ-ΩΠΗΣ

Ref. : Waddington: 195; Imhoof-Blumer, 1912: 46; SNG Copenhagen: 308-309; SNG v. Aulock, Nachtrage: 6867; Kabadüz, 1993: 176-181; SNG BM Black Sea: 1536-1540.

- EM

46. AE 8.15 g., 21 mm., Env. No: 1136, Ay.: [Σ]ΙΝ-ΩΠΗ[Σ]

47. AE 5.90 g., 20 mm., Env. No: 30379, Ay.: [ΣΙΝ-ΩΠ[ΗΣ]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

- ME

48. AE 7.90 g., 21 mm., Env. No: 1717, Ay.: [Σ]ΙΝ-ΩΠ[ΗΣ]

49. AE 7.05 g., 20 mm., Env. No: 1763, Ay.: ΣΙΝ-ΩΠ[ΗΣ]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram belirsiz.

50. AE 8.75 g., 22 mm., Env. No: 7, Ay.: ΣΙΝΩ-Π[ΗΣ]

51. AE 7.35 g., 21 mm., Env. No: 48, Ay.: ΣΙΝ-Ω[ΠΗΣ]

52. AE 8.10 g., 21 mm., Env. No: 1725, Ay.: ΣΙΝ-ΩΠΗ[Σ]

53. AE 8.00 g., 22 mm., Env. No: 1730, Ay.: [Σ]ΙΝ-[ΩΠΗΣ]

54. AE 6.00 g., 21 mm., Env. No: 1755, Ay.: ΣΙΝ-Ω[ΠΗΣ]

55. AE 7.15 g., 22 mm., Env. No: 1765, Ay.: Σ[ΙΝ]-ΩΠΗΣ

56. AE 6.75 g., 22 mm., Env. No: 1768, Ay.: Σ[ΙΝ]-ΩΠΗ[Σ]

57. AE 7.05 g., 20 mm., Env. No: 30292, Ay.: [ΣΙΝΩ]-ΠΗΣ

58. AE 6.85 g., 20 mm., Env. No: 30363, Ay.: ΣΙΝΩ-ΠΙ[ΗΣ]

59. AE 5.90 g., 21 mm., Env. No: 30398, Ay.: [ΣΙΝ]-ΩΠΗ[Σ]

60. AE 4.60 g., 20 mm., Env. No: 30527, Ay.: [Σ]ΙΝ-ΩΠ[ΗΣ]

M.Ö. 85-65

Öy. : Zeus başı, sağa dönük.

Ay.: Şimşek demeti üstünde kartal, sola; baş geriye dönük, Sol boşlukta monogramlar;
ΣΙΝΩΠΗΣ

Ref. : SNG Copenhag: 302; SNG v. Aulock: 229; SNG BM Black sea: 1526-27.

61. AE 7.60 g., 17 mm., Env. No: 42, Ay.: ΣΙΝΩ[ΠΗΣ]

62. AE 6.90 g., 21 mm., Env. No: 47, Ay.: ΣΙΝΩΠΗ[Σ]

63. AE 6.95 g., 19 mm., Env. No: 30293, Ay.: ΣΙΝΩΠΗ[Σ]

64. AE 7.20 g., 17 mm., Env. No: 30296, Ay.: [ΣΙΝ]ΩΠΗ[Σ]

65. AE 6.75 g., 19 mm., Env. No: 30300, Ay.: [ΣΙΝ]ΩΠΗ[Σ]

66. AE 5.20 g., 21 mm., Env. No: 30301, Ay.: ΣΙΝΩΠΗ[Σ]

67. AE 6.70 g., 20 mm., Env. No: 30304, Ay.: ΣΙΝΩΠ[ΗΣ]

68. AE 6.95 g., 19 mm., Env. No: 30307, Ay.: ΣΙΝΩΠ[ΗΣ]

69. AE 6.25 g., 20 mm., Env. No: 30368, Ay.: ΣΙΝΩΠ[ΗΣ]

70. AE 8.00 g., 18 mm., Env. No: 30374, Ay.: [Σ]ΙΝΩΠ[ΗΣ]

71. AE 5.10 g., 19 mm., Env. No: 30389, Ay.: ΣΙΝΩΠΗ[Σ]

72. AE 6.40 g., 19 mm., Env. No: 30445, Ay.: [Σ]ΙΝΩΠΗ[Σ]

73. AE 5.70 g., 18 mm., Env. No: 30457, Ay.: [ΣΙ]ΝΩΠΗΣ

74. AE 7.20 g., 21 mm., Env. No: 30535, Ay.: ΣΙΝΩΠΗΣ
75. AE 7.60 g., 20 mm., Env. No: 31088, Ay.: [Σ]ΙΝΩΠΗ[Σ]
- Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram belirsiz.
76. AE 8.55 g., 19 mm., Env. No: 46, Ay.: ΣΙΝΩΠΗΣ
77. AE 7.45 g., 19 mm., Env. No: 1989, Ay.: ΣΙΝΩΠΗ[Σ]
78. AE 8.00 g., 19 mm., Env. No: 30248, Ay.: [ΣΙΝ]ΩΠΗΣ
79. AE 6.35 g., 19 mm., Env. No: 30297, Ay.: [Σ]ΙΝΩΠ[ΗΣ]
80. AE 6.35 g., 20 mm., Env. No: 30298, Ay.: ΣΙΝΩΠ[ΗΣ]
81. AE 5.85 g., 17 mm., Env. No: 30302, Ay.: ΣΙΝΩΠ[ΗΣ]
82. AE 5.80 g., 19 mm., Env. No: 30303, Ay.: [ΣΙ]ΝΩΠΗΣ
83. AE 4.10 g., 19 mm., Env. No: 30305, Ay.: [ΣΙΝ]ΩΠΗ[Σ]
84. AE 6.95 g., 20 mm., Env. No: 30306, Ay.: ΣΙΝΩΠΗ[Σ]
85. AE 5.50 g., 23 mm., Env. No: 30308, Ay.: [ΣΙΝ]ΩΠΗΣ
86. AE 6.65 g., 19 mm., Env. No: 30367, Ay.: ΣΙΝΩΠΗ[Σ]
87. AE 8.35 g., 19 mm., Env. No: 31081, Ay.: ΣΙΝΩΠΗ[Σ]
88. AE 8.05 g., 20 mm., Env. No: 31087, Ay.: [ΣΙΝ]ΩΠΗ[Σ]

PONTOS BÖLGESİ

AMISOS

M.Ö. 125-100

Öy. : Kanatlı genç erkek başı, sağa dönük.

Ay.: İki pileus arasında Cornucopaie, üstünde yıldız; AMI-ΣΟΥ

Ref. SNG Copenhagen: 161-2, SNG v. Aulock: 69-70; SNG v. Aulock, Nachtrage:

6720-1, SNG BM Black Sea: 1129-33; SNG William Stancomb: 668; Ireland, 2000: 17

Res. 314-329.

89. AE 2.35 g., 16 mm., Env. No: 30478, Ay.: [AMI]-ΣOY

M.Ö. 100-85

Öy. : Ares başı, miğferli, sağa dönük.

Ay. : Kayışlı kın içinde kılıç; AMI-ΣOY

Ref. : SNG BM Black sea: 1147-19; Kabadüz, 1993: 61-116; SNG v. Aulock: 64. SNG BM Black Sea: 1147-1164: Callatay, 1997: 248. Lev. XLVIII. Y, Z; SNG William Stancomb: 667-666, 678-682.

90. AE 7.00 g., 17 mm., Env. No: 19, Ay.: AMI-ΣO[Y]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

Kat. No.

91. AE 7.85 g., 22 mm., Env. No: 1063, Ay.:AMI-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram belirsiz.

92. AE 6.65 g., 19 mm., Env: No: 15, Ay.: AMI]-Σ[OY]

93. AE 6.15 g., 19 mm., Env. No: 16, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]

94. AE 7.60 g., 19 mm., Env. No: 18, Ay.: AMI-ΣO[Y]

95. AE 7.80 g., 19 mm., Env. No: 20, Ay.: AMI-ΣO[Y]

96. AE 5.95 g., 16 mm., Env. No: 21, Ay.: AMI-Σ[OY]

97. AE 7.85 g., 18 mm., Env. No: 22, Ay.: AMI-ΣOY

98. AE 6.25 g., 18 mm., Env. No: 1202, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]

99. AE 7.50 g., 18 mm., Env. No: 1817, Ay.: [A]MI-[ΣOY]

100. AE 7.25 g., 20 mm., Env. No: 1973, Ay.: AMI-ΣO[Y]
 101. AE 8.15 g., 19 mm., Env. No: 1973, Ay.: [AMI]-ΣOY
 102. AE 7.35 g., 20 mm., Env. No: 1975, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 103. AE 5.50 g., 18 mm., Env. No: 1981, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 104. AE 7.85 g., 19 mm., Env. No: 2008, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 105. AE 8.85 g., 20 mm., Env. No: 2011, Ay.: [AM]I-Σ[OY]
 106. AE 7.70 g., 21 mm., Env. No: 30246, Ay.: [A]MI-Σ[OY]
 107. AE 7.00 g., 19 mm., Env. No: 30247, Ay.: [A]MI-Σ[OY]
 108. AE 7.00 g., 20 mm., Env. No: 30285, Ay.: [A]MI-ΣOY
 109. AE 7.15 g., 19 mm., Env. No: 30316, Ay.: AMI-ΣO[Y]
 110. AE 7.20 g., 21 mm., Env. No: 30335, Ay.: [A]MI-[ΣO]Y
 111. AE 5.25 g., 18 mm., Env. No: 30338, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 112. AE 5.75 g., 17 mm., Env. No: 30513, Ay.: [AM]I-ΣO[Y]
 Öy. ve Ay. Üstteki ile aynı, Ay. Yıldız ve Hilal; AMI-ΣO[Y]

Ref. : SNG Copenhagen: 152; SNG Tübingen: 2058; Kabadüz, 1993: 96; SNG BM Black Sea: 1156-157.

113. AE 8.95 g., 18 mm., Env. No: 1982, Ay.: AMI-Σ[OY]

Öy. ve Ay. Üstteki ile aynı fakat monogram farklı.

114. AE 6.65 g., 21 mm., Env. No: 1978, Ay.: [A]MI-Σ[OY]

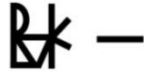
Öy. ve Ay. Üstteki ile aynı, Ay. Yıldız ve Hilal, IB, Lejand: AMI-ΣOY

Ref. : SNG BM Black Sea, 1159; Kabadüz, 1993: 72.

115. AE 6.90 g., 20 mm., Env. No: 30417, Ay.: AMI-ΣΟΥ

Öy. ve Ay. Üstteki ile aynı fakat monogram farklı.

116. AE 8.00 g., 20 mm., Env. No: 1980, Ay.: AMI-ΣΟΥ

117. AE 7.45 g., 19 mm., Env. No: 2009, Ay.: [A]MI-ΣΟΥ

Öy. ve Ay. Üstteki ile aynı fakat monogram farklı.

118. AE 9.60 g., 20 mm., Env. No: 1977, Ay.: AMI-ΣΟΥ

119. AE 6.10 g., 18 mm., Env. No: 30425, Ay.: AMI-ΣΟΥ

Öy. ve Ay. Üstteki ile aynı fakat monogram okunmuyor.

120. AE 7.30 g., 20 mm., Env. No: 30361, Ay.: AMI-ΣΟΥ

M.Ö. 85-65

Öy. : Athena Parthenos'un başı, Attika miğferli, sağa dönük. Miğferinde pegasos süsü.

Ay. : Perseus ayakta duruyor, cepheden; sağ elinde harpa, sol elinde Medusa'nın başı.

Yerde önünde, Medusa'nın başı kesik cansız vücudu uzanıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; AMI-ΣΟΥ

Ref. Imhoof-Blumer, 1912: 35; SNG v. Aulock: 63; SNG v. Aulock, Nachtrage: 6722; SNG Tübingen: 2049; Kabadüz, 1993: 127-15; SNG BM Black Sea: 1166-1176; Tekin, 1999: Lev. I-VI 1-33; Ireland, 2000: 19,20, Res. 528-582; Tekin, 1999: 33-35, Lev. I-VI 1-33.

AE –

121. AE29.00 g., 14.30 mm., Env. No: 30342, Ay.: [A]MI-ΣOY

122. AE 28.00 g., 15.25 mm., Env. No: 30360, Ay.: [AMI]-ΣOY

123. AE 29.00 g., 18.70 mm., Env. No: 31094, Ay.: AMI-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

ME –

124. AE 18.00 g., 30.00 mm., Env. No: 35, Ay.: AM[I]-ΣOY

125. AE 15.35 g., 30.00 mm., Env. No: 36, Ay.: AMI-ΣO[Y]

126. AE 17.75 g., 31.00 mm., Env. No: 30953, Ay.: AMI-[ΣOY]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

AE – A

127. AE 19.70 g., 26 mm., Env. No: 1071, Ay.: [A]MI-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram belirsiz.

ME – E

128. AE 19.55 g., 30 mm., Env. No: 481, Ay.: AMI-ΣOY

M.Ö. 85-65

Öy. : Aigis, ortasında Medusa başı.

Ay. : Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmiye dalını taşıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; AMI-ΣOY

Ref. : Imhoof-Blumer, 1912: 40; SNG Copenhagen: 167-172; SNG v. Aulock: 65; SNG v. Aulock, Nachtrage: 6725-6727; SNG Tübingen: 2059-2063; Kabadüz, 1913: 1-60; SNG BM Black Sea: 1177-1191; SNG Swenden: 122-124; Tekin, 1999: Lev. VI-LII 34-573.

⌘ - AÆ

129. AE 8.00 g., 22 mm., Env. No: 3, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 130. AE 6.85 g., 21 mm., Env. No: 1068, Ay.: [A]MI-ΣOY
 131. AE 7.25 g., 22 mm., Env. No: 1133, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 132. AE 7.05 g., 22 mm., Env. No: 1718, Ay.: [AMI]-ΣOY
 133. AE 6.50 g., 21 mm., Env. No: 30262, Ay.: [A]MI-[ΣO]Y

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

⌘ -

134. AE 6.80 g., 21 mm., Env. No: 1728, Ay.: AMI-[ΣOY]
 135. AE 7.45 g., 21 mm., Env. No: 1729, Ay.: AMI-[ΣOY]
 136. AE 7.90 g., 23 mm., Env. No: 1761, Ay.: AMI-ΣOY
 137. AE 7.05 g., 21 mm., Env. No: 30257, Ay.: AMI-[ΣOY]
 138. AE 5.95 g., 20 mm., Env. No: 30271, Ay.: AMI-[Σ]OY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

- AÆ

139. AE 4.90 g., 18 mm., Env. No: 13, Ay.: [AMI]-ΣO[Y]
 140. AE 6.40 g., 21 mm., Env. No: 49, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 141. AE 6.75 g., 21 mm., Env. No: 1714, Ay.: [AMI]-ΣOY
 142. AE 7.50 g., 23 mm., Env. No: 1726, Ay.: [AM]I-ΣOY
 143. AE 7.55 g., 22 mm., Env. No: 1736, Ay.: [AM]I-ΣOY
 144. AE 7.30 g., 23 mm., Env. No: 1740, Ay.: [AM]I-ΣO[Y]
 145. AE 7.20 g., 21 mm., Env. No: 1741, Ay.: AMI-ΣO[Y]
 146. AE 8.40 g., 20 mm., Env. No: 1742, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 147. AE 7.20 g., 20 mm., Env. No: 1746, Ay.: [A]MI-[Σ]O[Y]

148. AE 6.30 g., 21 mm., Env. No: 1764, Ay.: [AM]I-ΣO[Y]
 149. AE 5.85 g., 21 mm., Env. No: 30259, Ay.: [AMI]-ΣOY
 150. AE 6.30 g., 20 mm., Env. No: 30263, Ay.: [A]MI-[Σ]O[Y]
 151. AE 4.70 g., 19 mm., Env. No: 30265, Ay.: [AMI]-ΣOY
 152. AE 6.45 g., 22 mm., Env. No: 30339, Ay.: [AM]I-ΣO[Y]
 153. AE 7.05 g., 20 mm., Env. No: 30382, Ay.: [A]MI-ΣOY
 154. AE 4.50 g., 19 mm., Env. No: 30450, Ay.: [AMI]-ΣOY
 155. AE 5.05 g., 20 mm., Env. No: 30473, Ay.: [A]M[I]-ΣO[Y]
 156. AE 5.70 g., 21 mm., Env. No: 30515, Ay.: [AMI]-ΣOY
 157. AE 7.15 g., 22 mm., Env. No: 31080, Ay.: [AMI]-ΣO[Y]
 Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

$\text{A}\overline{\text{E}} -$

158. AE 7.65 g., 23 mm., Env. No: 1716, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
 159. AE 7.25 g., 23 mm., Env. No: 1747, Ay.: AMI-Σ[OY]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

$\text{A}\overline{\text{E}} - \overline{\Sigma}$

160. AE 7.15 g., 20 mm., Env. No: 1712, Ay.: [A]MI-Σ[OY]
 161. AE 8.00 g., 20 mm., Env. No: 1748, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 162. AE 6.25 g., 21 mm., Env. No: 30399, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]
 163. AE 5.10 g., 21 mm., Env. No: 30559, Ay.: AMI-ΣO[Y]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

$-\overline{\Sigma}$

164. AE 7.80 g., 23 mm., Env. No: 1734, Ay.: [A]MI-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

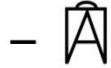
$\overline{\Sigma} - \text{A}\overline{\text{E}}$

165. AE 7.45 g., 22 mm., Env. No: 1134, Ay.: AMI-ΣO[Y]

166. AE 7.20 g., 22 mm., Env. No: 1751, Ay.: AMI-Σ[OY]

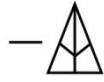
167. AE 6.95 g., 21 mm., Env. No: 1754, Ay.: AMI-ΣO[Y]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

168. AE 8.40 g., 18 mm., Env. No: 1901, Ay.: AMI-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

169. AE 8.50 g., 21 mm., Env. No: 10, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]

170. AE 7.65 g., 22 mm., Env. No: 1738, Ay.: [A]MI-Σ[OY]

171. AE 8.60 g., 20 mm., Env. No: 1749, Ay.: [A]MI-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

Kat. No.

172. AE 6.65 g., 19 mm., Env. No: 30, Ay.: AMI-[ΣOY]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

173. AE 7.90 g., 24 mm., Env. No: 9, Ay.: [AMI]-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

174. AE 8.70 g., 19 mm., Env. No: 491, Ay.: [A]MI-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

ΛΕ - Λ

175. AE 7.90 g., 21 mm., Env. No: 1719, Ay.: AMI-Σ[OY]

176. AE 5.45 g., 24 mm., Env. No: 1723, Ay.: AMI-ΣO[Y]

177. AE 7.20 g., 20 mm., Env. No: 1733, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]

178. AE 6.65 g., 21 mm., Env. No: 1750, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

- Λ

179. AE 7.45 g., 21 mm., Env. No: 51, Ay.: [A]MI-ΣOY

180. AE 6.45 g., 20 mm., Env. No: 1766, Ay.: [AMI]-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

- Λ

181. AE 7.65 g., 22 mm., Env. No: 1739, Ay.: [A]MI-Σ[OY]

182. AE 7.60 g., 21 mm., Env. No: 1753, Ay.: [AM]I-ΣO[Y]

183. AE 6.10 g., 21 mm., Env. No: 30266, Ay.: [AMI]-ΣO[Y]

184. AE 5.75 g., 20 mm., Env. No: 30510, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]

185. AE 4.15 g., 20 mm., Env. No: 30545, Ay.: [A]MI-[ΣOY]

186. AE 5.30 g., 21 mm., Env. No: 30571, Ay.: [A]MI-[ΣOY]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

ΛΕ - :

187. AE 6.90 g., 21 mm., Env. No: 1816, Ay.: [A]MI-[ΣOY]

188. AE 6.75 g., 21 mm., Env. No: 30366, Ay.: [A]MI-[ΣOY]

189. AE 5.60 g., 20 mm., Env. No: 30406, Ay.: AMI-Σ[OY]

190. AE 6.25 g., 20 mm., Env. No: 30506, Ay.: [A]MI-[ΣOY]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

- ΛΕ

191. AE 5.15 g., 20 mm., Env. No: 30430, Ay.: [AMI]-ΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

ΛΕ - Ξ

192. AE 6.30 g., 20 mm., Env. No: 14 Ay.: [A]MI-ΣO[Y]

193. AE 7.25 g., 21 mm., Env. No: 5, Ay.: [A]MI-ΣOY

194. AE 7.40 g., 21 mm., Env. No: 6, Ay.: [A]MI-Σ[OY]

195. AE 7.80 g., 23 mm., Env. No: 1757, Ay.: [A]MI-ΣOY

196. AE 6.30 g., 20 mm., Env. No: 30394, Ay.: [A]MI-ΣO[Y]

197. AE 6.75 g., 20 mm., Env. No: 31091, Ay.: [AMI]-ΣO[Y]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

- Ξ

198. AE 7.00 g., 20 mm., Env. No: 1987, Ay.: AMI- ΣO[Y]

199. AE 5.85 g., 20 mm., Env. No: 30412, Ay.: [A]MI-[ΣOY]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

AE - AVE

200. AE 6.40 g., 24 mm., Env. No: 1743, Ay.: AMI-[ΣOY]

201. AE 7.50 g., 21 mm., Env. No: 1139, Ay.: [AMI]- ΣO[Y]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram belirsiz.

202. AE 6.35 g., 22 mm., Env. No: 8, Ay.: AMI- ΣOY

203. AE 7.35 g., 21 mm., Env. No: 11, Ay.: [A]MI-[ΣOY]

204. AE 6.80 g., 20 mm., Env. No: 12, Ay.: AMI- Σ[OY]
205. AE 7.55 g., 20 mm., Env. No: 50, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
206. AE 8.00 g., 20 mm., Env. No: 1135, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
207. AE 9.15 g., 21 mm., Env. No: 1702, Ay.: AMI-[ΣOY]
208. AE 7.45 g., 21 mm., Env. No: 1703, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
209. AE 9.05 g., 20 mm., Env. No: 1707, Ay.: [AMI]- ΣOY
210. AE 7.50 g., 20 mm., Env. No: 1708, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
211. AE 6.50 g., 23 mm., Env. No: 1709, Ay.: [A]MI- Σ[OY]
212. AE 6.85 g., 21 mm., Env. No: 1710, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
213. AE 6.60 g., 20mm., Env. No: 1713, Ay.: [AMI]- ΣO[Y]
214. AE 6.40 g., 21 mm., Env. No: 1715, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
215. AE 7.25 g., 22 mm., Env. No: 1722, Ay.: [A]MI- Σ[OY]
216. AE 7.20 g., 21 mm., Env. No: 1727, Ay.: [AMI]- ΣOY
217. AE 6.25 g., 20 mm., Env. No: 1731, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
218. AE 8.05 g., 21 mm., Env. No: 1744, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
219. AE 6.65 g., 22 mm., Env. No: 1756, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
220. AE 7.55 g., 23 mm., Env. No: 1758, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
221. AE 7.45 g., 23 mm., Env. No: 1759, Ay.: [A]MI- Σ[OY]
222. AE 7.10 g., 22 mm., Env. No: 1767, Ay.: [AMI]- ΣO[Y]
223. AE 7.70 g., 22 mm., Env. No: 1902, Ay.: [AMI]- ΣOY
224. AE 7.15 g., 23 mm., Env. No: 2012, Ay.: [AM]I- ΣO[Y]
225. AE 6.45 g., 21 mm., Env. No: 30249, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
226. AE 5.85 g., 21 mm., Env. No: 30250, Ay.: [A]MI-[Σ]O[Y]
227. AE 5.95 g., 20 mm., Env. No: 30261, Ay.: [AMI]- ΣO[Y]
228. AE 4.95 g., 20 mm., Env. No: 30264, Ay.: [AMI]- ΣOY

229. AE 6.65 g., 19 mm., Env. No: 30267, Ay.: [A]MI- Σ[OY]
230. AE 5.60 g., 19 mm., Env. No: 30268, Ay.: [A]MI-[Σ]O[Y]
231. AE 6.75 g., 21 mm., Env. No: 30269, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
232. AE 6.35 g., 21 mm., Env. No: 30272, Ay.: [A]-MI]- ΣO[Y]
233. AE 6.85 g., 21 mm., Env. No: 30273, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
234. AE 7.00 g., 20 mm., Env. No: 30332, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
235. AE 6.25 g., 20 mm., Env. No: 30341, Ay.: AMI-[ΣOY]
236. AE 6.35 g., 21 mm., Env. No: 30343, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
237. AE 5.90 g., 20 mm., Env. No: 30347, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
238. AE 8.80 g., 19 mm., Env. No: 30348, Ay.: AMI-[ΣOY]
239. AE 5.20 g., 22 mm., Env. No: 30349, Ay.: [A]MI-[Σ]O[Y]
240. AE 5.25 g., 23 mm., Env. No: 30353, Ay.: AMI- ΣOY
241. AE 7.80 g., 21 mm., Env. No: 30355, Ay.: [A]MI- Σ[OY]
242. AE 5.90 g., 18 mm., Env. No: 30365, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
243. AE 4.55 g., 19 mm., Env. No: 30375, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
244. AE 6.90 g., 18 mm., Env. No: 30376, Ay.: [AMI]- ΣO[Y]
245. AE 5.40 g., 19 mm., Env. No: 30381, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
246. AE 5.50 g., 21 mm., Env. No: 30400, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
247. AE 6.10 g., 20 mm., Env. No: 30401, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
248. AE 5.00 g., 22 mm., Env. No: 30403, Ay.: [AMI]- ΣOY
249. AE 5.40 g., 20 mm., Env. No: 30418, Ay.: [A]MI- ΣO[Y]
250. AE 5.05 g., 19 mm., Env. No: 30433, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
251. AE 5.15 g., 21 mm., Env. No: 30443, Ay.: [AMI]-[Σ]OY
252. AE 6.00 g., 22 mm., Env. No: 30452, Ay.: [A]MI-[ΣOY]
253. AE 5.00 g., 20 mm., Env. No: 30466, Ay.: AMI- Σ[OY]

254. AE 4.55 g., 21 mm., Env. No: 30493, Ay.: [AMI]- ΣΟΥ
255. AE 5.65 g., 19 mm., Env. No: 30508, Ay.: [A]MI- ΣΟ[Y]
256. AE 5.35 g., 21 mm., Env. No: 30519, Ay.: [AMI]- ΣΟ[Y]
257. AE 5.55 g., 20 mm., Env. No: 30533, Ay.: [AMI]- ΣΟ[Y]
258. AE 5.95 g., 20 mm., Env. No: 30551, Ay.: [AMI]- ΣΟ[Y]
259. AE 5.10 g., 20 mm., Env. No: 30554, Ay.: [AM]I-[ΣΟΥ]
260. AE 5.45 g., 23 mm., Env. No: 30556, Ay.: [A]MI-[ΣΟΥ]
261. AE 5.40 g., 18 mm., Env. No: 30566, Ay.: [AMI]- ΣΟ[Y]
262. AE 4.25 g., 20 mm., Env. No: 30572, Ay.: [A]MI- ΣΟ[Y]
263. AE 7.45 g., 22 mm., Env. N.: 31090, Ay.: [AMI]- ΣΟ[Y]

M.Ö. 85-65

Öy. : Dionysos başı, sağa dönük.

Ay. : Thyrsos. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; AMI- ΣΟΥ

Ref.: SNG BM Black Sea: 1192-1195, SNG William Stancomb: 691-692.

264. AE 3.50 g., 18 mm., Env. No: 33, Ay.: [A]MI- ΣΟΥ

265. AE 3.50 g., 18 mm., Env. No: 34, Ay.: AMI- ΣΟΥ

266. AE 3.40 g., 18 mm., Env. No: 1214, Ay.: AMI- ΣΟΥ

M.Ö. 86-65

Öy.: Dionysos olarak VI. Mithradates başı, defne çelenkli, sağa.

Ay.: Cista mystica ve arkasında üzeri panter postu ile örtülü thyrsos, Sağ ve sol boşlukta monogramlar; AMIΣΟΥ

Ref.: SNG BM Black Sea: 1199- 1209, SNG v. Aulock: 59-60, SNG William Stancomb: 695-699.

𐌷𐌷^ρ -

267. AE 7.35 g., 21 mm., Env. No: 27, Ay.: AMΙΣΟ[Y]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

𐌷𐌷 -

268. AE 7.50 g., 20 mm., Env. No: 1985, Ay.: [A]MI[ΣOY]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

𐌷𐌷 - 𐌷𐌷

269. AE 8.15 g., 21 mm., Env. No: 1674, Ay.: [A]MΙΣOY

270. AE 8.30 g., 21 mm., Env. No: 31238, Ay.: AMΙΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

𐌷𐌷^ρ -

271. AE 7.75 g., 21 mm., Env. No: 27, Ay.: [A]MΙΣO[Y]

272. AE 8.60 g., 22 mm., Env. No: 1673, Ay.: AMΙΣ[OY]

273. AE 8.45 g., 20 mm., Env. No: 31082, Ay.: AMΙΣOY

274. AE 8.30 g., 21 mm., Env. No: 21092, Ay.: AMΙΣ[OY]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi monogram farklı.

𐌷𐌷^ρ - 𐌷𐌷

275. AE 8.55 g., 20 mm., Env. No: 1675, Ay.: [A]MΙΣOY

276. AE 8.10 g., 21 mm., Env. No: 30834, Ay.: AMΣOY

277. AE 8.15 g., 20 mm., Env. No: 30835, Ay.: AMΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki gibi monogram belirsiz.

278. AE 6.80 g., 21 mm., Env. No: 28, Ay.: AMΣOY

279. AE 8.05 g., 21 mm., Env. No: 29, Ay.: AMΣOY

280. AE 8.35 g., 20 mm., Env. No: 32, Ay.: [AMI]ΣOY

281. AE 7.55 g., 23 mm., Env. No: 1986, Ay.: AMΣOY

M.Ö. 85-65

Öy.: Perseus başı, başında grifon sorguçlu miğfer

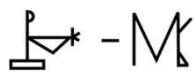
Ay.: Pegasos, sola dönük, su içiyor; AMΣOY

Ref.: SNG BM Black Sea: 1212-1218; SNG Stancomb: 701-703.

282. AE 11.20 g., 22 mm., Env. No: 2007, Ay.: AMΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki ile aynı fakat monogram farklı.

283. AE 10.70 g., 22 mm., Env. No: 30373, Ay.: AMΣOY

Öy. ve Ay. Üstteki ile aynı fakat monogram belirsiz.

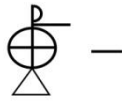
284. AE 12.00 g., 23 mm., Env. No: 2006, Ay.: AMI[ΣOY]

M.Ö. 85-65

Öy. : Zeus başı, sağa dönük.

Ay. : Şimşek demeti üstünde kartal, sola; baş geriye dönük, Sol boşlukta monogram;
AMΣOY

Ref.: SNG BM Black Sea: 1220-1231; William Stancomb: 705-707, Ireland, 2000: 28,
Res. 1212-1231.

285. AE 8.50 g., 20 mm., Env. No: 1064, Ay.: [A]MΣOY

286. AE 7.60 g., 20 mm., Env. No: 1683, Ay.: AMΣOY

287. AE 5.10 g., 20 mm., Env. No: 30576, Ay.: AMΣOY

Öy. ve Ay. Üsttek gibi fakat monogram belirsiz.

288. AE 6.05 g., 19 mm, Env. No: 30362, Ay.: AMΣOY

289. AE 6.00 g., 20 mm, Env. No: 30378, Ay.: [A]MΣOY

290. AE 6.70 g., 19 mm, Env. No: 30390, Ay.: [AM]ΣOY

AMASEIA

M.Ö. 120-100

Öy. : Kanatlı genç erkek başı, sağa dönük.

Ay.: İki pileus arasında Cornucopaie, üstünde yıldız; AMAΣ-ΣEIAΣ

Ref.: SNG Copenhagen: 104-5; SNG v. Aulock: 15-6; SNG BM Black Sea: 1046-1047.

291. 3.70 g., 17 mm., Env. No. 23, Ay. Lejand: AMAΣ-ΣE[IAΣ]

M.Ö. 100-85

Öy. : Ares başı, miğferli, sağa dönük.

Ay. : Kayışlı kın içinde kılıç; AMAΣ-ΣEIAΣ

Ref. SNG BM Black Sea: 1051.

292. 6.40 g., 22 mm., Env. No: 1854, Ay.: [A]MAΣ-ΣE[IAΣ]

293. 7.10 g., 19 mm., Env. No: 31126, Ay.: [A]MAΣ-ΣEIA[Σ]

M.Ö. 85-65

Öy. : Zeus başı, sağa dönük.

Ay. : Şimşek demeti üstünde kartal, sola; baş geriye dönük, Sol boşlukta monogram;
AMAΣΣEIAΣ

Ref.: SNG v. Aulock, Nachtrage: 6694.

294. 7.10 g., 22 mm., Env. No. 30507, Ay.: AMAΣ[ΣEIAΣ]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram belirsiz.

295. 5.25 g., 22 mm., Env. No: 30385, Ay.: [A]MAΣΣEI[AΣ]

296. 5.40 g., 19 mm., Env. No: 30420, Ay.: [A]MAΣΣE[IAΣ]

297. 5.30 g., 20 mm., Env. No: 30437, Ay.: [A]MAΣΣE[IAΣ]

XHABAKTA

M.Ö. 100-85

Öy. : Ares başı, miğferli, sağa dönük.

Ay. : Kayışlı kın içinde kılıç, Yıldız ve Hilal; XABA-KTΩN

Ref. : SNG BM Black Sea, 1250-1252.

298. AE 8.90 g., 18 mm., Env. No: 37, Ay.: XABA–K[TΩN]

299. AE 7.60 g., 18 mm., Env. No: 39, Ay.: [X]ABA–KT[ΩN]

300. AE 8.40 g., 19 mm., Env. No: 1979, Ay.: XABA–K[TΩN]

M.Ö. 100-85

Öy. : Aigis, ortasında Medusa başı.

Ay. : Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmiye dalını taşıyor. Monogram belirsiz; XABA–KTΩN

Ref. :Imhoof-Blumer, 1912: 41, SNG Copenhagen: 207; SNG v. Aulock Nachtrage: 6753, Kabadüz, 1993: 149-153; SNG BM Black Sea: 1254-1256.

301. AE 7.55 g., 22 mm., Env. No: 1752, Ay.: XABA–K[TΩN]

302. AE 8.45 g., 19 mm., Env. No: 1889, Ay.:XABA–[K]TΩN

M.Ö. 100-85

Öy. : Perseus başı, başında grifon sorguçlu miğfer

Ay. : Pegasos, sola dönük, su içiyor. Sol boşlukta monogram; XABAKTΩN

Ref.: SNG BM Black Sea: 1258-1259.

303. AE 13.75 g., 22 mm., Env. No: 1984, Ay.: XABAKT[ΩN]

KOMANA

M.Ö. 85-65

Öy. : Aigis, ortasında Medusa başı.

Ay. : Nike sağa doğru yürüyor; elinde omzuna yasladığı palmiye dalını taşıyor. Sağ ve sol boşlukta monogramlar; KOMA–NΩN

Ref. : Imhoof-Blumer, 1912: 43; SNG Copenhagen: 208-209; SNG v.Aulock: 123; SNG Tübingen: 2068; Kabadüz, 1993: 156-160; SNG BM Black Sea: 1262-1263.

AP-

304. AE 7.55 g., 20 mm., Env. No: 30287, Ay.:KOMA–N[ΩN]

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat monogram farklı.

AP- AÆ

305. AE 7.45 g., 21 mm., Env. No: 39, Ay.:
[KO]MA–NΩ[N]

306. AE 6.65 g., 22 mm., Env. No: 1706, Ay.: [KOMA]–NΩ[N]

307. AE 8.05 g., 20 mm., Env. No: 1745, Ay.: [KO]MA]–NΩ[N]

308. AE 4.50 g., 19 mm., Env. No: 30450, Ay.: [K]OMA–NΩ[N]

BOSPOROS KRALLIĞI

M.Ö. 130-100

Öy. : Deri miğferli erkek başı, sol dönük, Countermark: Miğfer, Gorgon, ve Şimşek demeti.

Ay. : Sekiz köşeli yıldız ve yay.

Ref.: SNG BM Black Sea: 972-973.

309. AE 20.55 g., 23 mm., Env. No: 31101.

310. AE 19.70 g., 23 mm., Env. No: 31103.

311. AE 20.30 g., 26 mm., Env. No: 31109.

312. AE 19.85 g., 26 mm., Env. No: 31113.

313. AE 8.75 g., 28 mm., Env. No: 31117.

Öy. ve Ay. Üstteki gibi fakat Öy.: Countermark: Miğfer ve Gorgon.

314. AE 20.05 g., 26 mm., Env. No: 31104.

315. AE 20.45 g., 26 mm., Env. No: 31105.

316. AE 17.75 g., 24 mm., Env. No: 31111.

Öy. belirsiz, Ay. Üstteki gibi, Öy.: Countermark: Miğfer, Gorgon ve Şimşek demeti

317. AE 19.80 g., 20 mm., Env. No: 31102.

318. AE 19.85 g., 27 mm., Env. No: 31114.

M.Ö. 130-100

Öy. : Sadak.

Ay. : Sekiz köşeli yıldız ve yay, Countermark: Miğfer, Gorgon ve Şimşek demeti

319. AE 9.65 g., 22 mm., Env. No: 31106.

320. AE 9.75 g., 23 mm., Env. No: 31108

Öy. ve Ay. Üstteki gibi, Countermark: Miğfer ve şimşek demeti

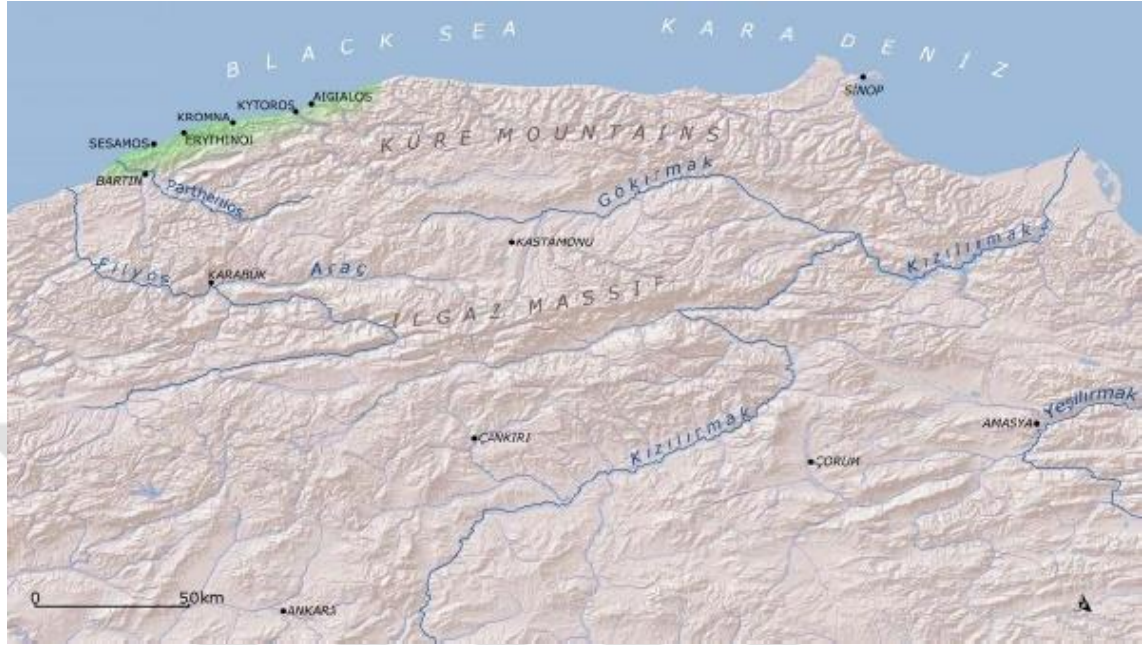
321. AE 10.10 g., 21 mm., Env. No: 31110.

Öy. ve Ay. Üstteki gibi, Countermark: Gorgon ?

322. AE 10.05 g., 21 mm., Env. No: 31115

EK.2 Haritalar

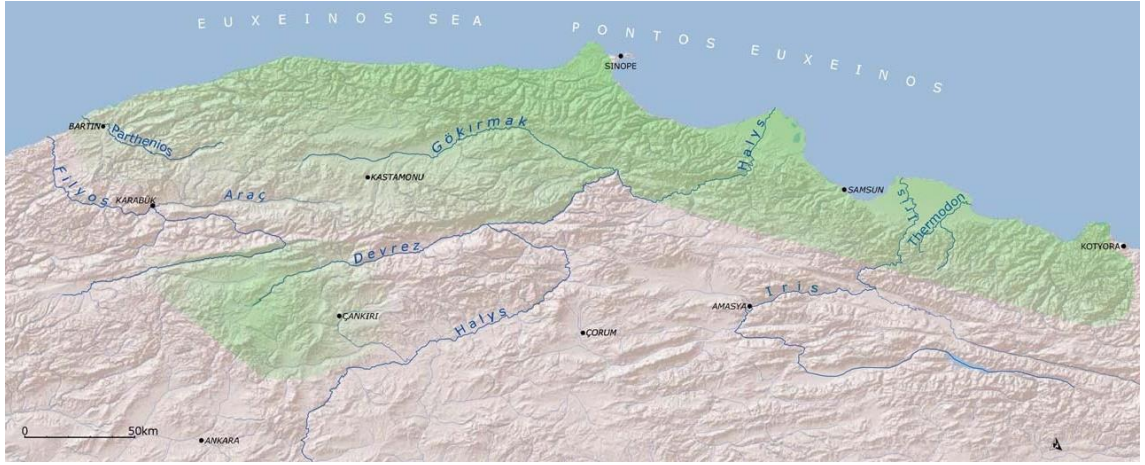
HARİTALAR

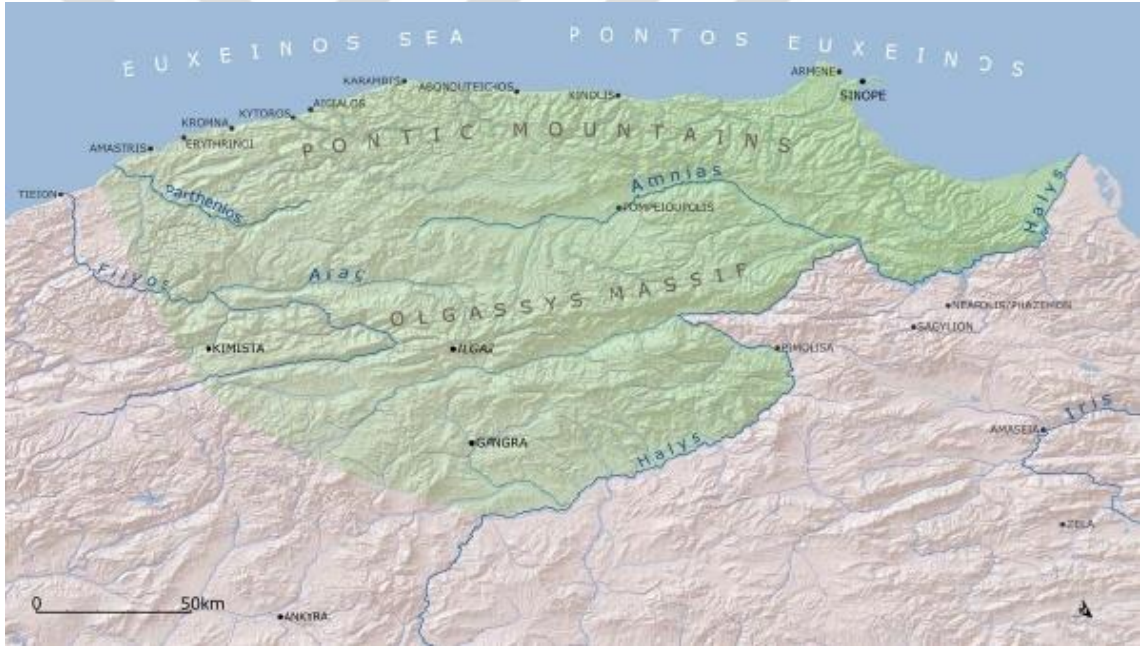
Harita.1 Homeros'un anlatımlarına göre Paphlagonia Bölgesi sınırları (Peri Jhonson: 2010)

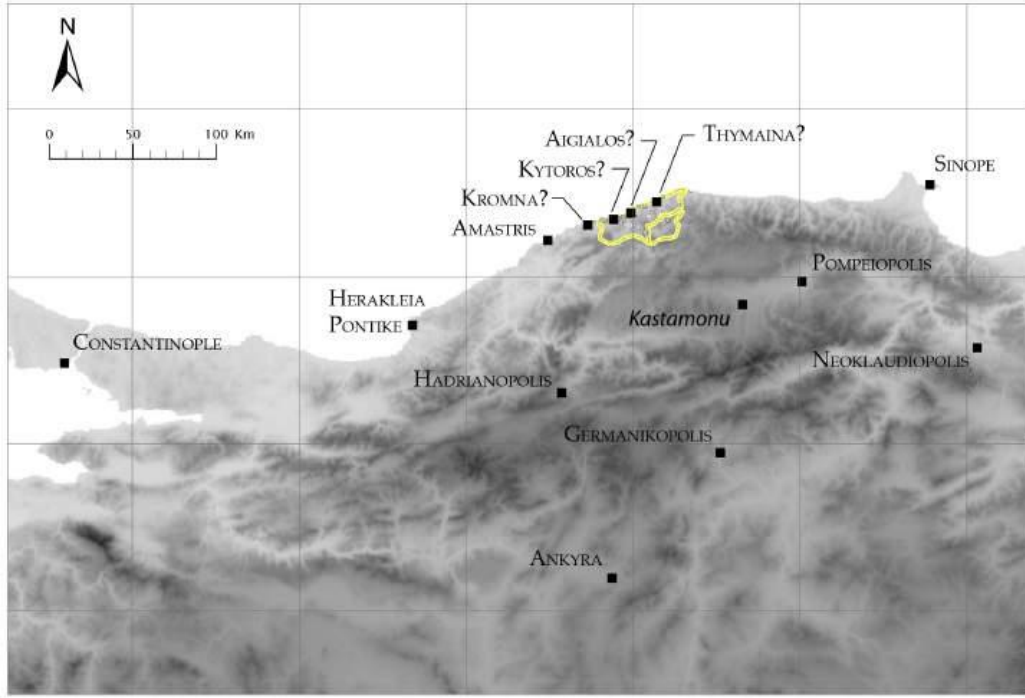
Harita.2 Herodotos'un anlatımlarına göre Paphlagonia Bölgesi sınırları (Peri Jhonson: 2010)

Harita.3 Ksenophon'un anlatımlarına göre Paphlagonia Bölgesi sınırları (Peri Jhonson: 2010)

Harita.4 Strabon'un anlatımlarına göre Paphlagonia Bölgesi sınırları (Peri Jhonson: 2010)

Harita. 5 Paphlagonia Bölgesi kıyı kentlerini gösteren harita. (During: 2009)

EK 3. Levhalar

LEVHALAR

1

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

8

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

41

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

44

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

108

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

114

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

11

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

137

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

265

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

274

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

303

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

285

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

313

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

321

(Fotoğraflar büyütülmüştür)

Levha I

1 2 3 4 5 6

7 8 9 10 11

Levha. II

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

Levha. III

22 23 24 25 26 27

28 29 30 31 32 33

34 35 36 37 38 39

Levha.IV

Levha. V

58 59 60 61 62 63

64 65 66 67 68 69

70 71 72 73 74 75 76

Levha. VI

77 78 79 80 81 82 83

84 85 86 87 88 89 90

91 92 93 94 95 96

Levha. VII

97 98 99 100 101 102 103

104 105 106 107 108 109 110

111 112 113 114 115 116 117

118 119 120 121 122 123 124

Levha. VIII

Levha. IX

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

Levha. X

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

Levha. XI

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

174

175

176

177

178

179

Levha. XII

180 181 182 183 184 185

186 187 188 189 190 191

192 193 194 195 196 197

Levha. XIII

198 199 200 201 202 203

204 205 206 207 208 209

210 211 212 213 214 215

Levha. XIV

216 217 218 219 220 221

222 223 224 225 226 227

228 229 230 231 232 233

Levha. XV

234 235 236 237 238 239

240 241 242 243 244 245

246 247 248 249 250 251

Levha. XVI

252 253 254 255 256 257

258 259 260 261 262 263

264 265 266 267 268 269 270

Levha. XVII

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

Levha. XVIII

Levha. XIX

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

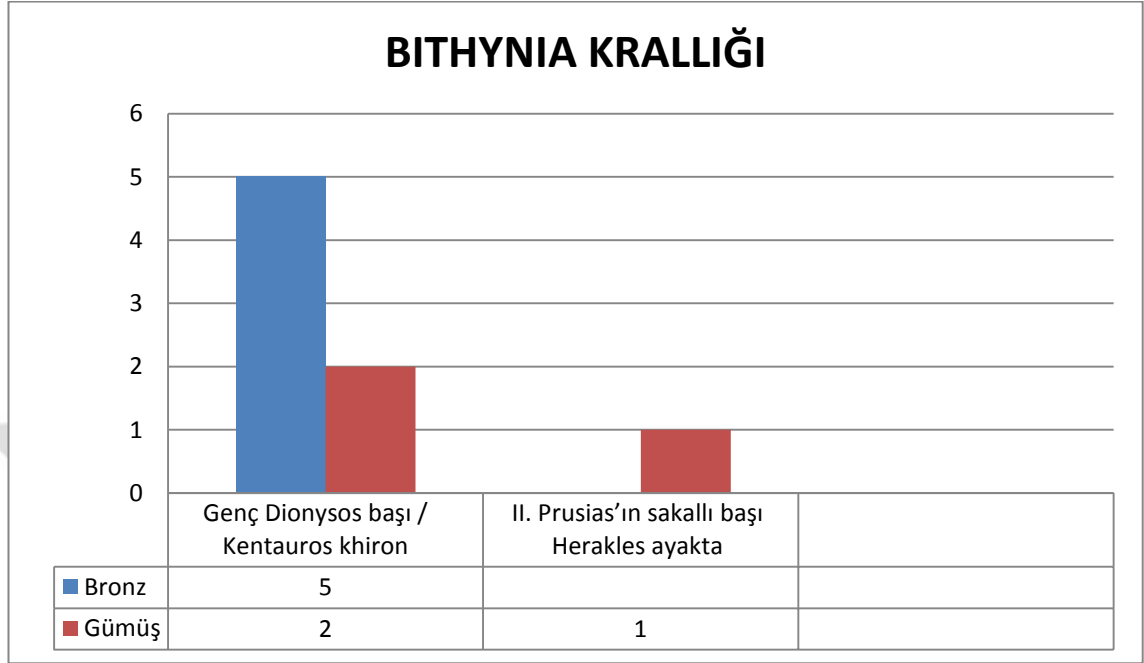
321

322

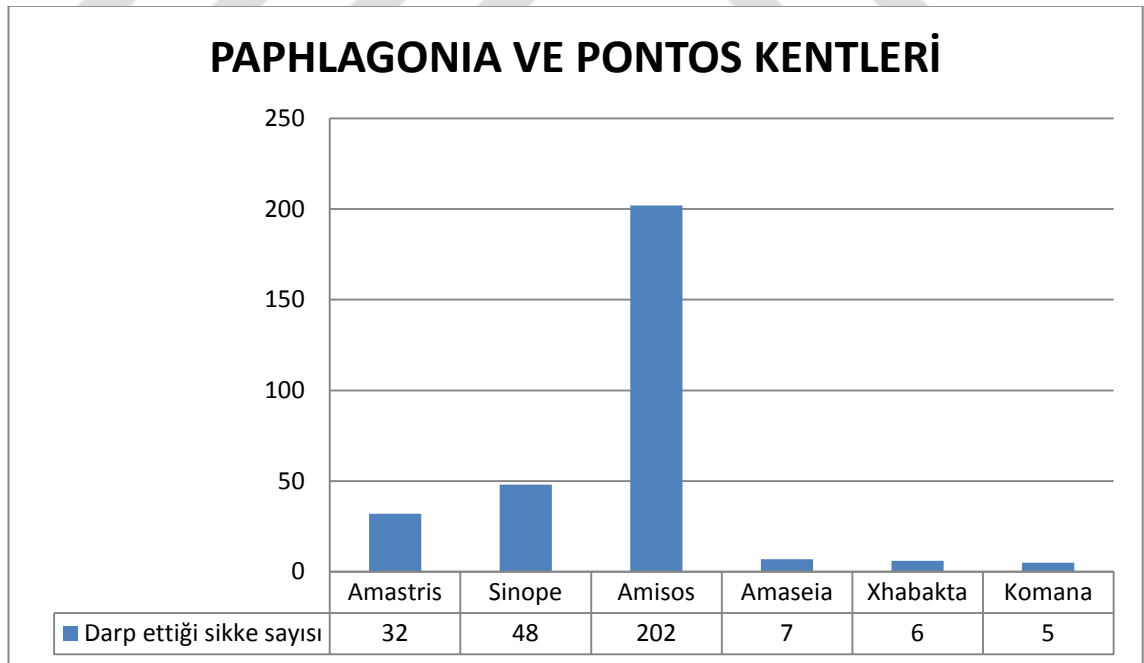

Ek 4. Tablolar

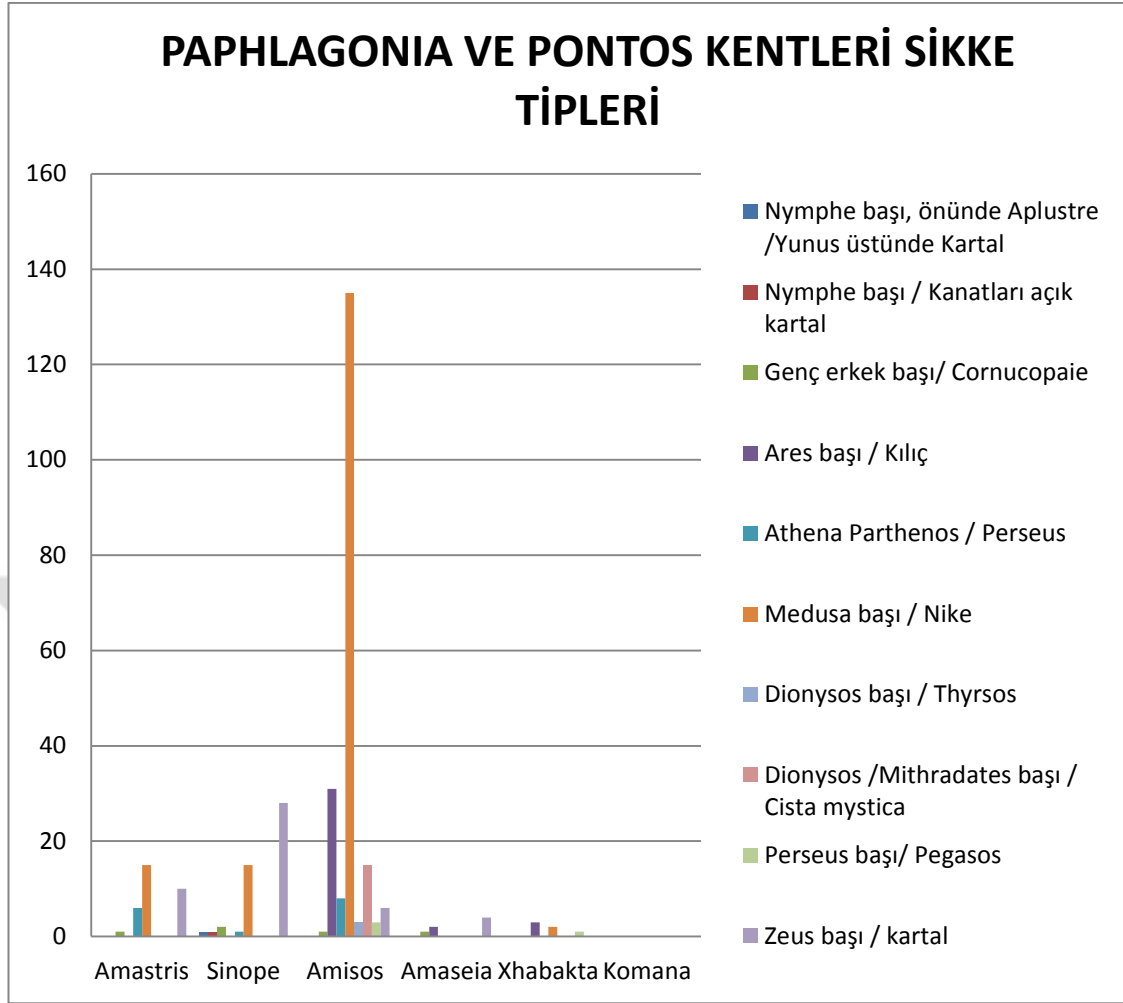
TABLOLAR

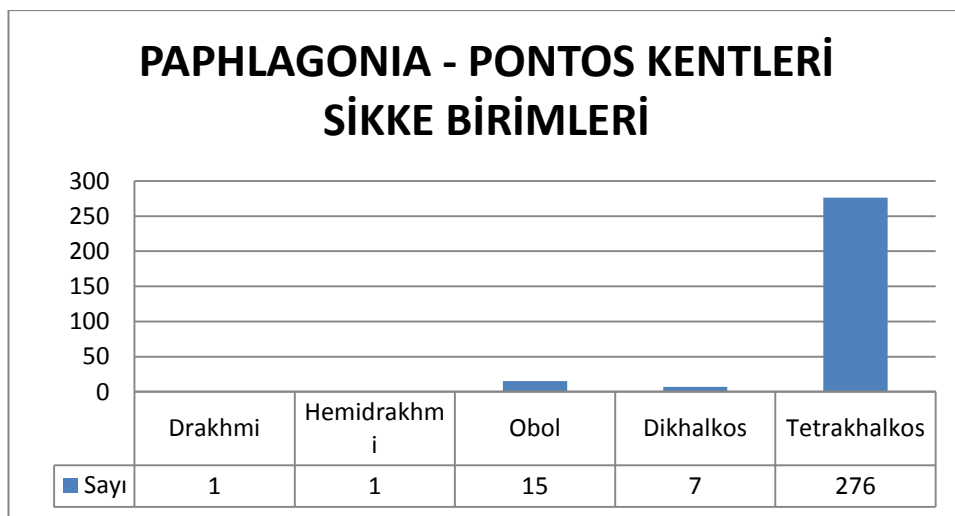
Tablo 1: Bithynia Krallığına ait sikkelerin sayısal veriler ile gösterildiği tablo.

Tablo 2: Paphlagonia ve Pontos kentlerine ait sikkelerin sayısal veriler ile gösterildiği tablo.

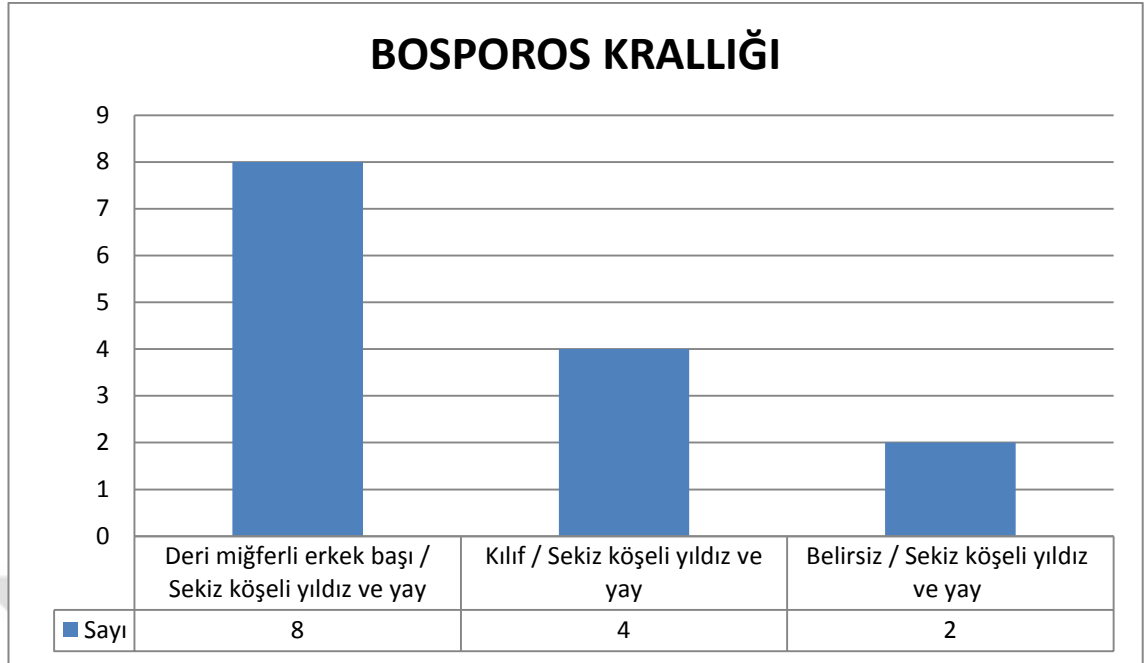

Tablo 3: Paphlagonia ve Pontos kentlerine ait sikke tiplerinin sayısal verileri ile gösterildiği tablo.

Tablo4:

Paphlagonia ve Pontos kentlerine ait sikke birimlerinin sayısal verileri ile gösterildiği tablo.

Tablo 5: Bosporos Krallığına ait sikke sayıları ve tiplerinin sayısal veriler ile gösterildiği tablo.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Hakan KUŞCU

Doğum Yeri: Kastamonu

Medeni Hali: Bekar

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi: İngilizce (Orta seviye)

İş Deneyimi: 2012-2015 yılları arası Kastamonu/Taşköprü Pompeiopolis Antik Kenti kazısı.

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar: -